

มูลนิธิศึกษาและเผยแพร่พระพุทธศาสนา
Dhamma Study and Support Foundation

แนวทางเจริญวิปัสสนา

เล่ม ๑๐๐ ตอนที่ ๙๙๑ – ๑๐๐๐

บรรยายโดย

สุจินต์ บริหารวนเขตต์

แนวทางเจริญวิปัสสนา

๙๙๑

ถ. สำหรับผู้ปฏิบัติธรรมแต่ไม่รู้ลักษณะของสติ ผู้ที่หวังดีถ้าไม่มีจิตวิท्याไป บอกว่า คุณยังไม่วิจักลักษณะของสติ ก็จะทำให้ผู้นั้นโกรธ เขาเพียงรู้จักชื่อสติ สติเป็นชื่อ แต่สติก็มีลักษณะของสติ ถ้าพูดถึงลักษณะเขาก็ว่าเขาไม่รู้ชื่อ สติก็แปลว่า ระลึกรู้ เขาก็อ้างว่าไม่รู้ชื่อ กิจของสติ ระลึกรู้ เพราะฉะนั้น ผู้ที่ศึกษาธรรมไม่ละเอียด จะเข้าใจผิด ที่พระผู้มีพระภาคทรงอุปมาว่า เห็นกงจักรเป็นดอกบัว ก็เป็นอย่างนี้ ส่วนใหญ่ผมถามว่า คุณรู้จักลักษณะของสติหรือเปล่า บางคนเขาก็ว่า ขณะนี้กำลังฟัง ธรรม กำลังเรียนธรรม คิดว่ามีสติ ส่วนใหญ่ก็ตอบโดยเดา ๆ เอา ซึ่งแสดงว่าไม่วิจัก ลักษณะของสตินั่นเอง

ส. สติมีหลายชั้น สติที่เกิดกับกุศลจิตที่เป็นไปในทาน เป็นไปในศีล เป็นไปในสมณะคือความสงบของจิต เป็นไปในการระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏที่เป็นสติปัฏฐาน แต่ว่าที่จะรู้ลักษณะของสภาพธรรมจริง ๆ ต้องเป็นชั้น สติปัฏฐานที่จะรู้ว่า ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน เป็นแต่เพียงสภาพธรรมแต่ละ ลักษณะที่เกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัยและดับไป

ถ้าเป็นสติขั้นสมถภาวนา ก็เป็นปัญญาขั้นที่ประกอบด้วยสัมปชัญญะที่สามารถจะรู้ลักษณะที่ต่างกันของกุศลจิตและอกุศลจิต จึงอบรมเจริญกุศลจิต จนกระทั่งเป็นความสงบที่มั่นคงขึ้นได้ เพราะถ้าไม่ใช้กุศลจิตจะไม่สงบ อาจจะพอใจ แต่ไม่ใช่สงบ เช่น คนที่ชอบอยู่คนเดียว และก็ได้อยู่คนเดียว สงบ หรือไม่สงบ ถ้าชอบ ถ้าพอใจ เป็นอกุศลจิต เป็นโลภมูลจิต เป็นความติด เป็นความยินดีที่จะอยู่คนเดียว ในขณะที่นั้นไม่สงบ ถึงจะอยู่คนเดียวแต่ก็ไม่สงบ

เพราะฉะนั้น ที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงลักษณะของจิตซึ่งมีทั้งหมด ๘๙ ประเภท หรือว่าโดยพิเศษ ๑๒๑ ประเภท ทรงจำแนกออกเป็น ๔ ชาติ คือ เป็นกุศล ประเภทหนึ่ง เป็นอกุศลประเภทหนึ่ง เป็นวิบากคือผลของกุศลและอกุศลประเภทหนึ่ง

และเป็นกิริยาประเภทหนึ่ง ก็เพื่อให้เข้าใจถูกต้องตามความเป็นจริงว่า กุศล ไม่ใช่อกุศล ไม่ใช่วิบาก ไม่ใช่กิริยา อกุศลก็ไม่ใช่กุศล ไม่ใช่วิบาก ไม่ใช่กิริยา วิบาก ก็ไม่ใช่กุศล ไม่ใช่อกุศล ไม่ใช่กิริยา กิริยาก็ไม่ใช่กุศล ไม่ใช่อกุศล ไม่ใช่วิบาก ซึ่งแสนยากที่จะรู้ ถ้าบุคคลใดไม่ได้อบรมเจริญสติปัฏฐานจริง ๆ ไม่มีทางที่จะรู้ได้ว่า ขณะนี้จิตเป็นกุศลหรืออกุศล เพราะจิตที่เป็นกุศล อกุศล วิบาก กิริยา เกิดดับสลับ สืบต่อกันอย่างรวดเร็ว จะรู้ได้อย่างไรว่า เป็นกุศล หรืออกุศล หรือวิบาก หรือกิริยา ถ้าสติไม่ระลึกลับันทีที่ลักษณะของจิตที่กำลังปรากฏ ซึ่งสั้นมาก เกิดขึ้นแล้วก็ดับไป อย่างรวดเร็ว แต่ถ้าจะศึกษาปรมัตถธรรมต่อไป เพื่อให้การปฏิบัติไม่ผิด ไม่คลาดเคลื่อน ไม่ว่าจะได้นิยามชื่อจิตใดก็ตามต้องรู้ว่า จิตนั้นเป็นชาติอะไร เพราะจิต ทุกดวงต้องเป็นกุศล หรือเป็นอกุศล หรือเป็นวิบาก หรือเป็นกิริยา ชาติหนึ่งชาติใด

จิตที่เป็นกุศล อย่าลืมว่า ไม่ใช่อกุศล ไม่ใช่วิบาก ไม่ใช่กิริยา จิตที่เป็นอกุศล ก็ต้องเป็นอกุศล ไม่ว่าจะเป็นของใครก็ตาม จิตนั้นไม่ใช่กุศล ไม่ใช่วิบาก ไม่ใช่กิริยา การอบรมเจริญปัญญาต้องรู้ชัดในลักษณะของสภาพธรรมตามความเป็นจริง มิฉะนั้น จะหลงทาง การปฏิบัติจะผิด จะคลาดเคลื่อน เพราะแท้ที่จริงไม่ใช่กุศล ไม่สงบ ก็เข้าใจว่า เป็นสมถภาวนา หรือเป็นวิปัสสนาภาวนา แต่ที่จริงเป็นอกุศล เป็นมิจฉามรรค ไม่ใช่สัมมามรรค

เพราะฉะนั้น จึงเป็นประโยชน์อย่างยิ่งที่จะได้รู้ว่า จิตดวงใดเป็นชาติอะไร เพื่อการไม่สับสนที่สติจะระลึกรู้ได้ถูกต้องตามความเป็นจริง ไม่ว่าจะเป็นจิตดวงใด ต้องทราบว่าเป็นอกุศล หรืออกุศล หรือวิบาก หรือกิริยา

ผู้ฟัง ดิฉันสนใจที่อาจารย์กล่าวเมื่อครู่นี้ ที่กล่าวว่า พุดถึงความโกรธ ก็ยังไม่ รู้ลักษณะของความโกรธ แต่การเจริญสติปัฏฐานนั้น หมายถึงเฉพาะที่จะให้สนใจ พิจารณาจิตขณะนั้นที่เกิดขึ้น ซึ่งตรงกันข้ามกับขณะที่กล่าวถึงความโกรธ

ส. ระลึกรู้ลักษณะสภาพที่กำลังโกรธ

ถ. เกี่ยวกับความโลภ โลภะ เช่น เวลาที่รับประทานอาหารเคยสนทนากัน ในวงอาหารว่า อาหารอย่างนี้อร่อยดีนะ เป็นที่พอใจ สนทนากันไป รับประทานกันไป

แต่นั้นเป็นการสนทนถึงความอร่อย ความพอใจ แต่ยังไม่ใช่การมีสติรู้ลักษณะของ
โลกะที่เกิดขึ้นกับใจเราแท้ ๆ ซึ่งเป็นความยินดีพอใจในรสอาหารขณะที่รสอาหารกำลัง
ผ่านเข้าไปในลำคอ และมีสติระลึก รู้ อย่างนี้ก็ย่อมต่างกับขณะที่สนทนาถึงไข่มุข

ส. เหมือนเห็น ทุกคนก็ไม่สงสัย ถ้าบอกว่าเห็น ไข่มุข ก็กำลังเห็นนี้
แต่รู้หรือเปล่าว่า เป็นสภาพรู้ เป็นธาตุรู้ เป็นอาการรู้สิ่งที่ปรากฏทางตา

เหมือนกับเวลาโกรธ ก็บอกว่าโกรธ ๆ แต่ว่ารู้ลักษณะอาการของสภาพที่โกรธ
ที่เผา ที่เราร้อน ที่ประทุษร้าย ที่หยาบกระด้างในขณะนั้นหรือเปล่าว่า เป็นแต่เพียง
ธาตุชนิดหนึ่งซึ่งมีลักษณะอย่างนี้

ถ. ขวนจิตขณะแรกที่เกิด เมื่อขณะที่ ๒ เกิดขึ้น ทวนมาถึงทวิปัญจะ
หรือเปล่า ดับแค่ไหน

ส. ไม่ใช่อย่างนั้น วิถีจิตแรก คือ ปัญจทวาราวชชนจิต ถ้าเป็นทางตา
ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ๕ ทาง วิถีจิตแรก คือ อวชชนวิถี วิถีจิตที่ ๒
แล้วแต่ว่าจะเป็นจักขุวิญญาณ หรือโสตวิญญาณ เป็นต้น วิถีจิตที่ ๓ คือ
สัมปฏิจฉันนะ วิถีจิตที่ ๔ คือ สันตึรณะ วิถีจิตที่ ๕ คือ โวภูตัพพะนะ วิถีจิตที่ ๖
คือ ขวนวิถี ๗ ขณะ

ถ. ขวนะดวงแรกนับทวนจากทวิปัญจะหรือเปล่า ที่เกิดดับ ๗ ครั้ง

ส. ทวนอย่างไร อย่าลืมว่า ปกติเป็นภวังคจิต ยังไม่รู้อารมณ์ของโลกนี้
ในขณะที่เป็นภวังคจิต แม้เกิดมาแล้วก็ตาม ขณะใดที่เป็นภวังคจิต ขณะนั้นไม่ใช่
ขณะที่รู้อารมณ์หนึ่งอารมณ์ใดของโลกนี้ เวลาที่รู้อารมณ์หนึ่งอารมณ์ใดของโลกนี้
ขณะนั้นไม่ใช่ภวังคจิต เป็นวิถีจิต

ถ้าเห็นสิ่งในโลกนี้ เป็นวิถีจิตทางตา เริ่มด้วยวิถีจิตที่ ๑ ปัญจทวาราวชชนจิต
เมื่อปัญจทวาราวชชนจิตดับไปแล้ว ถ้าเป็นทางตา จักขุวิญญาณเกิดขึ้นต่อ เป็นวิถีจิต
ที่ ๒ วิถีจิตที่ ๓ สัมปฏิจฉันนจิต ดับไป วิถีจิตที่ ๔ สันตึรณจิต ดับไป วิถีจิตที่ ๕
โวภูตัพพนจิต ดับไป วิถีจิตที่ ๖ ขวนวิถีจิต ๗ ขณะ ดับไป วิถีที่ ๗ ตทาลัมพนจิต
ดับไป และจะเกี่ยวข้องกับปัญจทวาราวชชนะอะไรอีก

ถ. ขณะที่ถูกสลดหรืออกุศลกำลังเกิดระหว่างชวนจิต

ส. จะพูดถึงทวารไหน ปัญหทวารหรือมโนทวารวิถิ ชวนวิถิจิตเกิดได้ทั้งปัญหทวารและมโนทวารวิถิ เพราะฉะนั้น จะพูดถึงวิถิไหน

ถ. สมมติว่าจักขุวิญญาณ

ส. จักขุทวารวิถิจิต เริ่มด้วยวิถิจิตที่ ๑ คือ ปัญหทวารารวชชวนจิต ดับไป วิถิจิตที่ ๒ จักขุวิญญาณ ดับไป วิถิจิตที่ ๓ สัมปฏิจฉันนะ ดับไป วิถิจิตที่ ๔ สันตிரณะ ดับไป วิถิจิตที่ ๕ โภกฐัพพะ ดับไป วิถิจิตที่ ๖ ชวนวิถิจิตเป็นโลกมูลจิต หรือโทสมูลจิต หรือโมหมูลจิต หรือมหากุศลจิต หรือมหากิริยาจิต เป็นชวนวิถิจิตทั้ง ๗ ขณะ

ถ. ทั้ง ๗ ขณะ ไม่ได้ทวนกลับมาถึง

ส. ไม่เข้าใจคำว่า ทวนกลับ

ถ. หมายความว่าถึงความโลภหรือความโกรธก็ต้องอาศัยจักขุ

ส. เวลานั้นพอใจในสิ่งที่เห็น เพราะว่ารูปทางตายังไม่ดับ

ถ. โภกฐัพพะดับไปหมดแล้ว เหลือแต่ชวนะเท่านั้น

ส. จิตเกิดขึ้นทีละ ๑ ขณะ จะไปเอาสัมปฏิจฉันนะมาบวกอีกได้อย่างไร จะย้อนไปหาสันตริณะอีกได้อย่างไร

ถ. ตามที่เข้าใจนี้กว่า เจ็ดขณะนี้ ชวนดวงที่ ๑ ถึงดวงที่ ๗ แต่ละดวงต้องอาศัยกุศลหรืออกุศล

ส. มิได้ ชวนวิถิจิตเป็นกุศลจิตหรืออกุศลจิต ทำชวนกิจ และเป็นวิถิจิต เพราะรู้อารมณ์ของโลกนี้ทางหนึ่งทางใด ไม่ใช่ภวังค์ คำว่า วิถิจิต หมายความว่า ไม่ใช่ภวังคจิต ที่ใช้คำว่า วิถิ หมายความว่า ไม่ใช่ภวังคจิต

ถ. จักขุประสาทอะไรๆ ก็ดับไปหมดแล้ว ตอนที่ชวนะเกิดขึ้น อาศัยกุศล

ส. จักขุประสาทยังไม่ดับ เพราะว่ารูปมีอายุเท่ากับจิตเกิดดับ ๑๗ ขณะ จักขุประสาทรูปเกิดพร้อมกับอดีตภวังค์ ๑ ขณะ ยังไม่ดับ ขณะที่ ๒ ภวังคจลนะ

ขณะที่ ๓ ภวังคุปัจเฉทะ จักขุปสาทรูปก็ยังไม่ดับ ต้องถึง ๑๗ ขณะของจิต รูป ๆ หนึ่ง จึงจะดับ

เป็นเรื่องที่ต้องเข้าใจจริง ๆ ถ้าท่านผู้ฟังยังมีข้อสงสัยอะไร ขอให้ถาม ก่อนที่จะไปต่อ ซึ่งโดยมากจะติดพยัญชนะ ภาษาบาลี

- ถ. อดีตภวังค์ กับภวังค์อื่น ๆ เหมือนกันไหม
- ส. อดีตภวังค์เป็นเครื่องหมายให้รู้ว่า มีอารมณ์กระทบกับภวังค์นั้น
- ถ. แต่โดยสัมปยุตตธรรมเหมือนกัน คือ โดยเจตสิกที่เกิดร่วมด้วย
- ส. ภวังค์ เหมือนกันหมด
- ถ. เหมือนกันหมด ต่างกันที่อดีตภวังค์กระทบรูป
- ส. อดีตภวังค์เป็นชื่อที่หมายให้รู้ว่า มีอารมณ์กระทบกับทวาร ทวารหนึ่ง ทวารใดใน ๕ ทวาร

ถ. สมมติว่า กระทบกับจักขุปสาทรูป

ส. ขณะใดที่รูปรามณ์กระทบจักขุปสาทรูป ขณะนั้นเป็นอดีตภวังค์ เป็นเครื่องหมายให้รู้ว่า ภวังค์นั้นเป็นขณะที่รูปรามณ์กระทบกับจักขุปสาทรูป ถ้าไม่ใช่คำว่า อดีตภวังค์ จะรู้ได้อย่างไรว่ากระทบเมื่อไร

ไม่ว่าจะเป็นภวังค์ อดีตภวังค์ ภวังคจลนะ ภวังคุปัจเฉทะ ก็คือภวังคจิตดวงหนึ่งดวงใดที่เกิดสืบต่อจากปฏิสนธิจิต และเป็นประเภทเดียวกันกับปฏิสนธิจิตต่างกันที่ว่า ปฏิสนธิจิตทำปฏิสนธิกิจ คือ สืบต่อจากจุติจิตของชาติก่อน ส่วนภวังคจิต แม้ว่าจะเป็นจิตประเภทเดียวกับปฏิสนธิจิตทุกประการ ก็ไม่ได้กระทำปฏิสนธิกิจ แต่ทำภวังคกิจ คือ ดำรงภพชาติความเป็นบุคคลนั้นตลอดไปจนกระทั่งถึงจุติจิต ซึ่งเป็นจิตประเภทเดียวกับภวังคจิตนั่นเอง แต่ไม่ได้กระทำภวังคกิจอีกต่อไป แต่ทำกิจเคลื่อนจากความเป็นบุคคลนั้น จึงเป็นจุติจิต

ถ. คำว่า นามกาย หมายถึงอะไร

ส. กาย แปลว่า กลุ่ม หรือหมู่ของนาม คือ ของสภาพธรรมที่เป็นนามธรรม เพราะจะมีจิตเกิดขึ้นโดยไม่มีเจตสิกเกิดร่วมด้วยไม่ได้ และจะมีเจตสิกเกิด

ตามลำพังเจตสิกเดียวไม่เกิดกับจิตและเจตสิกอื่นไม่ได้ เพราะฉะนั้น นามกาย คือ หมู่นาม หรือกลุ่มของนามธรรมซึ่งเกิดร่วมกัน

ถ. จิตร่วมด้วยได้ไหม

ส. ร่วมด้วย เพราะนามธรรมที่เกิดแล้ว ก็หมายความว่าจิตและเจตสิก

ถ. อาจารย์ยังไม่ได้พูดถึงว่า กุศลจิตมีเท่าไร อกุศลจิตมีเท่าไร วิบากจิต และกิริยาจิตมีเท่าไร

ส. ขอให้เข้าใจประเภทก่อน และเข้าใจด้วยว่า เป็นสิ่งที่รู้ยาก ถ้าสติไม่ระลึกถึงลักษณะของจิตจริง ๆ โดยมากมักจะถามกันว่า ทำอย่างนี้เป็นกุศลหรือเป็นอกุศล คิดอย่างนี้เป็นกุศลหรือเป็นอกุศล จะรู้ได้อย่างไร จิตเกิดไปแล้วดับไปแล้ว และกุศลจิต อกุศลจิตก็เกิดดับสลับกันรวดเร็วมาก ถ้าไม่ศึกษาโดยเหตุโดยผลจริง ๆ ย่อมจะถือกุศลเป็นอกุศลก็ได้ หรือย่อมจะถืออกุศลเป็นกุศลก็ได้

ผู้ที่ศึกษาธรรมต้องเป็นผู้ที่ละเอียด เป็นผู้ที่ไม่ประมาท เพราะถ้าประมาทจะเข้าใจสภาพธรรมผิด ซึ่งจะนำไปสู่การประพฤติปฏิบัติที่ผิด และจะทำให้เข้าใจว่า พัน คือ หลุดพ้นจากกิเลสแล้ว แต่ว่าผิด เป็นมิจฉาวิมุตติ มิจฉาญาณ เพราะไม่สามารถทำให้ดับกิเลสได้จริง ๆ นี่เป็นเรื่องที่ละเอียดจริง ๆ เพราะฉะนั้น เรื่องของ กุศลและอกุศลเป็นเรื่องที่สำคัญ สำคัญถึงแค่ไหน สำคัญถึงขั้นที่ควรจะต้องประกอบด้วย สติสัมปชัญญะที่จะรู้ลักษณะของจิตที่เป็นกุศลว่าต่างกับจิตที่เป็นอกุศล มิฉะนั้นแล้ว อาจจะเข้าใจว่าเป็นกุศล ซึ่งความจริงไม่ใช่กุศล เพราะฉะนั้น แทนที่จะอบรมเจริญปัญญาที่จะละอกุศล ก็กลับเพิ่มอกุศล เพราะฉะนั้นเป็นอกุศล ไม่ใช่เป็นกุศล

เพราะฉะนั้น ไม่ใช่เพียงแต่จะรู้ชื่อว่า จิตมีกี่ดวง หรือกี่ประเภท อย่างไร แต่ควรที่จะรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ กำลังเกิดขึ้น พร้อมสติสัมปชัญญะ

ที่มีท่านผู้ฟังถามเรื่องถวายไขพระแก้วมรกตว่า เป็นกุศลหรืออกุศล นี่ก็เป็นคำถามหนึ่งในหลาย ๆ คำถามว่า อย่างนั้นเป็นกุศลหรือเป็นอกุศล อย่างนี้เป็นกุศลหรือเป็นอกุศล ต้องพิจารณาใหม่จึงจะทราบว่า เป็นกุศลหรืออกุศล หรือว่าตอบได้ง่าย ๆ

ถ. ผมจะตอบตามที่ได้อ่านของคุณนี่นา ซึ่งท่านพูดเป็นคติดีว่า ขณะที่เอาไข่ไปถวายเป็นพระแก้วนั้นไม่ได้บุญ ไม่เป็นกุศล แต่ที่เป็นบุญจริง ๆ ก็ขณะที่กราบไหว้พระแก้ว ขณะนั้นเป็นบุญ จิตเป็นกุศล เพราะขณะนั้นอ่อนน้อมต่อผู้ควรที่อ่อนน้อม

ส. พระแก้วมรกตชอบไข่หรือ นาคิดใหม่ คนที่จะเอาไข่ไปถวายเป็นพระแก้ว ควรที่จะเริ่มคิดว่า ทำไมถึงจะถวายเป็นไข่ ต้องมีเหตุมีผล อยู่ดี ๆ เอาไข่ไปถวายเป็นพระแก้ว หมายความว่า ผู้นั้นเข้าใจว่าพระแก้วมรกตชอบไข่

ถ. เป็นอย่างนั้น

ส. ถูกหรือผิด พระแก้วมรกตชอบไข่

ถ. ผิด

ส. เพราะฉะนั้น จะเป็นกุศลหรืออกุศล

ถ. ขณะที่เอาไข่ไปถวายเป็นพระแก้ว ขณะนั้นไม่เป็นกุศล เมื่อไม่เป็นกุศลก็ต้องเป็นอกุศลเท่านั้น แต่ขณะที่เป็นกุศลจริง ๆ คือ ขณะที่กราบไหว้ ขณะนั้นเป็นกุศล

ส. เพราะฉะนั้น ต้องเป็นผู้ที่ละเอียดจริง ๆ ต้องมีเหตุผล มีพระแก้วมรกตแต่ต้องรู้ว่า คืออะไร

ถ. ถ้าไม่นึกว่า พระแก้วมรกตชอบไข่ ก็ไม่เอาไข่ไปถวายเป็นพระแก้ว ถ้าไม่เอาไข่ไปถวายเป็นพระแก้ว ก็ไม่มีโอกาสที่จะกราบพระแก้ว

ส. ดูเหมือนจะไม่ได้บุญ ไข่ใหม่ ถ้าไม่ถวายเป็นพระแก้ว แต่ความจริง คิดดี ๆ ว่าเป็นบุญหรือเป็นอกุศลที่เข้าใจว่า พระแก้วมรกตชอบไข่

ถ. เรื่องนี้นานมาแล้ว เมื่อก่อนผมอยู่บ้านนอก เข้ามากรุงเทพฯ ไปหางานทำได้ยินพวกเขาบอกว่า ให้บนพระแก้วมรกตด้วยไข่ ข้าวเหนียวปั้นจิ้ม และปลาร้า ตอนนั้นเกิดความโลภอยากจะได้งานทำ ก็เลยบนหลวงพ่อกับพระแก้วมรกตด้วย ไข่ ข้าวเหนียวปั้นจิ้ม และปลาร้า ตอนหลังพอมาศึกษาอย่างนี้แล้ว รู้สึกละอายเหลือเกิน แต่ที่บ้านของผมเขายังทำอยู่เรื่อย บนอยู่เรื่อย จะไปห้ามเขาก็ไม่ได้

ส. เพราะฉะนั้น ต้องพิจารณาโดยละเอียดเป็นขั้นตอนจริงๆ ว่า พระแก้วมรกตคืออะไร เพราะว่าผู้ที่ถวายไขเถื่อว่า พระแก้วมรกตเป็นบุคคลจึงได้ขอบไข ไม่ใช่เป็นเครื่องที่เตือนให้ระลึกถึงพระพุทธคุณ พระธรรมคุณ พระสังฆคุณ ในความรู้สึกของบุคคลที่เอาไขไปถวายพระแก้วมรกต ยึดถือพระแก้วมรกตเป็นบุคคลที่ขอบไข ถูกหรือผิด ต้องพิจารณาจริงๆ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องอะไรทั้งสิ้น

๙๙๒

ถ. ที่อาจารย์กล่าวว่า รูปหยาบกว่านาม และนามหยาบกว่านิพพาน นิพพานก็สังเคราะห์เป็นนาม ผมไม่เข้าใจว่า นิพพานละเอียดกว่านาม ละเอียดอย่างไร

ส. ละเอียดกว่า เพราะนามธรรมเป็นสภาพที่มีการเกิดขึ้นแล้วก็ดับไป และเป็นสภาพที่รู้อารมณ์ ไม่ใช่เป็นสิ่งที่ไม่มีในขณะนี้ เช่นในขณะที่กำลังเห็น เป็นชีวิตปกติธรรมดา ขณะที่เห็น คือ ขณะที่รู้สิ่งที่กำลังปรากฏทางตา หรือจะใช้คำว่า เห็นสิ่งที่กำลังปรากฏทางตา แต่นามธรรมนั้นไม่ใช่สัจฉัตถะที่ปรากฏทางตา เพราะฉะนั้น อะไรละเอียดกว่ากัน สิ่งที่กำลังปรากฏทางตาให้เห็น หรือสภาพรู้ที่กำลังเห็นสิ่งที่ปรากฏทางตา

ทางหูซึ่งมีอยู่ในชีวิตประจำวัน ทุกขณะที่ได้ยิน เสียงปรากฏ เสียงไม่สูงไม่ต่ำ ไม่ดำ ไม่ขาว ไม่มีรูปร่างสณฐานเหมือนอย่างสิ่งที่ปรากฏทางตา แต่เสียงก็ยังมีลักษณะที่สามารถรู้ได้ ปรากฏให้รู้ได้ทางหู แต่สภาพที่รู้เสียงไม่ใช่เสียงที่ปรากฏ สภาพที่รู้เสียงมีจริง เป็นธาตุชนิดหนึ่งซึ่งเป็นธาตุที่รู้เฉพาะเสียง คือ ได้ยินเสียง ไม่ว่าขณะที่เกิดขึ้นสภาพนั้นจะเป็นสภาพที่ได้ยิน คือ รู้เสียงที่กำลังปรากฏ

พิสูจน์ได้ในขณะนี้ เสียงปรากฏ เพราะมีสภาพที่รู้เสียง แต่สภาพที่รู้เสียงไม่ใช่เสียง เพราะฉะนั้น ลักษณะไหนจะละเอียดกว่ากัน เสียงที่ปรากฏทางหู หรือว่าสภาพรู้ ธาตุรู้ อากาโรที่รู้เสียงในขณะที่เสียงปรากฏ หรือการคิดนึก ทุกคนก็คิดอยู่เสมอ ความคิดปรากฏใหม่ ความคิดที่ว่าเป็นสภาพที่กำลังคิด มองเห็นใหม่ ไม่เห็นจิตที่คิด ไม่ได้ยินจิตที่คิด แต่รู้ว่าจิตกำลังคิด เพราะฉะนั้น สภาพที่คิดเป็นสภาพที่มีจริง เป็นนามธรรม ที่ว่าละเอียดเพราะเป็นนามธาตุ เป็นแต่เพียงธาตุรู้ สภาพรู้ อากาโร ซึ่งเกิดขึ้นกระทำกิจการงานต่าง ๆ สืบติดต่อกันไปทุกขณะ คือ เกิดขึ้นและก็

ดับไป ๆ อย่างรวดเร็วจนกระทั่งไม่ปรากฏว่า ขณะไหนสภาพของจิตดวงไหนเกิดขึ้น และดับไป และขณะไหนสภาพของจิตดวงไหนเกิดต่อ และก็ดับไป

ถ. หมายความว่า ที่นามหยาบกว่านิพพาน ก็เพราะว่านามยังปรากฏได้

ส. เกิดขึ้นทำกิจการงานและกัดับไป

ถ. แต่นิพพานไม่ได้ปรากฏ

ส. นิพพานไม่ใช่สภาพที่เกิดขึ้นและดับไปเหมือนอย่างนามธรรม และไม่ใช่อารมณ์ที่รู้ด้วย

ถ. ในพระสูตรท่านกล่าวว่า พระอริยเจ้าทั้งหลายเห็นนิพพานเหมือนปุณณเห็นพระจันทร์และพระอาทิตย์ เวลานี้พระอาทิตย์มีอยู่ ถ้าต้องการก็เห็นได้ แต่ว่านิพพานเวลานี้มีอยู่ด้วยหรือเปล่า

ส. ใครเห็น

ถ. พระอริยเจ้าต้องเห็น

ส. ขณะนั้นเป็นโลกุตตรจิตซึ่งประจักษ์ลักษณะของนิพพาน ถ้าไม่ใช่โลกุตตรจิต จิตอื่นจะประจักษ์ลักษณะของนิพพานไม่ได้

ถ. หมายความว่า ถ้าผู้ใดมีโลกุตตรจิตทั้ง ๘ เกิดขึ้นในขณะนี้ ก็เห็นนิพพานในขณะนี้

ส. ประจักษ์แจ้งในลักษณะของนิพพาน หมดความสงสัยในลักษณะของนิพพานธาตุ

ถ. ผมอ่านพระวินัยปิฎก เกิดความสงสัยข้อความในพระวินัยปิฎกที่พระเจ้าพิมพิสารท่านเป็นพระโสดาบัน ทำไมพระโสดาบันจับคนที่ไม่มีความผิดไปติดตะรางโดยไม่ได้สอบสวน ทำไมเป็นอย่างนั้นไปได้ คือ ท่านพระปิลินทวัจฉะสั่งให้คนงานทำเงื่อนเขาให้สะอาด เพื่อให้เป็นที่เร้น พระเจ้าพิมพิสารไปหาท่านพระปิลินทวัจฉะ ถามท่านว่า ให้คนงานทำความสะอาดที่เงื่อนเขานั้นเพื่ออะไร ท่านพระปิลินทวัจฉะก็ทูลเรื่องนั้นแต่พระเจ้าพิมพิสาร พระเจ้าพิมพิสารก็จัดถวายคนทำงานให้แก่ท่านพระปิลินทวัจฉะ ท่านพระปิลินทวัจฉะไม่ยอมรับ อ้างว่าเรื่องนี้

พระผู้มีพระภาคยังไม่ได้ทรงอนุญาต พระเจ้าพิมพิสารก็เลยขอให้ท่านพระปิลินทวัจจะ
ไปทูลถามพระผู้มีพระภาคว่า เราจะถวายคนงานจะรับได้ไหม ท่านพระปิลินทวัจจะก็
รับว่าจะไปทูลถาม พระเจ้าพิมพิสารก็เสด็จกลับไป

ท่านพระปิลินทวัจจะก็ได้ส่งสมณทูตไปทูลถามพระผู้มีพระภาคที่พระวิหาร
เชตวัน อารามของท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี ในกรุงสาวัตถี พระผู้มีพระภาคก็ให้
ประชุมสงฆ์ และได้ทรงอนุญาตให้รับได้

วันรุ่งขึ้นพระเจ้าพิมพิสารก็ได้เสด็จมาหาท่านพระปิลินทวัจจะเป็นคำรบ ๒ ถาม
ว่า เรื่องนี้พระผู้มีพระภาคตรัสว่าอย่างไร ท่านพระปิลินทวัจจะก็ตอบว่า พระผู้มีพระ
ภาคทรงอนุญาตให้รับได้ พระเจ้าพิมพิสารก็ปวารณาว่า จะนำคนงานมาถวาย แต่ก็
ลืมนานด้วย นานไปก็นึกได้ รู้แต่ว่าปวารณาไว้ แต่ไม่รู้ว่าจะถวายคนงานไปหรือยัง
จึงตรัสถามมหาอำมาตย์ว่า ที่เราปวารณาแก่ท่านพระปิลินทวัจจะว่าจะถวายคนงาน
นั้น ได้ถวายไปแล้วหรือยัง ท่านมหาอำมาตย์ก็ทูลว่า ยังไม่ได้ถวาย พระเจ้าพิมพิสาร
ก็รับสั่งถามว่า ตั้งแต่วันนั้นมาจนถึงวันนี้กี่วันแล้ว มหาอำมาตย์ก็ทูลว่า ๕๐๐ วัน
พระเจ้าพิมพิสารก็ตรัสว่า ถ้าอย่างนั้นนำเอาคนงาน ๕๐๐ คน ไปถวายท่าน
พระปิลินทวัจจะ

ท่านมหาอำมาตย์ก็จัดหาคน ๕๐๐ คน ส่งไปถวายท่านพระปิลินทวัจจะ
ซึ่งหมู่บ้านที่คนงานอยู่นั้น ก็ตั้งชื่อว่า หมู่บ้านปิลินทวัจจะ ท่านพระปิลินทวัจจะก็เป็น
พระประจำหมู่บ้านนั้น

วันหนึ่งในหมู่บ้านนั้นเขาจัดงานกัน มีมหรสพ พวกผู้ใหญ่ เด็กเล็กต่างก็
แต่งตัวกัน มีเครื่องแต่งตัวเท่าไรก็แต่งอวดกัน มีคนงานคนหนึ่ง ลูกสาวของเขามาขอ
ระเบียบดอกไม้ เครื่องแต่งตัว พ่อแม่ก็บอกว่า เราเป็นคนจนจะไปซื้อดอกไม้และ
เครื่องแต่งตัวมาจากที่ไหน ไม่มีให้ เด็กหญิงนั้นก็ร้องไห้ พอดีท่านพระปิลินทวัจจะเข้า
ไปบิณฑบาตที่ตระกูลนั้น เมื่อเขาปฐาสนะถวายแล้ว ท่านปิลินทวัจจะนั่งเรียบร้อยแล้ว
ก็ถามคนงานนั้นว่า เด็กหญิงนั้นร้องไห้ทำไม พ่อแม่ของเด็กหญิงนั้นก็เรียนเรื่องราวให้
ท่านพระปิลินทวัจจะทราบ ท่านพระปิลินทวัจจะก็หยิบเอาหมวกฟางส่งให้บิดาของ

เด็กหญิงนั้น และสั่งให้สวมหมวกฟางลงบนศีรษะของเด็กหญิง บิดาของเด็กหญิงก็รับหมวกฟางจากท่านพระปิลินทวัจฉะสวมลงบนศีรษะของเด็กหญิง เมื่อสวมใส่แล้วหมวกฟางนั้นก็กลายเป็นระเบียบดอกไม้ทองคำ เป็นของที่สวยงามมาก ใคร ๆ ก็ชมเมื่อเด็กหญิงนั้นไปเที่ยวงาน ใคร ๆ เห็นเข้าก็บอกว่า ตระกูลนี้เป็นตระกูลคนจน ระเบียบดอกไม้ทองคำอย่างนี้เป็นของสวยงาม น่าดูน่าชม แม้ในพระราชวังก็ไม่มีแบบนี้ ชาวบ้านก็ไปทูลฟ้องพระเจ้าพิมพิสาร พระเจ้าพิมพิสารเมื่อทรงทราบก็จับตระกูลนั้นไปติดตะราง

เรื่องแค่นี้ ถ้าพระเจ้าพิมพิสารสอบสวนสักนิดเดียวก็จะรู้ได้ แต่ไม่ได้สอบสวนเลย ชาวบ้านไปฟ้องแค่นั้น ก็จับไปติดคุกติดตะราง ทำไมเป็นไปได้อย่างนั้น

ส. ต่อจากนั้น สอบสวนไหม

ถ. ไม่ได้สอบสวน

ส. จบเรื่องไปแล้วหรือ

ถ. ยังไม่จบ ต่อจากนั้น วันรุ่งขึ้น ท่านพระปิลินทวัจฉะมาบิณฑบาตในหมู่บ้านปิลินทวัจฉะเช่นเคย เห็นตระกูลนั้นไม่มีใครอยู่ เลยสอบถามคนข้างบ้านว่า คนในตระกูลนี้ไปไหน ชาวบ้านก็กราบเรียนว่า คนในตระกูลนี้ถูกพระเจ้าพิมพิสารจับไปติดตะรางด้วยสาเหตุของเรื่องระเบียบดอกไม้ทองคำนั้น

ท่านพระปิลินทวัจฉะเข้าไปในวัง พระเจ้าพิมพิสารก็จัดอาสนะถวาย ท่านพระปิลินทวัจฉะถามถึงคนทำงานวัดว่า ถูกลงอาชญาด้วยเรื่องอะไร พระเจ้าพิมพิสารกราบเรียนว่า เขามีระเบียบดอกไม้ทองคำ ซึ่งเป็นของน่าดูน่าชม สวยงาม แต่เขาเป็นคนจน เขาจะได้ระเบียบดอกไม้ทองคำนี้มาจากไหน นอกจากไปขโมยมา

ท่านพระปิลินทวัจฉะก็อธิษฐานให้ประสาทของพระเจ้าพิมพิสารทั้งหลายเป็นทองคำหมด เมื่อประสาททั้งหลายเป็นทองคำหมด ก็ทูลถามพระเจ้าพิมพิสารว่า ทองคำมากมายนี้ มหาบพิตรได้มาจากไหน แค่นี้พระเจ้าพิมพิสารก็ทรงทราบว่าเป็นด้วยฤทธิ์ของท่านพระปิลินทวัจฉะ จึงปล่อยคนทำงานของวัดนั้น ผลสุดท้ายก็ปล่อย แต่ตอนจับไม่ได้สอบสวนถามไถ่

ผมเดาว่า พระโสดาบันยังไม่ได้ละอกิขมาและโทมนัส ซึ่งระเบียบดอกไม้ทองค่านั้นในพระราชวังไม่มี เพราะฉะนั้น พระเจ้าพิมพิสารคงจะต้องการระเบียบดอกไม้ทองค่านั้นจากตระกูลคนทำงานวัด จึงจับเขาเข้าตะราง เพื่อจะได้ระเบียบดอกไม้ทองค่านั้น จะเป็นไปได้ไหม

ส. อทินนาทานหรือเปล่า

ถ. กฎหมายโบราณเขามีอยู่แล้วว่า ของที่ไม่มีเจ้าของจะต้องเป็นของหลวง ดังนั้น ตระกูลนี้ถูกจำคุกไปทั้งตระกูลแล้ว ระเบียบดอกไม้ทองค่านี่ไม่มีเจ้าของ เมื่อไม่มีเจ้าของก็ต้องตกเป็นของพระราชอาณาเขต จะว่าเป็นอทินนาทานไม่ได้

ส. ยากที่จะรู้จักจิตใจของบุคคลเมื่อ ๒๕๐๐ กว่าปี ขณะเดียวกัน เหตุการณ์แต่ละคดี แต่ละเรื่อง ก็ยังต้องหาหลักฐาน ยังต้องพิจารณาว่า เรื่องจริงนั้นเป็นอย่างไร เพราะฉะนั้น แม้แต่ในขณะนี้ ถ้าจะยกเรื่องหนึ่งเรื่องใดขึ้นมา มีท่านผู้ฟังท่านใดบ้างที่จะรู้ความจริงของเรื่องนั้นโดยตลอด โดยแท้จริง นอกจากว่าบางคนอาจจะได้ยินอย่างนี้ บางคนอาจจะได้ยินอย่างอื่น แต่ความจริงเป็นอย่างไรก็ไม่มีใครทราบได้ แต่อย่างไรก็ตามก็ไม่ควรคิดว่า ผู้ที่เป็นพระโสดาบันนั้น ยังมีความยินดี เฟื่องเล็งอยากได้ ต้องการวัตถุของบุคคลอื่นมาเป็นของตนด้วยความไม่ชอบธรรม

และถ้าท่านพระปิลินทวัจฉะไม่แสดงผลเรื่องการกระทำของท่าน บุคคลอื่นจะรู้ได้ไหม เมื่อรู้ไม่ได้ บุคคลอื่นนั้นจะคาดคะเน หรือคิดอย่างไร นั่นก็เป็นเรื่องที่จะต้องดำเนินไปเป็นขั้นตอน แต่ไม่ควรที่จะคิดว่า พระโสดาบันยังมีอกุศลจิตขั้นนั้น

ถ. ยักษ์ท่านหนึ่ง ท่านผู้นั้นจะเป็นพระเจ้าพิมพิสารหรือเปล่า ได้ยินว่า พระเจ้าพิมพิสารเป็นพระโสดาบัน พระโสดาบันจะต้องไม่เป็นยักษ์ หรือจะไปเกิดเป็นยักษ์ตอนที่ถูกฆ่าตาย

ส. ยักษ์เป็นเทพพวกหนึ่ง เพราะฉะนั้น พระเจ้าพิมพิสารเมื่อท่านสิ้นพระชนม์แล้ว ก็ไปเกิดในภุมินั้น ชื่อว่าชนวสกะ เพราะท่านมีความผูกพันอยู่ในภพนั้นหลายชาติ ใครที่เคยอยู่ในภพไหนบ่อยๆ จิตใจย่อมผูกพัน ระลึกถึง ใครที่จะอยู่ในภพภูมิที่เคยอยู่

ในคราวก่อนได้กล่าวถึงลักษณะของจิตซึ่งวิจิตรต่าง ๆ กัน โดยสัมปยุตตธรรม คือ เจตสิกที่เกิดร่วมด้วย ซึ่งจำแนกออกโดยชาติ ๔ ชาติ คือ เป็นอกุศลจิตประเภทหนึ่ง เป็นกุศลจิตประเภทหนึ่ง เป็นวิบากจิตประเภทหนึ่ง เป็นกิริยาจิตประเภทหนึ่ง

ไม่ว่าจะได้ยินชื่อจิตอะไร ควรที่จะได้ทราบว่า จิตนั้น ๆ เป็นชาติอะไร ถ้าเป็นอกุศลก็ไม่ใช่กุศล ไม่ใช่วิบาก ไม่ใช่กิริยา ถ้าเป็นกุศล ก็ไม่ใช่อกุศล ไม่ใช่วิบาก ไม่ใช่กิริยา ถ้าเป็นวิบาก เป็นผลของกรรม ซึ่งกรรมมี ๒ คือ กุศล ๑ อกุศล ๑ เพราะฉะนั้น วิบากก็เป็นกุศลวิบาก ๑ อกุศลวิบาก ๑

อย่าพูดสั้น ๆ ว่า อกุศล ถ้าท่านมุ่งหมายถึงผลของอกุศล แต่จะต้องพูดว่า อกุศลวิบาก เพราะอกุศลวิบากเป็นผลของอกุศล และกุศลวิบากเป็นผลของกุศล กุศลวิบากไม่ใช่กุศล กุศลวิบากเป็นผลซึ่งมาจากเหตุ คือ กุศล ดังนั้น กุศลเป็นเหตุ และกุศลวิบากเป็นผล ต้องพูดให้เต็ม เพื่อจะได้ไม่สับสน

และสำหรับจิตอีกประเภทหนึ่ง คือ กิริยาจิต ไม่ใช่กุศล ไม่ใช่อกุศล และไม่ใช่วิบาก เกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัย เพราะเป็นสังขารธรรม ซึ่งส่วนมากกิริยาจิตเป็นของพระอรหันต์ เพราะพระอรหันต์ท่านดับอกุศลและกุศล ยังคงมีแต่วิบากซึ่งเป็นผลของอดีตกุศลและอกุศล และกิริยา ซึ่งไม่เป็นเหตุที่จะทำให้เกิดวิบากหลังจากที่เป็นพระอรหันต์แล้ว

เมื่อกล่าวถึงสภาพธรรมโดยชาติที่เป็นกุศล อกุศล วิบาก กิริยา ในบางแห่งท่านผู้ฟังจะได้ยินศัพท์อื่น คือ กุสลา ธมฺมา อกุสลา ธมฺมา อพฺยาكاتา ธมฺมา ซึ่งควรที่จะได้เข้าใจความหมายของธรรมทั้ง ๓ คือ

ธรรมที่เป็นกุศล กุสลา ธมฺมา ธรรมที่เป็นอกุศล อกุสลา ธมฺมา และธรรมที่เป็นอัปฺยาكاتะ อพฺยาكاتา ธมฺมา

ความหมายของอัปฺยาكاتธรรม คือ ธรรมใด ๆ ที่ไม่ใช่กุศลและอกุศล ได้แก่ วิบากจิตและกิริยาจิต

๙๙๓

เพราะฉะนั้น โดยชาติมี ๔ คือ กุศล ๑ อกุศล ๑ วิบาก ๑ กิริยา ๑ โดยกรรมหมวด ๓ คือ กุศลกรรม อกุศลกรรม และอัปายกตกรรม

ปรมาตตกรรม มี ๔ คือ จิตปรมาตต ๑ เจตสิกปรมาตต ๑ รูปปรมาตต ๑ และนิพพานปรมาตต ๑ โดยประเภทของกรรมที่เป็นกุศล กรรมที่เป็นอกุศล และกรรมที่เป็นอัปายกตะ สำหรับจิตทั้งหมด วิบากจิตและกิริยาจิตเป็นอัปายกตกรรม สำหรับเจตสิก วิบากเจตสิกและกิริยาเจตสิกเป็นอัปายกตกรรม เพราะวิบากจิตและวิบากเจตสิก กิริยาจิตและกิริยาเจตสิก ไม่ใช่กุศลและไม่ใช่อกุศล จึงเป็นอัปายกตกรรม รูปกรรม คือ รูปปรมาตตทั้งหมด ไม่ใช่กุศลและไม่ใช่อกุศล เพราะฉะนั้น รูปปรมาตตทุกรูปเป็นอัปายกตกรรม นิพพานปรมาตต ไม่ใช่กุศลและไม่ใช่อกุศล เพราะฉะนั้น นิพพานปรมาตตเป็นอัปายกตกรรม

เมื่อศึกษาธรรมต่อไปควรที่จะได้ทราบถึงคำจำกัดความ หรือคำนิยามของศัพท์แต่ละคำ เพื่อจะได้เข้าใจธรรมถูกต้อง ไม่คลาดเคลื่อน เช่น คำว่า อัปายกตกรรม หมายถึงกรรมที่ไม่ใช่กุศลและไม่ใช่อกุศล

เพราะฉะนั้น ไม่ว่าจะศึกษาเรื่องของจิตประเภทใด ๆ เรื่องของเจตสิกประเภทใด ๆ เรื่องของรูปประเภทใด ๆ เรื่องของนิพพาน จะต้องทราบว่า เมื่อจำแนกโดยกรรมหมวด ๓ คือ กุศลกรรม อกุศลกรรม และอัปายกตกรรม รูปทั้งหมดไม่ใช่กุศลและอกุศล จึงเป็นอัปายกตะ นิพพาน ไม่ใช่กุศลและอกุศล จึงเป็นอัปายกตกรรม สำหรับจิตและเจตสิกใดที่ไม่ใช่กุศลจิตและอกุศลจิต ไม่ใช่กุศลเจตสิกและไม่ใช่อกุศลเจตสิก ก็ต้องเป็นอัปายกตกรรม ตลอดทั้ง ๓ ปิฎก และในอรรถกถา เพื่อที่จะได้เข้าใจชัดเจนถึงความมุ่งหมาย ซึ่งบางครั้งผ่านคำว่า อัปายกตกรรมบ่อย ๆ ก็ควรที่จะได้รับทราบความหมายว่า อัปายกตกรรมนั้น ได้แก่กรรมอะไรบ้าง

ถ้าจะถามให้ละเอียดเป็นเรื่อง ๆ เช่น สิ่งที่ปรากฏทางตา โดยธรรมชาติ ๓ เป็นอะไร สีสันวันเวลาที่ปรากฏทางตาเป็นอะไร เป็นอภัยกตธรรม

เสียงที่ปรากฏทางหูเป็นอะไร โดยธรรมชาติ ๓ เป็นอภัยกตธรรม

จิตเห็นที่กำลังเห็น โดยธรรมชาติ ๓ เป็นอะไร เป็นอภัยกตธรรม

เพราะเหตุใด เพราะเป็นวิปากจิต จิตใดที่ไม่ใช่กุศลจิต ไม่ใช่อกุศลจิต ต้องเป็นอภัยกตจิต และธรรมอื่นทั้งหมดที่ไม่ใช่กุศลและอกุศล ก็เป็นอภัยกตะ

กิริยาจิต ไม่ใช่กุศลจิตและอกุศลจิต เพราะฉะนั้น เป็นอภัยกตธรรม

ลักษณะของกิริยา คือ จิตนั้นไม่ใช่กุศล ไม่ใช่อกุศล และไม่ใช่วิปาก

กิริยาจิตมีหลายดวง ไม่ใช่มีดวงเดียว สำหรับผู้ที่ไม่ใช่พระอรหันต์มีกิริยาจิต ๒ ดวง คือ ปัญจทวาราวชชนจิต และมโนทวาราวชชนจิต

ปัญจทวาราวชชนจิต เป็นวิถิจิตดวงแรกทางปัญจทวาร มโนทวาราวชชนจิต เป็นวิถิจิตดวงแรกทางมโนทวาร แสดงให้เห็นว่า ก่อนที่กุศลหรืออกุศลจะเกิดขึ้น กุศลและอกุศลจะเกิดขึ้นทันทีไม่ได้ หรือแม้แต่จิตเป็นภวังค์อยู่ จะมีการเกิดขึ้นรับผลของกรรมทางหนึ่งทางใด จิตจะเกิดขึ้นรับผลของกรรมเป็นวิปากจิตทางหนึ่งทางใดใน ๕ ทางโดยทันทีไม่ได้ ต้องมีจิตดวงหนึ่งซึ่งเกิดก่อน เป็นกิริยาจิต ยังไม่ใช่วิปาก ยังไม่ใช่ผลของกรรม แต่กระทำกิจคิดถึง นึกถึง หรือรำพึงถึงอารมณ์ที่กระทบที่ประสาท เพราะฉะนั้น จึงยังไม่ใช่วิปาก เพราะยังไม่ได้เห็นจริง ๆ ยังไม่ได้ยินเสียง เพียงแต่รู้ว่าอารมณ์นั้นกระทบทวารไหน ปสาทไหน เพราะฉะนั้น จึงเป็นกิริยาจิต

สำหรับผู้ที่ไม่ใช่พระอรหันต์ มีกิริยาจิต ๒ ดวง กิริยาจิตทั้งหมดมี ๒๐ ดวง แต่ว่าจะค่อย ๆ ศึกษาไปตามลำดับ เพราะฉะนั้น กิริยาจิตสำหรับพระอรหันต์ก็แล้วแต่ประเภทดีกว่า เป็นพระอรหันต์ที่ได้มานจิตหรือไม่ได้มานจิต ได้ถึงอุปमानจิตหรือได้เพียงอุปमानจิต เพราะฉะนั้น ถ้าเป็นพระอรหันต์ประเภทสุขขวิปัสสกะ ไม่ได้อบรมเจริญสมถภาวนาถึงขั้นความสงบที่เป็นอัปปนาสมาธิ ก็ไม่มีมานจิตซึ่งเป็นกิริยาจิต

แต่สำหรับบุคคลทั่วไป ไม่ว่าจะเป็นพระอรหันต์ หรือไม่ใช่พระอรหันต์ จะมี
กิริยาจิต ๒ ดวงที่เป็นวิถีจิตดวงแรกทางปัญจทวาร คือ ปัญจทวาราวชชนจิต และ
วิถีจิตดวงแรกทางมโนทวาร คือ มโนทวาราวชชนจิต

เห็นความวิจิตรของจิตใหม่ ซึ่งกำลังเกิดดับเวลานี้หลายประเภทสืบทอดกัน และ
จิตเกิดขึ้นเพียงขณะละ ๑ ดวง ทีละ ๑ ดวง หรือว่าทีละ ๑ ขณะเท่านั้น

ขุททกนิกาย คาถาธรรมบท จิตตวรรคที่ ๓ ข้อ ๑๓ มีข้อความว่า

ชนเหล่าใดจักสำรวมจิตอันไปในที่ไกล ดวงเดียวเที่ยวไป หาสรีระมิได้ มีถ้า
เป็นที่อยู่อาศัย ชนเหล่านั้นจะพ้นจากเครื่องผูกแห่งมาร

แสดงให้เห็นว่า จิตนี้เกิดขึ้นทีละ ๑ ดวง คือ ทีละ ๑ ขณะเท่านั้น แต่ว่าเพราะ
การเกิดดับสืบทอดกันเป็นจิตประเภทต่าง ๆ ตามสัมปยุตตธรรม คือ เจตสิกที่เกิดร่วม
ด้วย จึงจำแนกจิตออกได้หลายนัย คือ จำแนกออกได้โดยชาติ เป็น ๔ ชาตินัยหนึ่ง
และจำแนกออกได้โดยภูมิ คือ โดยชั้นหรือโดยระดับของจิตอีกนัยหนึ่ง ซึ่งโดยนัยของ
ภูมินั้นมี ๔ ภูมิ หมายความว่าถึงชั้นหรือระดับของจิตมี ๔ ชั้น คือ จิตที่เป็นกามาวจรภูมิ
ประเภทหนึ่ง จิตที่เป็นรูปาวจรภูมิประเภทหนึ่ง จิตที่เป็นอรุพาจรภูมิประเภทหนึ่ง
จิตที่เป็นโลกุตตรภูมิประเภทหนึ่ง

นี่เป็นการจำแนกจิตโดยสัมปยุตตธรรม คือ เจตสิกที่เกิดร่วมด้วยตามระดับชั้น
ของจิตเป็น ๔ ชั้น ซึ่งชั้นที่ต่ำที่สุด คือ กามาวจรจิต หรือกามาวจรภูมิ

สำหรับความหมายของกามาวจรจิต ข้อความใน **อัฐธรรมาสนี อรรถกถา**
ธรรมสังคณีปกรณ์ จิตตูปาทกัณฑ์ อธิบายคำว่า กามาวจร ๔ นัย ว่า

นัยที่หนึ่ง บทว่า กามาวจร ได้แก่ จิตอันนับเนื่องในกามาวจรธรรมทั้งหลาย

คือ เป็นจิตที่อยู่ในขั้นของกาม ใช้คำเต็มว่า กามาวจร แต่สามารถตัดบทหลัง
ออกเหลือเพียง กามะ หรือ กาม เท่านั้นได้ เพราะฉะนั้น จิตที่เป็นกามาวจร
จิตที่ท่องเที่ยวอยู่ในรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ เป็นจิตขั้นกาม เป็นกามาวจรจิต

ขณะนี้เอง ไม่ได้พ้นไปจากทุก ๆ วันนี่เลย จิตไม่ได้ขึ้นไปสู่อีกระดับหนึ่งที่ละเอียดกว่า ประณีตกว่าชั้นกาม เพราะเป็นไปในความสงบที่มีรูปเป็นอารมณ์ตามที่ได้กล่าวถึงแล้วในเรื่องของสมถภาวนาว่า ถ้าจิตสงบมันคงถึงอัปปนาสมาธิ มีรูปเป็นอารมณ์ ขณะนั้นจิตพ้นจากระดับของกาม เป็นระดับของรูปาวจรจิต ซึ่งเป็นจิตที่สงบแนบแน่นในอารมณ์ แต่ว่ามีรูปเป็นอารมณ์ และถ้าเป็นระดับที่สูงกว่านั้นอีก คือ จิตที่เป็นความสงบมันคงแนบแน่นในอารมณ์ที่ไม่ใช่รูป เพราะฉะนั้น อารมณ์นั้นย่อมละเอียดกว่ารูป จิตที่ถึงขั้นนั้น ระดับนั้น เป็นรูปาวจรจิต

และยังมีจิตที่ประณีตกว่าจิตที่เป็นรูปาวจรจิต คือ จิตที่ประจักษ์แจ้งในลักษณะของนิพพาน เป็นโลกุตตรจิต

เพราะฉะนั้น จิตจึงต่างกันโดยภูมิ คือ ระดับขั้นของจิต เป็น ๔ ประเภท คือ เป็นกามาวจรจิตประเภทหนึ่ง เป็นรูปาวจรจิตประเภทหนึ่ง เป็นรูปาวจรจิตประเภทหนึ่ง และโลกุตตรจิตประเภทหนึ่ง

ท่านผู้ฟังสามารถที่จะพ้นจากรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ หรือว่าให้จิตของท่านพ้นจากกามาวจรจิต เป็นรูปาวจรจิต รูปาวจรจิต โลกุตตรจิตได้ไหม ถ้าไม่อบรมเจริญสมถภาวนาและสติปัฏฐานที่เป็นวิปัสสนาภาวนา

เพราะฉะนั้น ให้ทราบระดับของจิตของแต่ละท่านตามปกติ ตามความเป็นจริงว่า ยังเป็นไป ยังอยู่ในขั้นที่มีความยินดีพอใจในรูป ในเสียง ในกลิ่น ในรส ในโผฏฐัพพะ

คำว่า กาม มี ๒ อย่าง คือ กิเลสกาม ๑ วัตถุกาม ๑

กิเลสกาม ได้แก่ ฉันทราคะ คือ โลภะ ความยินดี ความพอใจ เป็นเจตสิก เป็นกิเลสซึ่งมีลักษณะที่ติด ที่ยินดี ที่พอใจ นั่นคือกิเลสกาม หมายความว่าถึงโลกเจตสิก

ส่วนอีกความหมายหนึ่ง ได้แก่ วัตถุกาม

ชื่อว่ากาม เพราะอรรถว่า อันสัตว์ใคร่ หมายความว่า เป็นสภาพธรรมที่เป็นที่ตั้งของความยินดี ความพอใจ ความปรารถนา

เพราะฉะนั้น วัตถุสาม ได้แก่ วัฏฏะ ซึ่งเป็นไปในภูมิทั้ง ๓ คือ ทั้งในกามภูมิ รูปภูมิ และอรุณภูมิ ไม่พ้นจากกิเลสสามประการที่ยังดับโลภะไม่ได้ แล้วแต่ว่า กิเลสสามนั้นจะเป็นความยินดีพอใจในวัตถุสามชั้นใด

สำหรับในกามาวจรภูมิ ซึ่งได้แก่ กามาวจรจิต เป็นจิตที่ยินดีพอใจในรูป ในเสียง ในกลิ่น ในรส ในโณสุตฺตพพะอย่างไม่คลาย และอย่างเหนียวแน่น แม้ว่ารูปจะปรากฏเพียงชั่วขณะที่เล็กน้อยเหลือเกิน คือ ชั่วขณะที่กระทบตา เสียงก็ปรากฏเพียงชั่วขณะที่เล็กน้อยเหลือเกิน คือ ชั่วขณะที่กระทบกับโสตประสาท ดับไปแล้ว หดแล้ว กลิ่นก็เช่นเดียวกัน เป็นปริตตรธรรม คือ เป็นสภาพธรรมที่เล็กน้อย ปรากฏเพียงชั่วขณะที่กระทบจมูก รสก็ปรากฏเพียงชั่วขณะที่กระทบกับชีวหาปสาท ชั่วขณะที่ชีวหาวิญญานลิ้มรสที่น่าพอใจ เย็นหรือร้อน อ่อนหรือแข็ง ตึงหรือไหวที่กระทบสัมผัสกาย ก็เป็นปริตตรธรรม คือ เป็นธรรมที่สั้นเหลือเกิน เล็กน้อยมาก ปรากฏเพียงชั่วขณะที่กระทบกับกายปสาทและดับไป แต่ไม่ประจักษ์ความเล็กน้อยของสภาพธรรมเหล่านี้ จิตจึงมีความยินดีพอใจเหลือเกิน

เช่น ในขณะนี้ไม่ได้มีแต่รูปซึ่งปรากฏทางตา เสียงก็มี เย็นหรือร้อน อ่อนหรือแข็งก็ปรากฏชั่วขณะเล็กน้อย ทีละนิดทีละหน่อย เล็กน้อยจริง ๆ แต่เพราะเกิดดับสืบต่อจนไม่ปรากฏความเล็กน้อยของสภาพธรรมนั้น ๆ เช่น เสียงปรากฏแล้วก็หมด ขณะที่กำลังเห็น เห็นเสียงไม่ได้ ขณะที่กำลังเห็นเป็นสภาพที่รู้สิ่งซึ่งปรากฏทางตา เสียงไม่มีปรากฏรวมอยู่ในสิ่งที่ปรากฏทางตาเลย ฉันทใด ขณะที่ได้ยิน ชั่วขณะที่ได้ยิน สิ่งซึ่งปรากฏทางตาก็คงไม่ได้รวมอยู่ในเสียงนั้นเลย เพราะฉะนั้น เป็นชั่วขณะเล็กน้อยของรูป เสียง กลิ่น รส โณสุตฺตพพะที่ปรากฏสืบต่อ และเมื่อมีกิเลสสาม มีความยินดีพอใจในกาม ในรูป ในเสียง ในกลิ่น ในรส ในโณสุตฺตพพะ ก็ไม่มีวันที่จะหมด ซึ่งจะรู้ได้ว่า รูปใดก็ตามที่เป็นที่พอใจ เห็นแล้วก็น่าจะหมดแล้ว พอใจที่ได้เห็น ก็ควรที่จะเพียงพอแล้ว แต่หาพองไม่ เพราะว่าอยากที่จะเห็นอีกบ่อย ๆ เช่นเดียวกับเสียง เสียงใดที่เป็นที่พอใจ เมื่อเสียงนั้นปรากฏให้พอใจแล้วก็อยากจะอิม หรือว่าน่าจะพอแล้ว แต่ก็ยังไม่พอยังอยากจะได้ยินเสียงนั้นอีก

กลิ้งก็เช่นเดียวกัน รส ท่านที่เคยชอบรสอาหารชนิดหนึ่งชนิดใด บริโภคครั้งเดียวพอไหม หรือว่าอยากจะบริโภคซ้ำแล้วซ้ำอีกบ่อย ๆ เพราะมีความติด มีความยินดี มีความพอใจในรูป ในเสียง ในกลิ่น ในรส ในโณภูมิจะเป็นประจำ และทุก ๆ วัน และก็ซ้ำอยู่นั่นเอง คือ ชอบสิ่งที่ปรากฏทางตาในลักษณะใด ก็อยากจะเห็นสิ่งนั้นเองบ่อย ๆ แต่ว่าจะเห็นอยู่ตลอดเวลาไม่ได้ไหม เป็นไปได้ไหม ก็ไม่ได้ และที่ ไม่ได้ ไม่ได้หมายความว่า เปื่อ หรือว่าอย่างไร แต่เพราะเหตุปัจจัย ทำให้เห็นอยู่ตลอดเวลาไม่ได้

หรือแม้แต่ว่ารสที่ว่า แสนอร่อย ถูกปาก ถูกใจ รับประทานเรื่อย ๆ ไปไม่หยุดได้ไหม ก็ไม่ได้อีกเหมือนกัน ต้องมีเวลาที่จะหยุด เพราะว่าเมื่อหยุดรสที่พอใจแล้ว ก็ไปพอใจในกลิ่น หรือว่าไปพอใจในเสียง หรือว่าพอใจในสิ่งที่ปรากฏทางตา จะต้องมีการพอใจในรูปบ้าง ในกลิ่นบ้าง ในรสบ้าง ในโณภูมิจะบ้าง สลับกันอยู่เรื่อย ๆ ไม่มีใครสามารถที่จะพอใจในสิ่งที่ปรากฏทางตา เห็นแต่เพียงสิ่งเดียวอยู่ได้ เพราะทุกท่านสะสมความพอใจไม่ใช่เฉพาะในสิ่งที่ปรากฏทางตา

พอใจทั้งในสิ่งที่ปรากฏทางตา ในเสียงที่ปรากฏทางหู ในกลิ่นที่ปรากฏทางจมูก ในรสที่ปรากฏทางลิ้น ในโณภูมิจะที่ปรากฏทางกาย ไม่เคยเบื่อใช้ไหม หรือว่าเบื่อ คิดดี ๆ เบื่อไหมที่จะเห็น จะได้ยิน จะได้กลิ่น จะได้ลิ้มรส จะรู้สิ่งที่กระทบสัมผัส และคิดนึกถึงสิ่งที่เคยเห็น เคยได้ยิน เคยได้กลิ่น เคยลิ้มรส เคยกระทบสัมผัส

เพราะฉะนั้น กามาวจรจิต เป็นจิตที่ท่องเที่ยว หรือว่าเป็นจิตขันธ์กาม คือ ไม่สามารถที่จะพ้นไปจากความยินดีพอใจในรูป ในเสียง ในกลิ่น ในรส ในโณภูมิจะ

บางท่านบอกว่า อยากจะทำบุญ และเกิดในสวรรค์ อยากจะเกิดในสวรรค์ พ้นจากรูป เสียง กลิ่น รส โณภูมิจะใหม่ ไม่มีวันที่จะพ้น เพราะอารมณ์นั้นประณีต ยิ่งกว่าในมนุษย์ เพราะฉะนั้น ความติด ความพอใจ แม้จะเกิดในสวรรค์ชั้นหนึ่งชั้นใดก็ตาม เต็มไปด้วยรูป เสียง กลิ่น รส โณภูมิจะที่น่าติด น่าใคร่ น่าพอใจ เพราะประณีตยิ่งขึ้น จึงทำให้มีความพอใจ ใคร่ที่จะเกิดในสวรรค์ชั้นสูงขึ้น

บางท่านก็ยังชอบอารมณ์ที่ดีในโลกมนุษย์ ก็อาจจะยังไม่ต้องการสวรรค์ แต่ไม่
ว่าจะเป็นการเกิดในโลกมนุษย์ หรือว่าในสวรรค์ก็ตาม เป็นจิตระดับชั้นกาม คือ
ไม่พ้นจากรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ

๙๙๔

เพราะฉะนั้น ไม่ว่าจะเป็วันไหน ขณะไหน ตั้งแต่เกิดจนกระทั่งตาย ถ้าจิตขณะนั้นไม่สงบถึงขั้นอัปนาสมาธิที่เป็นฌานจิต ที่มีรูปเป็นอารมณ์ ก็ย่อมจะต้องเป็นกามาวจรจิต ไม่ว่าจะเป็นการเห็น การได้ยิน การได้กลิ่น การลิ้มรส การรู้สิ่งที่กระทบสัมผัส การคิดนึก ให้ทราบได้ว่า แท้ที่จริงแล้วไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน แต่เป็นจิตชั้นกาม ระดับของกามที่มีความยินดีพอใจในรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ ซึ่งยากที่จะละ ต้องรู้ตัวเองตามความเป็นจริง อย่าคิดว่าจะละง่าย ๆ บางท่านอาจจะคิดว่า ไม่น่าจะยากที่จะละความพอใจในรูปที่ปรากฏทางตา ในเสียงที่ปรากฏทางหู ในกลิ่นที่ปรากฏทางจมูก ในรสที่ปรากฏทางทางลิ้น ในเย็น ร้อน อ่อน แข็ง ตึง ไหวที่กระทบสัมผัสกาย แต่ให้ทราบว่า ที่ท่านเกิดมา เป็นเพราะกามาวจรจิตทำให้ปฏิสนธิในกามาวจรภูมิ ยังไม่พ้นไปจากกาม และพินยากด้วย ซึ่งถ้าไม่ใช่การดับกิเลสด้วยการบรรลุคุณธรรมถึงความเป็นพระอนาคามีบุคคล จะไม่สามารถที่จะดับความยินดีพอใจในรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะได้

ถึงแม้ว่าจะอบรมเจริญความสงบถึงขั้นฌานจิตซึ่งเป็นรูปฌาน ไม่ว่าจะเป็ปฐมฌาน ทุตติยฌาน ตติยฌาน จตุตถฌาน ปัญจฌาน และเกิดในพรหมโลก ก็อย่าคิดว่าจะละความยินดีพอใจในรูป ในเสียง ในกลิ่น ในรส ในโผฏฐัพพะได้ เป็นสมุจเฉท เพราะเมื่อยังไม่ใช่พระอนาคามีบุคคล ก็ยังต้องกลับมาสู่ความเป็นอย่างนี้อีก คือ ยินดีพอใจในรูป ในเสียง ในกลิ่น ในรส ในโผฏฐัพพะ ทางตา หู จมูก ลิ้น กาย

เพราะฉะนั้น เรื่องของกิเลสเป็นเรื่องที่ประมาทไม่ได้ เป็นเรื่องที่ละเอียด เป็นเรื่องที่จะต้องเข้าใจสภาพธรรมตรงตามความเป็นจริง จึงจะสามารถอบรมเจริญปัญญาที่จะดับกิเลสได้จริง ๆ เป็นสมุจเฉท

ซึ่งข้อความใน **อัฐสาลินี** แสดงว่า

สำหรับภูมิของกามาวจรธรรม เบื้องต่ำตั้งแต่เวจันรภขึ้นมา เบื้องบนตั้งแต่
เทวดาชั้นปรนิมมิตวสวัตดีลงมา

นี้เป็นภูมิของกามทั้งหมด

สำหรับวัตถุกาม มีความหมายกว้างกว่ารูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ เพราะ
ไม่ว่าจะเป็นในภูมิใดทั้งสิ้น ย่อมเป็นที่ตั้งของความยินดีพอใจ ถ้าจะเกิดในรูปพรหม-
ภูมิ แต่ยังไม่ได้บรรลุคุณธรรมเป็นพระอนาคามี รูปพรหมภูมินั้นก็เป็นวัตถุกาม คือ
เป็นที่ตั้งของความยินดีพอใจของบุคคลนั้น หรือว่าบางท่านอาจจะเกิดในรูปพรหมภูมิ
แต่ไม่ใช่พระอนาคามีบุคคล เพราะฉะนั้น รูปพรหมภูมินั้นก็เป็นวัตถุกาม คือ เป็น
ที่ตั้งของความยินดีพอใจ ซึ่งความยินดีพอใจนี้ ยินดีพอใจในทุกอย่างนอกจากนิพพาน
ซึ่งเป็นสภาพธรรมอย่างเดียวเท่านั้นที่ดับโลภะหรือความยินดีพอใจได้ แต่ถ้าไม่ใช่
นิพพาน สภาพธรรมอื่นทั้งหมดไม่ใช่สภาพธรรมที่ดับกิเลส

สำหรับความหมายประการที่ ๒ คือ

จิตนี้ย่อมท่องเที่ยวไปในกาม กล่าวคือ กามาวจรภูมิ ๑๑ เพราะเหตุนั้น จิตนี้
จึงชื่อว่า กามาวจร (ภาษาไทย ว. กับ พ. ใช้แทนกันได้)

ความหมายที่ ๑ คือ เป็นจิตชั้นกาม ไม่พ้นไปจากกาม

ความหมายที่ ๒ คือ นอกจากเป็นจิตชั้นกามแล้ว ยังเป็นจิตที่ท่องเที่ยวอยู่ใน
กามภูมิ ได้แก่ อบายภูมิ ๔ มนุษย์ภูมิ ๑ และสวรรค์อีก ๖ ชั้น ๖ ภูมิ

ความหมายที่ ๓

ชื่อว่า กามาวจรจิต เพราะเหตุว่าย่อมท่องเที่ยวไปด้วยสามารถแห่งการกระทำ
ให้เป็นอารมณ์ คือ กาม รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ย่อมท่องเที่ยวไปในจิตนั้น
ด้วยสามารถแห่งการกระทำให้เป็นอารมณ์ แม้เพราะเหตุนี้ จิตนี้ชื่อว่า กามาวจร

ถ้าจะให้เข้าใจง่าย คือ จิตใดก็ตามที่มีกาม ได้แก่ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะเป็นอารมณ์ จิตนั้นเป็นกามาวจรจิต

พระอรหันต์มีกามาวจรจิตใหม่ มี อย่าคิดว่าเป็นพระอรหันต์แล้วจะหมดกามาวจรจิต เพราะกามาวจรจิตหมายถึงจิตที่มีกาม คือ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะเป็นอารมณ์ พระอรหันต์เห็นสิ่งที่ปรากฏทางตา รูปารมณ์เป็นกาม เพราะฉะนั้น จิตเห็นเป็นกามาวจรจิต ไม่ว่าจะเป็นจิตของพระอรหันต์สัมมาสัมพุทธเจ้า พระอรหันตสาวก หรือจิตใด ๆ ก็ตามที่มีกาม คือ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะเป็นอารมณ์ จิตนั้นเป็นกามาวจรจิต

ความหมายที่ ๔

อีกอย่างหนึ่ง จิตย่อมยังปฏิสนธิให้ท่องเที่ยวไปในกาม กล่าวคือ กามภพ ได้แก่ อบายภูมิ ๔ มนุษย์ภูมิ ๑ สวรรค์ ๖ เหตุนี้จิตนั้นจึงชื่อว่า กามาวจร

ที่ทุกท่านอยู่ในโลกนี้ เพราะกามาวจรจิตทำให้ปฏิสนธิในมนุษย์ภูมิ ซึ่งเป็นกามภูมิ

ถ้าท่านเคยเจริญฌานในอดีต และจิตสงบถึงขั้นอัปปนาสมาธิ ถึงขั้นรูปฌาน หรืออรูปฌาน จะไม่เกิดในโลกนี้ แต่จะเกิดในรูปพรหมภูมิ หรือในอรูปพรหมภูมิ แต่ที่ท่านเกิดในโลกนี้ เป็นผลของกามาวจรกุศล เป็นผลของทาน หรือเป็นผลของศีล หรือเป็นผลของความสงบของจิต หรือว่าเป็นผลของการอบรมเจริญสติปัฏฐาน ซึ่งยังไม่พ้นไปจากกาม เพราะฉะนั้น จึงทำให้ปฏิสนธิในกามภูมิ

คำว่า ภูมิ มี ๒ ความหมาย หมายความว่าถึงจิต ซึ่งเป็นภูมิของเจตสิกกรรม หรือภูมิของสัมปยุตตธรรมทั้งหลาย คือ เจตสิกทั้งหลายที่เกิดร่วมกันอย่างหนึ่ง และหมายความว่าถึงโอกาส คือ สถานที่เกิด อีกความหมายหนึ่ง ซึ่งโลกมนุษย์ก็เป็นภูมิหนึ่ง และกามาวจรจิตซึ่งกำลังเป็นไปอยู่ในโลกมนุษย์นี้ ก็เป็นความหมายของภูมิด้วย เพราะเป็นระดับขั้นของจิตซึ่งเป็นไปในกาม

ถ. ที่อาจารย์กล่าวว่า นิพพานไม่ใช่วัตรุกาม แต่ทุกคนปรารถนาในนิพพานกันทั้งนั้น เพราะฉะนั้น ตามความเห็นของผม น่าจะจัดอยู่ในวัตรุกาม

- ส. ปรารภอะไร ที่บอกว่าปรารภานิพพาน
- ถ. ปรารภานิพพาน คือ ปรารภที่จะเห็นนิพพาน ปรารภจะให้เข้าถึงนิพพาน
- ส. ปรารภอะไร หรือปรารภอะไร
- ถ. ปรารภ อยากจะรู้ อยากจะเห็นภาวะของนิพพาน
- ส. ทราบหรือยังว่า นิพพานมีภาวะอย่างไร จึงปรารภ เพราะบางคนพอได้ยินชื่อนิพพานก็ปรารภ ไม่ทราบเลยสักนิดเดียวว่า ลักษณะของนิพพานนั้นคืออะไร แต่ปรารภแล้ว เพราะฉะนั้น ถ้าปรารภชื่อนิพพาน นั้นเป็นโลภะ
- ถ. นิพพานเป็นปัจจัยแก้โลภะหรือเปล่า
- ส. ไม่เป็น
- ถ. ไม่เป็น แต่คนส่วนมากก็อยากจะได้นิพพานกันทั้งนั้น
- ส. โภภุมุจจะมึนิพพานเป็นอารมณ์ไม่ได้ โภภุมุจมีความติด พอใจในรูป ไม่ใช่ในนิพพาน มีความติด พอใจในเสียง ในกลิ่น ในรส ในโผฏฐัพพะ ไม่ใช่ในนิพพาน แต่นิพพานเป็นสภาพธรรมเพียงอย่างเดียวที่สามารถดับกิเลสได้ ถ้าสภาพธรรมใดมีการเกิดขึ้น สภาพธรรมนั้นเป็นวัตถุกาม คือ เป็นที่ตั้งของความยินดีพอใจ
- พอลืมตาขึ้นเห็น มีสิ่งที่ปรากฏให้ยินดีพอใจในสิ่งที่ปรากฏ พอได้ยินเสียง ทราบไหมว่า มีความยินดี มีความพอใจ มีความต้องการ มีความติดในเสียง อยากได้ยินเสียง เพราะฉะนั้น จะชื่อว่า ต้องการนิพพานหรือ
- ถ. ความยินดีพอใจ อาจารย์ก็บรรยายแต่ความยินดีพอใจอย่างเดียว และสภาพที่จิตเกิดขึ้นมาเป็นกุศลที่สละความยินดีพอใจ จะมีความหมายว่าอย่างไร
- ส. สภาพธรรมใดก็ตามที่เกิดขึ้นปรากฏ สภาพธรรมนั้นเป็นที่ตั้งของความพอใจ
- ถ. สภาพธรรมนี้ คือ สภาพที่ละ ที่ปล่อยวาง

ส. ยังไม่ถึง ท่านผู้ฟังอย่าเพิ่งใจร้อน อย่าเพิ่งปล่อยวางอะไร แต่จะต้องรู้ ลักษณะสภาพของจิตใจของท่านโดยแท้จริง ตามความเป็นจริง ตามลำดับขั้น เพราะ ทุกท่านมีจิตจริง แต่ว่ารู้จิตใจของท่านจริง ๆ หรือเปล่า เข้าใจจิตใจหรือความล้าลึก ของจิตใจของท่านเองจริง ๆ หรือเปล่า นี่เป็นสิ่งที่จะต้องรู้ก่อน มิฉะนั้นไม่มีทางที่จะ ประจักษ์แจ้งลักษณะของนิพพาน

ก่อนอื่นบางท่านอาจจะไม่เคยคิดเลยว่า ท่านเป็นผู้ที่ยังติดขัดข้องอยู่ในโลกนี้ ในวัตถุต่าง ๆ ที่ปรากฏในโลกนี้ บางท่านจะรู้สึกเบื่อหน่าย รู้สึกเฉย ๆ ไม่ยินดียินร้าย ไม่ต้องการอะไร ทำให้เข้าใจว่า ตัวเองหมดความยินดีพอใจในสิ่งต่าง ๆ แล้ว แต่ว่า จะต้องรู้จักตัวเองตามความเป็นจริงโดยละเอียดว่า ไม่ว่าสิ่งใดก็ตามที่เกิดขึ้นปรากฏ ให้รู้ จะเป็นทางตา หรือทางหู หรือทางจมูก หรือทางลิ้น หรือทางกาย หรือทางใจ ก็ตาม เป็นที่ตั้งของความต้องการ เป็นที่ตั้งของความยินดี เป็นที่ตั้งของความพอใจ อาจจะโดยไม่รู้ตัวเลย มีสิ่งที่ปรากฏทางตาเป็นประจำ สำหรับผู้มีจักขุปสาท เวลาที่ ลืมตาขึ้นเห็นสิ่งที่ปรากฏทางตา ยินดีพอใจที่จะเห็นสิ่งนั้นเป็นคน หรือว่าพอใจ มีฉันทะที่จะรู้ความจริงว่า เป็นเพียงสิ่งที่ปรากฏทางตาเท่านั้น

ลืมตาขึ้นมา มีสิ่งที่ปรากฏทางตา มีความยินดีพอใจที่จะเห็นสิ่งที่ปรากฏ ทางตา เป็นสัตว์ เป็นบุคคล เป็นตัวตน เป็นวัตถุสิ่งต่าง ๆ หรือว่ามีฉันทะที่จะรู้ความจริงว่า เป็นเพียงสิ่งที่ปรากฏชั่วขณะที่กระทบตาเท่านั้น

เห็นความติดพันในสิ่งที่ปรากฏทางตาหรือยัง

ไม่ใช่แต่เฉพาะตัวเอง เป็นคนที่เกิดมามีรูปร่างลักษณะอย่างนี้ คนอื่นอีก ทั้งนั้นที่ปรากฏทางตา นั่นเป็นความพอใจแล้วที่จะเห็นสิ่งที่เพียงปรากฏทางตา เป็นสัตว์ เป็นบุคคล เป็นวัตถุสิ่งต่าง ๆ

เพราะฉะนั้น จะพ้นไปจากความยินดีพอใจในสิ่งใด ๆ ก็ตามที่เกิดขึ้นปรากฏให้ จิตรู้ ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจได้หรือยัง ละหรือยัง หน่าย หรือยัง ถ้าปัญญาไม่เกิดขึ้นรู้ลักษณะของสภาพธรรมตามความเป็นจริง อย่าคิดว่า จะสามารถดับความยินดีพอใจในสิ่งที่ปรากฏทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น

ทางกาย ทางใจได้ มิฉะนั้นแล้ว พระผู้มีพระภาคจะไม่ทรงแสดงสภาพธรรม
ทุกประเภทโดยละเอียด เพื่อที่จะให้เข้าใจสภาพธรรมตามความเป็นจริง แม้แต่ภูมิ คือ
ระดับขั้นของจิตขั้นต่าง ๆ ตามความเป็นจริง

ใน **มโนรทฺฐปริณิ อรรถกถา อังคุตตรนิกาย ทุกนิบาต ข้อ ๒๘๑** มี
ข้อความที่ท่านพระสารีบุตรได้แสดงธรรมที่รัตนปราสาท ที่บุพพารามของมหาอุบาสิกา
วิสาขา เป็นเรื่องของสังโยชน์ คือ ธรรมที่ประกอบ คือ ผูกพันบุคคลผู้มีกิเลสไว้ใน
วิภวະ ต้องเป็นบุคคลผู้มีกิเลสด้วย ซึ่งข้อความมีว่า

จฺติและปฏิสสนิทั้งหลายในภพใดมีมาก ความอาลัยก็ดี ความปรารถนาที่ดี
ในภพนั้น เป็นของมีมาก

การที่จะพิจารณาธรรม ควรที่จะได้พิจารณาโดยละเอียด โดยลึกซึ้ง และโดย
เทียบกับสภาพธรรมที่กำลังมี กำลังปรากฏ เช่น ข้อความที่ว่า จฺติและปฏิสสนิ
ทั้งหลายในภพใดมีมาก ความอาลัยก็ดี ความปรารถนาที่ดี ในภพนั้น เป็นของมีมาก

จริงไหม ท่านผู้ฟังยังไม่ได้อยากไปเกิดในรูปพรหมภูมิ หรืออรุปรหมภูมิ แต่
ยังอยากเกิดในภูมิที่มีรูปดี ๆ มีเสียงดี ๆ มีกลิ่นดี ๆ มีรสดี ๆ มีโณภูฏัพพะดี ๆ คือ
ในมนุษย์ หรือว่าในสวรรค์ จริงหรือไม่จริง

นี่คือเรื่องของตัวท่านตามความเป็นจริง ซึ่งแสดงให้เห็นว่า ก่อน ๆ นี้ก็ไม่พ้นไป
จากกามภูมิ อาจจะเคยเกิดในสวรรค์ และในมนุษย์ แต่ก็วนเวียนอยู่ในภูมิที่เต็มไปด้วย
ด้วยรูป เสียง กลิ่น รส โณภูฏัพพะนั่นเอง ในสังสารวัฏฏ์ที่ยาวนานนี้ บางชาติอาจจะ
อบรมเจริญความสงบจนกระทั่งถึงอุปปาสมาธิที่มีรูปเป็นอารมณ์ อาจจะเป็นรูปฌาน
ที่ ๑ คือ ปฐมฌาน หรือรูปฌานที่ ๒ คือ ทุตติยฌาน หรือรูปฌานที่ ๓ คือ ตติยฌาน
รูปฌานที่ ๔ คือ จตุตถฌาน โดยจตุกกนัย หรือรูปฌานที่ ๕ โดยปัญจกนัย และเกิด
ในรูปพรหมภูมิตามลำดับ แต่ก็กลับมาสู่ความเป็นอย่างนี้อีก มาเห็นอีก สิ่งปรากฏ
ทางตา และก็พอใจที่จะให้สิ่งที่ปรากฏทางตาเป็นสัตว์ เป็นบุคคล เป็นวัตถุต่าง ๆ
ด้วยความหลง ด้วยความไม่รู้ลักษณะของสภาพธรรมตามความเป็นจริง

เพราะฉะนั้น ในชาตินี้เป็นเครื่องบ่งถึงอดีตว่า ท่านเกิดในภพใดภูมิใดมาก และกรรมในปัจจุบันชาติยังแสดงให้เห็นว่า ท่านจะเกิดต่อไปในภูมิใดมาก ในเมื่อยังเป็นกุศลที่เป็นไปในรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ เพราะฉะนั้น จุติและปฏิสนธิทั้งหลายในภพใดมีมาก ความอาลัยก็ดี ความปรารถนาที่ดี ในภพนั้น เป็นของมีมาก จะเบื่อ หรือไม่เบื่อ ก็ต้องเกิดในภูมิที่เต็มไปด้วยรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ตามกรรม แล้วแต่ว่าจะเป็นผลของกุศลกรรมที่ประณีตมากน้อยแค่ไหน ก็ย่อมเกิดไปตามกามภูมินั้น ๆ

ข้อความต่อไปมีว่า

จุติและปฏิสนธิทั้งหลายในภพใดมีน้อย ความอาลัยก็ดี ความปรารถนาที่ดี ในภพนั้น ก็มีน้อย

อาจจะเคยเกิดในรูปพรหมภูมิ เป็นพระพรหมในพรหมภูมิมาแล้ว หรือว่า อาจจะเคยเกิดเป็นอุปพรหมบุคคลในอุปพรหมภูมิ แต่น้อย ไม่มากเท่ากับการเกิดในกามภูมิ เพราะฉะนั้น ผล คือ ยังคงกระทำความต่าง ๆ ที่เป็นไปในรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ซึ่งย่อมจะเกิดในกามภูมิมากกว่าในภูมิอื่น ๆ

๙๙๕

เพราะฉะนั้น ท่านพระสารีบุตรกล่าวว่า

กามภพ ชื่อว่าเกิดขึ้นในภายใน รูปภพและอรูปรภพ ชื่อว่ามีในภายนอก

ที่ว่า ในภายใน คือ ไกล่เหลื่อเกิน มีอยู่ตลอดเวลา ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย เป็นไปในรูป ในเสียง ในกลิ่น ในรส ในโณภูมัพพะ อยู่เสมอ เป็นอาจิณ เป็นนิจศีล เป็นภายใน เป็นผู้ไกล่ชิด

ส่วนรูปภพและอรูปรภพ ชื่อว่ามีในภายนอก ไกล่จริง ๆ ไกล่ทั้งการที่จะบรรลุดึง และการที่จะเกิดในภพภูมิเหล่านั้น

ท่านพระสารีบุตรกล่าวต่อไปว่า

ฉันทราคะในกามภพ กล่าวคือ อหังการตัณหา ชื่อว่าอหังการตัณหาสังโยชน์
ฉันทราคะในรูปภพและอรูปรภพ กล่าวคือ พหิททา ชื่อว่าพหิททาสังโยชน์

อหังการตัณหา คือ สังโยชน์ในภายใน พหิททาสังโยชน์ คือ สังโยชน์ใน ภายนอก เป็นการจำแนกธรรมโดยนัยต่าง ๆ ซึ่งธรรมที่มีอยู่ คือ จิต เกิดขึ้นเพียง ขณะเดียว ๆ แต่ความวิจิตรของสัมปยุตตธรรมที่เกิดร่วมด้วย ทำให้จิตต่างกันออกไป เป็นประเภทต่าง ๆ

เพราะฉะนั้น ความยินดีพอใจในรูป ในเสียง ในกลิ่น ในรส ในโณภูมัพพะ คือ ฉันทราคะในกามภพ กล่าวคือ อหังการตัณหา ชื่อว่าอหังการตัณหาสังโยชน์ เป็นสังโยชน์ภายใน ที่ไกล่มาก ที่มีอยู่เป็นประจำ สำหรับ ฉันทราคะในรูปภพและในอรูปรภพ กล่าวคือ พหิททา ชื่อว่าพหิททาสังโยชน์

ท่านอยากจะเกิดเป็นพระพรหมไหม หรือไม่อยาก เทวดาก็ดูจะต่ำไป เพราะว่า พรหมภูมินั้นสูงกว่าเทวภูมิ เทวโลก ซึ่งเป็นสวรรค์ ๖ ชั้น แต่ถึงแม้ว่าจะมีความพอใจ อยากจะเป็นพรหมบุคคล ความพอใจนั้นก็ยังไม่ดีกว่าความพอใจในรูป ในเสียง

ในกลืน ในรส ในโณภูมิจึงพัวพันอยู่ตลอดเวลา ทั้งพัวพันและผูกพันอย่างเหนียวแน่น ทำให้ถึงแม้จะเห็นว่ารูปพรหมประณีตกว่า สบายกว่าสวรรค์ ๖ ชั้น แต่ก็ยังเป็นพหิตถาสังโยชน์ คือ ยังเป็นสังโยชน์ภายนอก ซึ่งแสนไกลกว่าการที่จะพอใจในรูป ในเสียง ในกลิ่น ในรส ในโณภูมิจึงพัวพัน ในกามภูมิ

เพราะฉะนั้น เป็นการแสดงธรรมซึ่งเกิดขึ้นปรากฏแต่ละขณะ ซึ่งต่างกันไป วิจิตรต่าง ๆ ด้วยสัมปยุตตธรรม โดยนัยต่าง ๆ อย่างธรรมที่เป็นสังโยชน์ เป็นกิเลสประเภทหนึ่ง ซึ่งเป็นธรรมที่ประกอบ คือ ผูกพัน บุคคลผู้มีกิเลสไว้ในวัฏฏะ ทุกท่านดูเหมือนนั่งสบาย นอนสบาย มีอิสระเสรี แต่ว่าแท้ที่จริงแล้ว ไม่อิสระ เพราะสังโยชน์ผูกไว้ ไม่ให้พ้นไปจากภพภูมิต่าง ๆ

มีใครรู้สึกตัวว่า ถูกผูกไว้บ้าง พอใจสิ่งหนึ่งสิ่งใดครั้งหนึ่งทางตา นั่นแหละสังโยชน์ผูกไว้ แล้วแต่ว่าจะเป็นสังโยชน์ภายในที่พอใจในรูป เสียง กลิ่น รส โณภูมิจึงพัวพัน ผูกไว้ในกามภูมิ หรือว่าจะยินดีพอใจในรูปฌาน อรูปฌาน ซึ่งเป็นสังโยชน์ที่ผูกไว้ในภายนอก คือ นอกจากกามภูมิ

ถ. ที่อาจารย์บรรยายเรื่องเครื่องผูกที่ผูกสัตว์ไว้ในภพในภูมิ ผมเองก็เคยสังเกตว่า บางอาชีพที่เราคิดว่ามีเกียรติ เราอยากจะเป็นเหลือเกิน เราอยากจะได้อาชีพอย่างนั้น เช่น ทำงานธนาคาร ผมสังเกตว่า พนักงานธนาคารเหล่านี้ก็เหมือนคนติดคุกอย่างหนึ่ง เป็นอาชีพที่ไม่สามารถจะปลีกตัวไปไหนได้ เป็นอาชีพที่รัดตัวมากจะไปไหนก็ต้องขออนุญาตผู้จัดการ วันเสาร์อาทิตย์ก็ต้องปิดบัญชี ต้องอยู่จนดึก ไม่มีอิสระเสรีเลย ถ้านึกให้ดี ๆ แม้แต่อาชีพที่ดี ๆ อย่างนี้ ก็เหมือนกับเป็นตะรางชนิดหนึ่ง แต่ว่าเป็นตะรางที่ละเอียดอ่อน หรือในระดับสูง ถ้าไม่สังเกตจะมองไม่เห็น อย่างนี้จะเป็นเครื่องผูกหรือเปล่าไม่ทราบ

ส. ผูกอยู่ในภพทุกคน ไม่ใช่แต่เฉพาะเจ้าหน้าที่ในธนาคาร เวลาที่ทุกคนก็กำลังถูกผูกแล้ว ทางตาก็ถูกผูกไว้กับสิ่งที่ปรากฏ เวลาที่มีความยินดีพอใจ ทางหูก็ถูกผูกไว้กับเสียง เพราะฉะนั้น ทุกท่านถูกผูกไว้ทั้งทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ในกามภูมิ จึงไม่เกิดในรูปภูมิ หรืออรูปภูมิ หรือถ้าเกิดในรูปภูมิ ก็อย่าคิดว่า

ไม่ได้ถูกผูก ยังคงถูกผูก และถ้ายังไม่เป็นพระอนาคามีบุคคล แต่ที่จริงแล้วถูกผูกในกามภุมิ เพราะยังไม่ได้ดับสังโยชน์ ยังคงถูกผูกไว้กับกาม เพียงแต่ว่ากิเลสเหล่านั้นถูกข่มไว้ด้วยกำลังของสมาธิ ความสงบที่มั่นคง จึงสามารถทำให้เกิดในรูปพรหมภุมิ แต่สังโยชน์ที่ผูกไว้ในกามภุมิไม่ได้ถูกตัด เพราะฉะนั้น ถึงจะเกิดในรูปพรหมภุมิ เชือกยาวมาก คือ ปล่อยไปจนถึงรูปพรหมก็จริง แต่ก็ถูกดึงกลับมาสู่ความเป็นอย่างนี้คือ ต้องเกิดในกามภุมิอีก จนกว่าจะเป็นพระอนาคามีบุคคล

ดังนั้น ถูกผูกไว้แน่น เวลานี้ ไม่ได้เคยคิดจะตัด หรือที่จะคลายสิ่งที่ผูกมัดอย่างเหนียวแน่นนี้เลย ถ้าไม่ใช่เป็นผู้ที่อบรมเจริญปัญญาจริง ๆ

อาชีพแต่ละอาชีพทำให้ดูเหมือนกับถูกผูก ขาดอิสระเสรีไร้ใหม่ แต่ที่จริงแล้วทุกคนถูกผูกทั้งนั้น ในขณะที่มีความยินดีพอใจทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย

ข้อความต่อไป ท่านพระสารีบุตรกล่าวว่า

กามธาคู ท่านกล่าวว่า ต่ำ เพราะให้สำเร็จการเกิดในกามภพ

อย่าลืมว่า ภุมิหรือระดับชั้นของจิต มีถึง ๔ ชั้น คือ กามภุมิ รูปภุมิ อรูปภุมิ และโลกุตตรภุมิ สำหรับกามภุมิ ไม่ต้องปรารถนาก็เกิดอยู่แล้ว เป็นอยู่แล้ว เป็นภุมิขั้นต่ำ ซึ่งแม้ว่าจะรู้ว่าต่ำ ก็ยังไม่สามารถที่จะพ้นไปได้ เพราะถูกผูกไว้ด้วยสังโยชน์ภายใน คือ อหังสตัตตสังโยชน์

ข้อความต่อไป

สังโยชน์ทั้งหลายย่อมคบหากามธาคูอันต่ำนั้น เหตุนี้สังโยชน์เหล่านั้น ชื่อว่า ौरัฒภาคิยสังโยชน์

เป็นศัพท์ภาษาบาลี ซึ่งต่อไปท่านผู้ฟังจะค่อย ๆ ชิน และเข้าใจความหมายว่า สังโยชน์มีหลายนัย อาจจะแสดงโดยสังโยชน์ภายใน เป็นอหังสตัตตสังโยชน์ ความยินดีพอใจในรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ทุกวันเป็นประจำ จนกระทั่งใกล้ชิด จนกระทั่งเป็นภายใน ส่วนความพอใจในรูปภพและอรูปภพ เป็นพหิททาสังโยชน์

เพราะแสนไกลที่จะพอใจและที่จะบรรลุถึง นี่โดยนัยหนึ่ง นอกจากนั้นยังมี
โอรัมภาคิยสังโยชน์ และอุทรมภาคิยสังโยชน์ อีกนัยหนึ่ง

สำหรับโอรัมภาคิยสังโยชน์ ได้แก่ สังโยชน์ทั้งหลายซึ่งย่อมคบหากามธาตุ
อันต่ำ เพราะฉะนั้น ก็ยังเป็นไปในรูป ในเสียง ในกลิ่น ในรส ในโณภูมิจึงเป็น
สังโยชน์ที่พัวพัน คบหากามธาตุอันต่ำ จึงชื่อว่า โอรัมภาคิยสังโยชน์

แต่ถ้าเป็นอุทรมภาคิยสังโยชน์ เป็นสังโยชน์ชั้นสูง เบื้องสูง ซึ่งละความยินดี
พอใจในรูป เสียง กลิ่น รส โณภูมิจึงเป็น แต่ยังไม่ยินดีพอใจในรูปภูมิ และในอรูปภูมิ
และกิเลสที่ละเอียดกว่าชั้นกามภพ

ข้อความต่อไป ท่านพระสารีบุตรกล่าวว่า

สังโยชน์ทั้งหลายย่อมคบหารูปธาตุ และอรุปธาตุอันสูงนั้น ในรูปภพและ
อรุปภพนั้น เหตุนี้สังโยชน์เหล่านั้น ชื่อว่าอุทรมภาคิยสังโยชน์

นอกจากนั้น ท่านพระสารีบุตรยังได้อุปมาสังโยชน์ การผูกไว้ในภพทั้ง ๓ ว่า

กามภพ เป็นเหมือนคอกโค ส่วนอวิชชา เป็นเหมือนเสาหลักที่คอกของลูกโค

สังโยชน์ทั้ง ๑๐ คือ ทั้งโอรัมภาคิยสังโยชน์ และอุทรมภาคิยสังโยชน์
เป็นเหมือนเชือกสำหรับผูกลูกโคที่เสาหลัก และสัตว์ที่เกิดแล้วในภพทั้ง ๓ เป็นเหมือน
ลูกโค เพราะฉะนั้น ขออุปมาท่านทั้งหลายเหมือนกับลูกโค โดยนัยการแสดงธรรมของ
ท่านพระสารีบุตร ซึ่งท่านกล่าวว่า

ชนทั้งหลายทำคอกแล้ว ก็ปักหลักเอาไว้ในคอก เอาเชือกผูกลูกโค แล้วก็ผูกไว้
กับหลักในคอก แต่พอเชือกไม่พอ ก็จับหูของลูกโคบางตัว ดันเข้าไปในคอก แต่ว่า
ไม่ได้ผูก และเวลาที่ที่ว่างในคอกมีน้อย เต็มแล้ว ก็เอาหลักไปปักไว้ข้างนอกคอกอีก
แล้วก็เอาเชือกผูกลูกโค ผูกไว้กับหลักข้างนอกคอก ถ้าเชือกไม่พอ ก็จับหูของลูกโค
แล้วก็ปล่อยเอาไว้ข้างคอกนั้น

เพราะฉะนั้น กามภพ เป็นเหมือนคอกโคซึ่งมีหลักปักไว้ และเอาเชือกผูกลูกโค
ผูกไว้กับหลักซึ่งปักไว้ในคอก แต่เพราะลูกโคมีมาก ที่ว่างในคอกไม่พอ เพราะฉะนั้น

ก็ปักหลักไว้ข้างนอกคอกด้วย เอาเชือกผูกลูกโคไว้ และผูกไว้ที่หลักที่ปักไว้ข้างนอกคอกด้วย แต่สำหรับโคบางตัว ก็เพียงแต่จับหู ไม่ได้ผูก เพราะเชือกไม่พอ

ซึ่งมีคำอุปมาว่า ลูกโคที่ผูกไว้ข้างใน อย่าลืม เอาเชือกผูกลูกโค และผูกไว้ที่หลักข้างในคอก ลูกโคที่ผูกไว้ข้างในคอกที่หลักนั้น ออกไปนอนข้างนอก เพราะความร้อนเปียกเปียก และเชือกนั้นก็ยาวพอที่ลูกโคนั้นจะออกไปนอนข้างนอกได้ หมายถึง พระโสดาบันและพระสกทาคามีในรูปภพและในอรูปภพ คือ ท่านยังไม่ได้ดับความยินดีพอใจในกามเป็นสมุจเฉท แต่เพราะข้างในคอกนั้นร้อน ท่านถูกความร้อนเปียกเปียก เพราะฉะนั้น ก็เป็นผู้ที่อบรมเจริญความสงบจนกระทั่งถึงอัปปนาสมาธิ เพราะฉะนั้น ก็มีพระโสดาบันบุคคลและพระสกทาคามีบุคคลที่เกิดในรูปภพบ้าง ในอรูปภพบ้าง แต่เชือกยังอยู่ เพราะยังไม่ได้ถึงความเป็นพระอนาคามีบุคคล

เพราะฉะนั้น สำหรับปุถุชนไม่จำเป็นต้องกล่าวเลย ถูกผูกไว้แล้ว ทุกท่านก็รู้ว่า ท่านผูกไว้ในคอก และผูกไว้กับหลักข้างในคอก หรือว่าเชือกจะยาวจนท่านจะไปเกิดในรูปภพ อรูปภพได้ ทั้ง ๆ ที่ยังไม่ได้ดับความยินดีพอใจในรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ นี่ก็เป็นประเภทหนึ่ง

สำหรับลูกโคบางตัวที่ถูกผูกไว้จากหลักข้างนอก แต่ตัวเข้าไปนอนข้างใน ได้แก่ พระอนาคามีบุคคลในกามาวจรภูมิ คือ ท่านดับความยินดีพอใจในรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะแล้ว แต่ว่าถูกผูกไว้ในรูปภพและอรูปภพ เพราะยังไม่ได้ถึงความ เป็นพระอรหันต์ เพราะฉะนั้น ก็เหมือนลูกโคที่ถูกผูกไว้จากหลักข้างนอก แต่ว่าเข้าไปนอนข้างใน คือ อาศัยอยู่ในกามภูมิก็จริง แต่ว่าผูกพันแล้วในรูปภพและอรูปภพ

ในกามาวจรภูมิ ในมนุษยภูมิ มีพระอนาคามีบุคคลใหม่ มีได้ใหม่ มีได้ เพราะฉะนั้น พระอนาคามีบุคคลในกามภูมิ ในมนุษยภูมิ เป็นต้น ท่านอยู่ในกามภูมิ ในมนุษยภูมิ อุปมาเหมือนลูกโคที่นอนในคอก แต่ว่าถูกผูกไว้จากหลักข้างนอก คือ ถูกผูกไว้ในรูปภูมิและอรูปภูมิ ดับความยินดีพอใจในกามแล้ว แต่เพราะเกิดในกามภูมิ ในมนุษย เพราะฉะนั้น ตัวนอนในคอก แต่ถูกผูกไว้ที่หลักนอกคอก คือ เกิดในกามภูมิ แต่ถูกผูกไว้ในรูปภูมิและอรูปภูมิ ไม่ใช่ถูกผูกไว้ในกามภูมิ

ยุ่งยากไหม แต่เป็นเรื่องจริง เป็นเรื่องที่ละเอียดขึ้น ซึ่งจะต้องเข้าใจแม้ในคำอุปมา คือ ให้ทราบว่า มีบุคคลต่าง ๆ และมีการบรรลุลหรรณชั้นต่าง ๆ มีสังโยชนที่ผูกพันบุคคลผู้มีกิเลสไว้ในภพภูมิต่าง ๆ

สำหรับลูกโคอีกพวกหนึ่ง เป็นลูกโคที่ถูกผูกไว้ข้างใน แล้วก็นอนข้างใน

อันนี้ไม่ยาก ได้แก่ พระโสดาบันและพระสกทาคามีในกามาวจรภูมิ เป็นลูกโคซึ่งผูกไว้ข้างใน และนอนข้างในด้วย ไม่ได้ออกไปข้างนอก

ผูกไว้ข้างใน คือ ยังเป็นผู้ถูกผูกไว้ด้วยรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ และนอนข้างใน คือ อยู่ในมนุษยภูมิ หรือว่าในกามาวจรภูมินี้เอง

สำหรับลูกโคบางตัว ก็ถูกผูกไว้ข้างนอก และก็นอนข้างนอก ได้แก่ พระอนาคามีบุคคลในรูปภพ และในอรุภพ ไม่เกี่ยวข้องกับกามทั้งในการเกิดและในสังโยชนที่ถูกผูกไว้ คือ ผูกไว้ข้างนอก และก็นอนข้างนอกด้วย ไม่เกิดในกามภูมิอีกต่อไป แต่ว่ายังถูกผูกอยู่ แต่ถูกผูกไว้ข้างนอก

สำหรับลูกโคบางตัว ไม่ได้ผูกไว้ข้างใน ย่อมเที่ยวไปภายใน ได้แก่ พระชีณาสพในกามาวจรภูมิ ไม่ได้ถูกผูกไว้ แต่ว่าเที่ยวไปในภพ คือ ในกามาวจรภูมิ

พระอรหันต์ในโลกนี้มีไซ้ไหม ได้แก่ ลูกโคที่ไม่ได้ถูกผูกไว้ และเที่ยวไปข้างนอก เพราะไม่ได้เกิดในรูปภพและอรุภพ

สำหรับลูกโคบางตัว ไม่ได้ผูกไว้ภายนอก และเที่ยวไปในภายนอก ซึ่งก็ได้แก่ พระชีณาสพซึ่งเกิดในรูปภพและอรุภพ ไม่ได้ถูกผูกไว้ทั้งภายนอก แต่ก็เที่ยวไปในภายนอก

ถ. ในพระสูตรกล่าวถึงพระอริยบุคคลทั้งนั้น ปุถุชนผู้ที่หนาไปด้วยกิเลส จะเป็นวัฏประเภทไหน

สุ. อย่างประเภทที่ ๑ ที่เป็นลูกโคที่ถูกผูกไว้ข้างใน แต่ออกไปนอนข้างนอก เพราะเชือกยาว ก็ได้แก่พระโสดาบันและพระสกทาคามี ซึ่งยังไม่ได้ดับความยินดีในกาม เพราะฉะนั้น ถูกผูกไว้ข้างใน แต่ออกไปนอนข้างนอก คือ เกิดในรูปภูมิและอรุภภูมิ ฉันทใด ปุถุชนก็เหมือนกัน คือ ยังเป็นผู้ที่ไม่ได้ละความยินดีในกาม

เพราะฉะนั้น ก็ถูกผูกไว้ในคอก คือ ถูกผูกไว้ด้วยกาม แต่ถ้าเป็นผู้ที่อบรมเจริญความสงบถึงขั้นฌานจิต ก็สามารถที่จะไปเกิดในรูปภพ หรืออรูปภพได้ เพราะว่าเชือกนั้นยาว แต่ก็ต้องกลับมาสู่กามภูมิอีก

เรื่องของภูมิเป็นเรื่องที่ยุ่งยากไหม

แสดงให้เห็นว่า มีจิตอีกหลายประเภทที่จะต้องศึกษาให้ทราบความละเอียด แต่สำหรับผู้ที่ยังถูกผูกไว้เหนียวแน่นมากในรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ก็จะมีจิตที่เป็นประเภทกามาวจรจิตทั้งวันทั้งคืน ตั้งแต่เกิดจนกระทั่ง

๙๙๖

บุคคลใด ถ้าไม่ได้อบรมเจริญสมถภาวนาจนถึงความสงบขั้นอัปปนาสมาธิ ซึ่งเป็นขั้นที่ไม่รับรู้อารมณ์ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ ในเรื่องของรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ก็จะต้องมีการเห็น มีการได้ยิน มีการได้กลิ่น มีการลิ้มรส มีการรู้สิ่งที่กระทบสัมผัส มีการคิดนึกถึงเรื่องต่างๆ ที่เคยเห็น เคยได้ยิน เคยได้กลิ่น เคยลิ้มรส เคยกระทบสัมผัส ซึ่งเป็นชีวิตปกติประจำวัน เป็นกามาวจรจิต ตราบใดที่ยังไม่ใช่อัปปนาสมาธิ ตราบนั้นยังไม่ถึงรูปาวจรจิต หรืออรูปาวจรจิต ซึ่งเป็นฌานจิตที่มีรูปเป็นอารมณ์ประเภทหนึ่ง เป็นรูปาวจรจิต หรือเป็นฌานจิตที่ไม่มีรูปเป็นอารมณ์อีกประเภทหนึ่ง เป็นอรูปาวจรจิต

บุคคลใด ถึงแม้ว่าจะอบรมเจริญสติปัฏฐาน มีปัญญาที่สามารถประจักษ์แจ้งลักษณะของสภาพธรรมที่เป็นวิปัสสนาญาณเป็นลำดับขั้นเกิดขึ้น แต่ยังไม่ประจักษ์แจ้งในลักษณะของนิพพาน ตราบนั้นก็ยังไม่ใช่โลกุตตรจิต ยังไม่ขึ้นถึงโลกุตตรภูมิ ก็ยังคงเป็นกามาวจรจิตอยู่

เพราะฉะนั้น ถึงแม้ว่าจิตจะต่างกันเป็นระดับขั้นถึง ๔ ขั้น คือ เป็นกามาวจรจิต รูปาวจรจิต อรูปาวจรจิต โลกุตตรจิต ทุกท่านก็ทราบดีว่า จิตของท่านในวันหนึ่งๆ เป็นจิตขั้นไหน หรือภูมิไหน ซึ่งเชื่อว่ายังไม่พ้นจากกามาวจรภูมิ เพราะต้องถึงฌานจิตที่มีรูปเป็นอารมณ์จึงจะเป็นรูปาวจรจิต และต้องถึงฌานจิตที่มีอรูปเป็นอารมณ์จึงจะเป็นอรูปาวจรจิต หรือต้องประจักษ์แจ้งในลักษณะของนิพพาน เป็นโสดาปัตติมรรคจิต โสดาปัตติผลจิต สกทาคามีมรรคจิต สกทาคามีผลจิต อนาคามีมรรคจิต อนาคามีผลจิต อรหัตตมรรคจิต อรหัตตผลจิต จึงจะเป็นโลกุตตรจิต เพราะฉะนั้น ควรที่จะได้ทราบเรื่องของจิตตามลำดับขั้น โดยเฉพาะเรื่องของจิตซึ่งเป็นไปเป็นประจำทุกๆ วัน คือ กามาวจรจิต

สำหรับกามาวจรจิตมีถึง ๔ ชาติ เพราะกามาวจรจิตที่เป็นอกุศลก็มี กามาวจรจิตที่เป็นกุศลก็มี กามาวจรจิตที่เป็นวิบากก็มี และกามาวจรจิตที่เป็นกิริยาก็มี เพราะฉะนั้น ทุกท่านกำลังมีจิตที่เป็นชั้นกามภูมิ คือ กามาวจรจิต และในวันหนึ่ง ๆ ก็มีทั้งอกุศลจิต วิบากจิต และกิริยาจิต ส่วนกุศลจิตของใครจะเกิดมากน้อยเท่าใดนั้น แต่ละท่านก็คงจะทราบว่าเป็นกุศลที่เกิดขึ้นเป็นไปในทาน หรือว่าเป็นไปศีล หรือว่าเป็นไปในความสงบ หรือว่าเป็นไปในการอบรมเจริญปัญญาซึ่งเป็นสติปัญญา

และให้ทราบว่า กามาวจรจิตมีทั้ง ๔ ชาติ คือ ที่เป็นอกุศลก็มี ซึ่งก็คงจะมากด้วยในชีวิตประจำวัน ส่วนที่เป็นกุศลนั้นก็มี ซึ่งแต่ละท่านก็ทราบดีว่า วันหนึ่งเกิดบ้างไหม หรือว่าเกิดบ่อยไหม และเป็นไปในกุศลประเภทไหน สำหรับวิบากและกิริยาเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัย ทุกขณะที่มีการเห็นต้องมีกิริยาจิตเป็นวิถีจิตแรกเกิดก่อน คือ ปัญจทวาราวชชนจิต และก่อนที่จะเกิดจะเป็นกุศลหรืออกุศลก็ต้องมีกิริยาจิตเกิดก่อน คือ มโนทวาราวชชนจิต ทำโวภูมิจิตทางปัญจทวาร หรือทำอวิชชกิจทางมโนทวาร

วิบากจิต คือ ในขณะที่เห็น ได้ยิน ได้กลิ่น ลิ้มรส รู้สิ่งที่กระทบสัมผัสทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย และก่อนที่วิบากจิตจะเกิดขึ้นรับผลของกรรมทางหนึ่งทางใด กิริยาจิตต้องเกิดก่อน และก่อนที่จะเกิดจะเป็นกุศลและอกุศลแต่ละครั้ง กิริยาจิตก็เกิดก่อน

ในขณะนี้ กิริยาจิตเป็นวิถีจิตแรกก่อนที่จะเห็น ขณะเห็นเป็นวิบากจิต ดับไปสัมปฏิจฉันจะเกิดต่อเป็นวิบากจิตและดับไป สันตிரณะจิตเกิดต่อเป็นวิบากจิตและดับไป โวภูมิจิต หรือมโนทวาราวชชนจิตทำโวภูมิจิตทางปัญจทวารเกิดต่อเป็นกิริยาจิตและดับไป เพราะฉะนั้น ขณะที่กำลังฟังและเข้าใจ ขณะที่เข้าใจไม่ใช่ตัวตน เป็นกามาวจรกุศลจิต หรือใช้คำว่า มหากุศลก็ได้ เพราะเป็นกุศลที่มีอารมณ์ทางตาก็ได้ ทางหูก็ได้ ทางจมูกก็ได้ ทางลิ้นก็ได้ ทางกายก็ได้ ซึ่งกุศลอื่นจะมีอารมณ์มากมายอย่างกามาวจรกุศลไม่ได้ เพราะรูปาวจรกุศลจิตไม่ใช่ในขณะที่เห็น หรือได้ยิน ได้กลิ่น ลิ้มรส กระทบสัมผัส รูปาวจรกุศลจิตเป็นกุศลจิตที่เกิดทางมโนทวาร ขณะนั้น

ไม่ได้เห็น ไม่ได้ยิน ไม่ได้กลิ่น ไม่ลิ้มรส ไม่รู้สิ่งที่กระทบสัมผัส แต่มีจิตสงบแนบแน่นที่อารมณ์ ซึ่งทำให้จิตสงบขึ้น ๆ จนถึงขั้นอัปปนาสมาธิ เพราะฉะนั้น รูปาวจรกุศลจิต ไม่ได้มีอารมณ์กว้างขวางที่จะเป็นไปได้ทั้งทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย เหมือนกับกามาวจรกุศล ดังนั้น กามาวจรกุศลจึงมีอีกชื่อหนึ่งว่า มหากุศล เพราะนอกจากจะเป็นไปกับอารมณ์ที่ปรากฏทางตาได้ ทางหูได้ ทางจมูกได้ ทางลิ้นได้ ทางกายได้ ทางใจก็ได้แล้ว ยังสามารถที่จะเป็นไปในขั้นของทานก็ได้ ในขั้นของศีลก็ได้ ในขั้นของสมถภาวนาได้ ในขั้นของวิปัสสนาภาวนาได้ ด้วยเหตุนี้ อีกชื่อหนึ่งของกามาวจรกุศล จึงเป็นมหากุศล

สำหรับจิตภูมิอื่น คือ รูปาวจรจิตและอรูปราวจรจิต มีเพียง ๓ ชาติ คือ เป็นอกุศลไม่ได้แน่ เพราะฉะนั้น จึงเป็นกุศลสำหรับผู้ที่ไม่ใช่พระอรหันต์ เวลาที่จิตสงบมั่นคงถึงขั้นอัปปนาสมาธิ และเป็นกิริยาจิตสำหรับผู้ที่เป็นพระอรหันต์ ส่วนผู้ที่ไม่ใช่พระอรหันต์นั้น เมื่อรูปาวจรกุศลซึ่งเป็นฉานจิตมีกำลัง คือ ไม่เสื่อม เป็นผู้ที่ชำนาญในการที่จิตจะสงบถึงขั้นฉานจิตจนกระทั่งเวลาที่ใกล้จะจุติ คือ ใกล้จะสิ้นชีวิต รูปาวจรกุศลซึ่งเป็นฉานจิตขั้นหนึ่งขั้นใดเกิดขึ้น ถ้าเป็นปฐมฉานกุศลจิตเกิดและดับไปก่อนจุติจิต จะเป็นปัจจัยให้ปฏิสนธิในรูปพรหมภูมิ ซึ่งเป็นปฐมฉานภูมิ

ในเมื่อจิตต่างกันไปเป็นประเภท ๆ และมีความวิจิตรต่างกันมากเหลือเกิน เพราะฉะนั้น ภูมิซึ่งเป็นที่เกิดของจิตก็ต้องต่างกันไป ไม่ใช่มีแต่มนุษยภูมิโลกนี้โลกเดียว เพราะถึงแม้ว่าจะเป็นกามาวจรกุศล กำลังของศรัทธา หรือว่ากำลังของปัญญา หรือว่าสัมปยุตตธรรมที่เกิดขึ้นด้วยในขณะนั้น ก็วิจิตรต่างกันมาก จำแนกให้ผลที่ได้รับ คือ การเกิด ย่อมเกิดในสุคติภูมิต่าง ๆ ไม่ใช่แต่เฉพาะในมนุษยภูมิเท่านั้น

สำหรับอกุศลกรรมก็เหมือนกัน เวลาที่กระทำอกุศลกรรมอย่างหนึ่งอย่างใด ถ้าท่านผู้ฟังสังเกต จะทราบถึงความต่างกันของอกุศลกรรมแต่ละอกุศลกรรมว่าหนักเบาด้วยอกุศลเพียงไร บางครั้งก็ประกอบด้วยความพยาบาทมาก หรือบางครั้งก็ไม่ได้ประกอบด้วยความพยาบาทอย่างรุนแรง หรือบางครั้งก็ขาดความเพียร ไม่ได้มีวิริยะอุตสาหะที่จะไปทำร้ายเบียดเบียน แต่บังเอิญมีการกระทำซึ่งประกอบด้วยเจตนา

เพียงเล็กน้อยสัตว์เล็ก ๆ นั้นก็ตายลง ซึ่งแต่ละกรรมที่ได้กระทำย่อมประกอบด้วยสัมปยุตตธรรม คือ เจตสิกต่าง ๆ เพราะฉะนั้น อกุศลกรรมก็จำแนกออกไป ทำให้เกิดในอบายภูมิต่าง ๆ ซึ่งเป็นอบายภูมิ ๔

จะเห็นได้ว่า เมื่อจิตเป็นสภาพธรรมที่เป็นเหตุที่จะให้เกิดผลวิจิตรต่าง ๆ กัน ทั้งกุศลกรรมและอกุศลกรรม ภูมิซึ่งเป็นที่เกิดที่เหมาะสมที่ควรแก่กรรมนั้น ๆ ก็ย่อมต้องมีมาก ไม่ใช่มีแต่เฉพาะในมนุษยภูมิแห่งเดียวเท่านั้น

สำหรับภูมิก็ทราบแล้วว่า มี ๒ ความหมาย คือ หมายถึงระดับขั้นของจิต ความหมายหนึ่ง และหมายความถึงที่เกิดของจิตในโลกต่าง ๆ อีกความหมายหนึ่ง ซึ่งขอกล่าวถึงเพียงย่อ ๆ ว่า สำหรับอบายภูมิ มี ๔ ได้แก่ นรก ๑ สัตว์เดรัจฉาน ๑ เปต ๑ อสุรกาย ๑ นี่เป็นผลของอกุศลกรรม แล้วแต่ว่ากรรมใดที่ได้กระทำแล้วจะเป็นชนกกรรม คือ กรรมที่จะทำให้ปฏิสนธิ กรรมนั้นจะทำให้จิตเศร้าหมองหรือผ่องใส ก่อนจุติจิตจะเกิด ซึ่งเป็นไปอย่างรวดเร็วมาก ไม่มีใครจะสามารถรู้ได้ว่า จะตายเมื่อไร แต่ก่อนที่จุติจิตจะเกิด กรรมหนึ่งกรรมใดซึ่งเป็นชนกกรรม แล้วแต่ว่าจะเป็นกุศลหรืออกุศลจะเกิดก่อนจุติจิต ซึ่งในขณะนี้จิตก็เกิดดับอย่างรวดเร็วเหลือเกิน เพราะฉะนั้นเพียงก่อนจุติจิตและชนกกรรมจะทำให้จิตที่เกิดก่อนจุนั้นเป็นจิตที่ผ่องใสหรือเป็นจิตที่เศร้าหมอง ก็รู้ไม่ได้ เหมือนในขณะนี้ ในขณะนี้ก็ยากที่จะรู้ว่า จิตเศร้าหมองหรือผ่องใสแค่ไหน ถ้าขณะที่ไม่ใช่กำลังตั้งใจฟังธรรม ไม่ใช่ขณะที่พิจารณาธรรมหรือเข้าใจธรรม ในขณะนั้นไม่สามารถที่จะรู้ได้จริง ๆ ว่า อีก ๕ ขณะต่อไปจิตจะเศร้าหมองหรือว่าจะผ่องใส และก็จะเกิดเป็นจุติจิต แต่ทั้งนี้ก็แล้วแต่กรรมหนึ่งที่ได้กระทำแล้วในสังสารวัฏฏ์ที่ได้ผ่านมาทั้งหมด จะเป็นปัจจัยให้ปฏิสนธิเกิดขึ้นในภูมิหนึ่งภูมิใด

ถ้าเป็นผลของอกุศลกรรม ก็จะเกิดในนรก ถ้าเป็นผลของกรรมหนัก ซึ่งนรกไม่ได้มีเพียงแห่งเดียว หรือว่าขุมเดียว ที่แสดงไว้ที่เป็นนรกขุมใหญ่ ๆ ก็มี ๘ ขุม ๘ แห่ง คือ สัตยชีวนรก กาฬสุตตนรก สังฆาฏนรก โรรูนรก มหาโรรูนรก ตาปนนรก มหาตาปนนรก และอเวจีนรก ซึ่งทุกแห่งล้วนแต่เป็นภูมิที่เต็มไปด้วยความทุกข์ความทรมานประการต่าง ๆ ถ้ามีความรู้สึกว่า โลกนี้ไม่น่าอยู่ ช่างแสนทรมาน ให้ทราบว่า

ยังมีที่ที่ลำบากเดือดร้อนทรมานยิ่งกว่าในโลกมนุษย์นี้มากมายหลายเท่าตัว และเป็นเวลาที่นานมากด้วย ถ้ายังไม่หมดกรรมที่จะอยู่ในภูมินั้น ๆ ก็จะต้องเกิดอยู่ในภูมินั้น ซึ่งในพระไตรปิฎกไม่ได้แสดงความละเอียดอะไรมากมาย เพราะว่าจุดประสงค์ที่ทรงแสดงไว้ แสดงให้เห็นเหตุและผล สิ่งใดที่ไม่สามารถให้บุคคลหนึ่งบุคคลใดได้เห็นชัด ประจักษ์แจ้งด้วยตา ก็ย่อมไม่เป็นสิ่งที่ควรจะแสดงเท่ากับสภาพธรรม ซึ่งสามารถพิสูจน์หรือว่าอบรมเจริญปัญญาให้รู้ได้

เช่น ในขณะที่กำลังเห็นทางตา ไม่ว่าจะเกิดในภูมิไหนทั้งสิ้น ไม่ขาดจักขุปสาท นอกจากในรูปพรหมภูมิ ซึ่งชื่อก็บอกแล้วว่า เป็นภูมิของพรหมซึ่งไม่มีรูป เพราะฉะนั้น จึงไม่มีการเห็น ไม่มีการได้ยิน เพราะไม่มีตา ไม่มีหู และไม่มีจมูก ไม่มีลิ้น ไม่มีกาย มีแต่จิตซึ่งมีปัจจัยเกิดดับอยู่ตลอดเวลาในระหว่างที่เป็นรูปพรหมบุคคล เพราะเป็นผลของรูปผານกุศล ซึ่งเป็นจิตที่สงบถึงขั้นที่เห็นโทษของรูปและเห็นว่า ทุกข์ทั้งหมดที่ยังมีอยู่บ่อย ๆ ก็เพราะว่ามีรูปนั่นเองเป็นเหตุให้เกิดทุกข์ ถ้าไม่มีรูปก็จะตัดทุกข์ออกไปได้มาก โรคตา ก็ไม่มี ไม่ต้องเดือดร้อนไปกับสิ่งที่เห็น เพราะในวันหนึ่ง ๆ คงจะไม่ทราบ ว่า จิตใจของแต่ละคนวันไหนไปตามรูปที่ปรากฏทางตาตามกิเลสซึ่งมีอยู่ ถ้ารูปทางตาเป็นที่น่ายินดี พอใจ ทันทิที่เห็นจิตกระเพื่อมไหวไปด้วยความยินดี ติดข้อง พอใจในสิ่งนั้น ยับยั้งไม่ได้เลย ถ้าไม่ใช่ผู้ที่อบรมเจริญสติปัฏฐานจริง ๆ จะไม่สามารถรู้ลักษณะของจิตซึ่งเปลี่ยนสภาพทันทีจากการที่ไม่ปรากฏกิเลสเพราะไม่เห็น แต่เวลาที่มีการเห็นเกิดขึ้น และเห็นสิ่งที่พอใจ พอใจแล้วในสิ่งที่ปรากฏทางตา ในเสียงที่ปรากฏทางหู ในกลิ่นที่ปรากฏทางจมูก ในรสที่ปรากฏทางลิ้น และกัณฑ์ไปตรงนั่นเอง เป็นสิ่งเล็กๆ น้อยๆ เป็นบริตตรธรรม เพราะเป็นธรรมที่สั้นและเล็กน้อยเหลือเกิน ถ้าเห็นว่าเล็กน้อยจริง ๆ ก็คงจะไม่อยากได้ เพราะได้มาเพียงเดี๋ยวเดียว นิดเดียว ชั่วขณะเดียวแล้วก็หมด แต่เมื่อไม่ปรากฏว่าเล็กน้อยอย่างนั้น จึงยังคงเป็นที่ตั้งของความยินดีพอใจอยู่ได้ เพราะฉะนั้น ผู้ที่เห็นโทษของตา หู จมูก ลิ้น กาย ก็สามารถที่จะดับความยินดีพอใจด้วยกำลังของความสงบ และถ้าเป็นผู้ที่อบรมเจริญผານจนมั่นคงชำนาญ ทำให้อรูปผานหรืออรูปาวจรจิตซึ่งเป็นกุศลเกิด

ก่อนจุติจิต จะเป็นปัจจัยทำให้เฉพาะนามธรรม คือ นามขันธ์ล้วน ๆ ๔ นามขันธ์ ได้แก่ เวทนาขันธ์ สัญญาขันธ์ สังขารขันธ์ วิญญูณขันธ์ ซึ่งก็คือจิตและเจตสิกนั่นเอง เฉพาะจิตและเจตสิกเท่านั้นเกิดขึ้นในรูปพรหมภูมิ ไม่มีรูปเลยในภูมินั้น แต่ว่าอย่าลืม ยังไม่ใช่พระอริยบุคคลตราบใด ยังไม่ได้ตัดกามราคสังโยชน์ ความยินดีพอใจในรูป ในเสียง ในกลิ่น ในรส ในโผฏฐัพพะเป็นสมุจเจต เพราะฉะนั้น ถึงแม้จะเกิดในรูปพรหมภูมิ ก็ยังต้องกลับมาสู่ความเป็นอย่างนี้อีก ตราบใดที่ยังไม่ถึงความเป็นพระอนาคามีบุคคล

เพราะฉะนั้น ให้ทราบว่า เพราะจิตต่างกันเป็นประเภทเป็นชั้นต่าง ๆ ทำให้ภูมิที่เกิดของจิตนั้นมีต่าง ๆ

สำหรับอบายภูมิ ๔ ถ้าเป็นผลของกรรมหนักก็เกิดในนรก ถ้ากรรมนั้นหนักมากก็ในมหานรก ซึ่งมหานรกที่เผ็ดร้อนทรมานที่สุด ได้แก่ อเวจีนรก นอกจากนั้นก็ยังมีนรกขุมย่อย ๆ หลังจากที่พักขุมใหญ่ ๆ ซึ่งแล้วแต่อกุศลกรรม เวลาที่ทำกรรมแล้วไม่เคยทราบผลเลยใช่ไหมว่า ได้ภูมิ คือ มีภูมิรออยู่แล้วข้างหน้า แต่ว่ายังไม่ถึง เพราะยังอยู่ในโลกนี้ ตราบใดที่ยังไม่พ้นจากสภาพความเป็นบุคคลในโลกนี้ ก็ยังไม่ไปสู่ภูมิอื่นแม้ว่าเหตุคืออกุศลกรรมมีแล้ว เพราะฉะนั้น ภูมิได้แล้ว รออยู่แล้ว แล้วแต่จะไปสู่ภูมิไหน ถ้าเป็นอกุศลกรรมที่หนักก็ไปสู่มหานรก ถ้าเป็นอกุศลกรรมที่ไม่หนักก็ไปสู่ขุมที่ทรมานน้อยกว่านั้น ถ้าเป็นผลของอกุศลกรรมที่น้อยกว่านั้นก็ไปเกิดในอบายภูมิอื่น เช่น เป็นสัตว์เดรัจฉาน ซึ่งจะเห็นได้ว่า สัตว์เดรัจฉานนี้มีรูปร่างประหลาด ๆ ต่าง ๆ ทั้งที่มีขามากมาย มีขาน้อย ไม่มีขเลย มีปีกบ้าง ไม่มีบ้าง อยู่ในน้ำบ้าง อยู่บนบกบ้าง มีรูปร่างลักษณะต่าง ๆ มากมายตามความวิจิตรของจิต ทั้ง ๆ ที่เป็นคนในมนุษย์ภูมิ ก็มีเพียงตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ พิจารณาความสูงต่ำ ก็ยังจำแนกออกได้วิจิตรต่าง ๆ กัน แต่พอถึงสัตว์เดรัจฉานก็ยังวิจิตรต่างกันมาก ซึ่งเป็นไปตามกรรม การเกิดเป็นสัตว์เดรัจฉานนั้น เป็นผลของอกุศลกรรม

ถ้าเป็นผลของอกุศลกรรมที่น้อยกว่านั้นอีก ก็ทำให้เกิดในภูมิของเปรต ซึ่งภาษาบาลีใช้คำว่า ปิตติวิสัย ซึ่งภูมิของเปรตก็วิจิตรต่าง ๆ กันมาก เปรตบางพวกก็ทรมานมาก หิวโหย และไม่ได้อาหารด้วย

๙๙๗

มนุษย์ทุกคนมีโรคประจำตัว ประจำวัน คือ โรคหิว จะว่าไม่มีโรคไม่ได้ เพราะความหิวเป็นโรคอย่างยิ่ง ถ้าหิวมาก ๆ จะรู้สึก แต่ว่าถ้าหิวเล็กน้อยและรับประทานอาหารอร่อย ๆ ก็เลยลืมว่า แท้ที่จริงความหิวไม่ใช่ความสบายกายเลย เป็นสิ่งที่จะต้องแก้ไขบรรเทาให้หมดไป แต่สำหรับคนซึ่งบางครั้งหิวมากและไม่ได้รับประทาน ก็คงจะรู้สึกของความหิว รู้สึกของความทุกข์ของความหิวว่า ถ้ามีมากกว่านั้นจะเป็นอย่างไร

มีท่านผู้ฟังท่านหนึ่ง ท่านเป็นผู้มีมิตรสหายมาก วันหนึ่งท่านรับโทรศัพท์ตั้งแต่เช้าจนถึงเย็น ไม่ได้รับประทานอาหาร พอถึงค่ำรู้สึกเลยว่า ความหิวที่แสนทรมาน ที่ใช้คำว่าแสบท้องหรือแสบไส้ นั้นเป็นอย่างไร และท่านก็ไม่สามารถจะรีบร้อนรับประทานเพื่อที่จะแก้ความหิว เพราะถ้าทำอย่างนั้นก็คงจะต้องเป็นลม หรือว่าเป็นอันตรายแก่ร่างกาย ก็ต้องค่อย ๆ บริโภคแก้ไขความหิวไปทีละน้อย แต่ถึงอย่างนั้นก็ยังเป็นลม แสดงให้เห็นว่า ความหิวเป็นโรคอย่างยิ่ง เป็นโรคประจำวัน ยังไม่ต้องพูดถึงโรคอื่น แต่ว่าเป็นโรคประจำตัว ประจำวัน

เพราะฉะนั้น สำหรับผู้ที่เป็นเปรตจะหิวสักแค่ไหน เพราะในภูมิเปรตไม่มีการค้าขาย ไม่มีการกสิกรรม จะไปปลุกข้าวทำนา หุงข้าวเอง หรือว่าจะไปซื้อไปขาย ไปแลกเปลี่ยนอะไรกับใครเพื่อที่จะได้อาหารมาบริโภคก็ไม่ได้ในภูมินั้น เพราะอยู่ด้วยผลของกรรม

บางพวกก็สามารถที่จะอนุโมทนาในกุศลของบุคคลอื่น และกุศลจิตที่อนุโมทนา นั้นเองเป็นปัจจัยให้ได้รับอาหารที่เหมาะสมแก่ภูมิของตน หรือว่าอาจจะพ้นสภาพของการเป็นเปรต โดยจิตและปฏิสนธิในภูมิอื่น เมื่อหมดผลของกรรมที่จะเป็นเปรตต่อไป เพราะฉะนั้น นี่เป็นผลของอกุศลกรรม

สำหรับอีกภูมิหนึ่ง คือ อสุรกาย เป็นภูมิซึ่งเป็นผลของอกุศลกรรมที่เบากว่า อกุศลกรรมอื่น เพราะผู้ที่เกิดในภูมินี้เป็นผู้ที่ไม่มีความรื่นเริงใด ๆ เหนือตัวเอง ในภูมิ มนุษย์มีหนังสือพิมพ์อ่าน มีหนังมีละครดู มีเพลงฟัง แต่ในอสุรกายภูมินั้น เป็นภูมิที่ไม่รื่นเริง ไม่สามารถแสวงหาความเพลิดเพลินสนุกสนานได้เหมือนอย่างในสุคติภูมิ

เพราะฉะนั้น เมื่ออกุศลกรรมมีต่างกัน ภูมิซึ่งเป็นที่เกิด เป็นผลของอกุศลกรรม ก็ต่างกันด้วย

สำหรับภูมิซึ่งเป็นผลของกุศล มี ๗ ภูมิ คือ มนุษย์ ๑ สวรรค์ ๖

สำหรับมนุษย์ภูมิที่กล่าวถึงในพระไตรปิฎก มี ๔ ทวีป คือ

๑. ปุพพิเทททวีป อยู่ทางทิศตะวันออกของภูเขาสินธุ

๒. อปรโคยานทวีป อยู่ทางทิศตะวันตกของภูเขาสินธุ

๓. ชมพูทวีป คือ โลกนี้ อยู่ทางทิศใต้ของภูเขาสินธุ

๔. อุตตรกัฐทวีป อยู่ทางทิศเหนือของภูเขาสินธุ

เวลานี้ทุกคนเห็นแต่ชมพูทวีป เพราะว่าอยู่ในชมพูทวีป ชมพูทวีปจะมีอะไรบ้าง ท่านที่ท่องเที่ยวไปก็เห็นอารมณ์ต่าง ๆ ของชมพูทวีป แต่ยังไม่สามารถที่จะไปถึงทวีปอื่น หรือว่าโลกของมนุษย์โลกอื่นอีก ๓ โลก

สำหรับสวรรค์ มี ๖ ชั้น ตามลำดับ คือ สวรรค์ชั้นต่ำ คือ จาตุมหาราชิกา ซึ่งมีเทวดาผู้เป็นใหญ่ ๔ องค์ มีท้าวธตรฐเป็นเทพผู้เป็นใหญ่ทางทิศตะวันออก ปกครองคนธรรพ์เทวดา บางครั้งมีชื่อว่าอินทะ ท้าววิรูปักษ์เป็นเทพผู้ปกครองเทพทางทิศใต้ เทพชั้นกุมภกัณฑ์ บางครั้งมีชื่อว่ายมะ ท้าววิรูปักษ์เป็นเทพผู้ปกครองเทพทางทิศตะวันตก เทพชั้นนาค บางครั้งมีชื่อว่าวรุณ ท้าววรุณเป็นเทพผู้ปกครองเทพทางทิศเหนือ ปกครองเทพชั้นยักซ์ บางครั้งมีชื่อว่าเวสสุวรรณ นี่เป็นสวรรค์ชั้นต่ำ คือ อยู่ไม่ไกลนักจากภูมิมนุษย์ ซึ่งภูมิของเทพจะสูงขึ้น ๆ ตามลำดับความประณีตของสวรรค์

สำหรับสวรรค์ภูมิที่ ๒ ชั้นที่สูงกว่าชั้นจาตุมหาราชิกา คือ ชั้นดาวดึงส์ ซึ่งท่านผู้ฟังคงจะได้ยินชื่อสวนสวรรค์ในชั้นดาวดึงส์บ่อย ๆ ได้แก่ สวนนันทวันอยู่ทางทิศตะวันออก สวนจิตรลดาวันอยู่ทางทิศตะวันตก สวนมิสกวันอยู่ทางทิศเหนือ

สวนมรุกขนานอยู่ทางทิศใต้ของสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ มีพระอินทร์หรือท้าวสักกะเป็นจอมเทพ

สวรรค์ชั้นสูงต่อจากดาวดึงส์ เป็นสวรรค์ชั้นที่ ๓ ชื่อว่ายามา

สวรรค์ชั้นที่ ๔ คือ ชั้นดุสิต

สวรรค์ชั้นที่ ๕ คือ นิมมานรดี

สวรรค์ชั้นที่ ๖ คือ พรหมมิตตสวรรค์

อยากให้เกิดที่ไหน อย่างไรก็ต้องเกิด ไม่เกิดไม่ได้ถ้ายังไม่ได้เป็นพระอรหันต์ แต่จะถึงรูปพรหมบุคคลในรูปพรหมภูมิใหม่ คงไม่ถึงใช้ใหม่ เพราะฉะนั้น คงจะเป็นหนึ่งในอภายภูมิ ๔ หรือว่าหนึ่งในสุคติภูมิ ๗ ตามเหตุ คือ ตามกรรม

สำหรับรูปาวจรภูมิ มี ๑๖ ภูมิ ซึ่งจะขอล่าวเวลาที่กล่าวถึงรูปาวจรจิต เพราะถ้ากล่าวถึงในขณะนี้ ก็เป็นแต่เพียงชื่อ ซึ่งมีอายุที่ยืนยาวมาก ยิ่งกว่าอายุของเทพในสวรรค์ ๖ ชั้น

ถ. ชั้นจาตุมหาราชิกา ชื่อต่าง ๆ ฟังแล้วสงสัยว่า อะไรกันแน่ เช่น ท้าววิรูปักษะ เป็นชื่อของพญางู และปกครองนาค ก็หมายความว่า ปกครองงูนั่นเอง ว่าเป็นภูมิไหนกันแน่ อยู่ในสวรรค์ หรือว่าภูมิที่เป็นเดรัจฉาน

ส. ภูมิของเดรัจฉานมีเทวดาบ้างไหม

ถ. ไม่มี

ส. ไม่มี ฉันทะ บนสวรรค์ก็ไม่มีสัตว์เดรัจฉาน ฉันทะ คนละภูมิ

ถ. (ได้ยินไม่ชัด)

ส. น่าสนุกใช้ไหม คนที่เกิดบนสวรรค์เล่นสนุก เพลิดเพลินด้วยความสนุก ไม่มีใครยากจนที่จะต้องเก้อกลอนเพราะหยาบการะเหมื่อนอย่างในมนุษย์ ไม่มีน้ำท่วม ไม่มีฝนแล้ง เพราะฉะนั้น เล่นเพลิดเพลินด้วยความสนุก ใครจะเนรมิตตัวเป็นช้างให้คนอื่นสนุกก็ได้ เพราะฉะนั้น ที่เป็นช้างเอราวัณไม่ใช่สัตว์เดรัจฉาน แต่เป็นเทพบุตรที่เนรมิตตนเพื่อที่จะให้พระอินทร์ชื้อ เอาสัตว์ตัวหนึ่งตัวใด จิ้งจก ตุ๊กแก ขึ้นไปอยู่บนสวรรค์

ถ. ทำไมท่านใช้คำว่า นาค นาคเป็นชื่อของเทวดาพวกหนึ่งหรืออย่างไร

ส. ถ้าเป็นสวรรค์ ก็เป็นเรื่องของเทวดาชั้นต่าง ๆ ระดับต่าง ๆ รูปต่าง ๆ ลักษณะต่าง ๆ คำว่า นาค หรือ นาคะ ไม่ได้แปลว่า งู หรือแปลว่า ช้าง แต่แปลว่า ผู้ประเสริฐ ด้วย เหมือนอย่างคนที่จะบวชก็เรียกว่า นาค หมายความว่า เป็น ผู้ประเสริฐ เพราะมีศรัทธาที่จะศึกษาพระธรรมวินัยในเพศบรรพชิต

ถ. อาจารย์ได้กล่าวว่า ภาพของอสุรกายดีกว่าอบายภูมิทั้ง ๓ ภูมิ แต่ไม่มีความรื่นเริง สนุกสนาน เขากับมนุษย์ก็อยู่ใกล้ ๆ กันใช่ไหม จะมาดูหนัง ดูอะไร ๆ มนุษย์เราก็มีจะให้ดู มีดนตรีอะไร

ส. ถ้าจะมาบริโภคอาหารร่วมจาน มาร่วมโต๊ะกับมนุษย์ในภตตาคารต่าง ๆ ก็ไม่ใช่คนละโลก

ถ. เขาก็รับรูป รส กลิ่น เสียง เช่นเดียวกัน ไม่ใช่หรือ

ส. แต่ละโลก ก็แต่ละพวก

ถ. อย่างพวกเปรตที่หิว หิวเท่าไรก็ไม่ตายสักที

ส. มนุษย์ภูมิเป็นสุคติภูมิ ส่วนเปรตนั้นหิวเท่าไรก็ไม่ตาย มนุษย์ทนไหวไหม คงบอกว่า ตายเสียก็ดี บางคนมีความทุกข์จนกระทั่งบอกว่า ตายเสียก็ดี นี่แสดงว่าอะไร ทนความทรมานไม่ได้ แต่ถึงอย่างนั้น ถ้าเป็นเปรตก็ยังตายไม่ได้ แม้จะพูดว่า ตายเสียก็ดี วันละ ๑๐๐ ครั้ง ก็ยังตายไม่ได้

ถ. อย่างในภูมิมนุษย์ รู้สึกว่า มีอะไรหลายอย่างปะปนกัน

ส. ก็ยังไม่ใช่เปรต ไม่ใช่นรก

ถ. เปรตก็มี อสุรกายก็มี สัตว์เดรัจฉานก็มี แต่ว่านรกไม่เคยเห็น

ส. ที่จริงแล้ว มนุษย์ทั้งนั้น ยังไม่ใช่เปรตจริง ๆ ยังไม่ใช่นรกจริง ๆ

ถ. รุกขเทวดาก็อาศัยตามต้นไม้

ส. เป็นไปได้ไหม นี่เป็นความวิจิตรของจิต อย่าลืม เวลานี้จิตของใครเป็นอย่างไร รู้ได้ไหม กรรมแต่ละอย่างที่เราทำไป รู้ได้ไหม กุศลกรรมก็ดี อกุศลกรรมก็ดี ไม่ใช่แต่เฉพาะในชาตินี้ชาติเดียวที่ได้กระทำไปแล้ว และยังความวิจิตรของสังขารชั้นนี้ ซึ่งปรุงแต่งอยู่เรื่อย จิตเก่าเกิดขึ้นแล้วดับไป หมดยุติจริง ๆ แต่อกุศลจิตที่เกิดขึ้นใหม่

เกิดเพราะการสะสมของจิตดวงก่อนเป็นสังขารขั้นปรับปรุงแต่งให้อกุศลขณะนี้เป็นอย่างนี้ แล้วก็ดับไป แต่ขณะเกิดขึ้นแล้วก็ดับไป ๆ จึงแสนวิจิตร

วิจิตรจนกระทั่งโลกนี้วิจิตรไปหมด ไม่ว่าจะเป็นในภูมิไหนก็มีความวิจิตร ทั้งใน ภูมิของนรกก็วิจิตรต่าง ๆ ด้วยความทรมาน ในภูมิของสวรรค์ก็วิจิตรต่าง ๆ ด้วยความ รื่นเริง ด้วยความสุข ความสนุกสนาน ในภูมิของมนุษย์ก็วิจิตร เพราะบางครั้งก็ได้รับ ผลของอกุศลกรรม บางครั้งก็ได้รับผลของกุศลกรรมต่าง ๆ

เพราะฉะนั้น ถ้าเป็นภูมิเหล่านั้นแท้ ๆ ล้วน ๆ จริง ๆ ที่ทุกชั้นนั้นจะทุกข์สักแค่ไหน และที่สุขนั้นจะสุขสักแค่ไหน เป็นมนุษย์ว่าสุข เป็นมนุษย์ว่าสบาย เป็นมนุษย์ว่า มีทรัพย์สินเงินทอง เทียบไม่ได้เลยกับบนสวรรค์ เพราะฉะนั้น จะเห็นความวิจิตรของ กุศลกรรมและอกุศลกรรมซึ่งทำให้มีภูมิต่าง ๆ ตามควรแก่กรรมนั้น ๆ

ถ. ขอความกรุณาท่านอาจารย์กล่าวถึงคำว่า ชนกกรรม

ส. ชนกะ หมายความว่าถึงเกิด ที่เราเรียก ชนก หรือบิดา ผู้ให้กำเนิด ฉันท ไชย ชนกกรรม คือ กรรมที่ทำให้ปฏิสนธิเกิดต่อจากจุติจิตในภพต่อไป

ถ. คือ ต่อจากชาตินี้

ส. ชาตินี้ต้องตายแน่ เมื่อตายแล้วก็เกิดแน่อีกเหมือนกัน แล้วแต่กรรมว่า กรรมใดจะเป็นชนกกรรม คือ กรรมที่ทำให้ปฏิสนธิจิตเกิดในภูมิต่อไป

ถ. ขอความกรุณาให้ท่านอาจารย์กล่าวถึงกรรมที่จะนำปฏิสนธิในภูมิต่อไป ตามลำดับ เพื่อความเข้าใจ

ส. ยังไม่ถึง ตอนนี้ถึงลักษณะของจิต และจำแนกประเภทของจิตเป็น ประเภทต่าง ๆ เพื่อจะได้เข้าใจ ก่อนที่จะเริ่มการมาพิจารณาจิตจริง ๆ เพื่อที่จะให้สติเกิด ระลึกได้ว่า จิตมีหลายชนิด ที่เป็นกุศลก็มี อกุศลก็มี และให้ทุกท่านรู้จักตัวเองตาม ความเป็นจริงว่า ชีวิตประจำวันของท่านเป็นจิตขั้นไหน ระดับไหน และถ้าจะเกิดต่อไป ก็จะไม่พ้นจากอบายภูมิ ๑ ใน ๔ หรือว่าสุคติภูมิ ๑ ใน ๗

จิตวิจิตรมาก ใครรู้ ตัวของท่านเองรู้ หรือไม่รู้ ถ้าไม่ได้ฟังพระธรรมโดยละเอียดจะรู้ได้ไหม หรือถึงแม้จะฟังแล้วก็ยังรู้โดยซื่อ แต่ไม่ได้รู้ลักษณะของจิตที่กำลังเกิดปรากฏในขณะนี้ตามความเป็นจริง

ท่านที่ศึกษาเรื่องอเหตุกจิต คือ จิตที่ไม่ประกอบด้วยเหตุ ๑๘ ดวง ซึ่งต่อไปท่านผู้ฟังก็จะได้ยินได้ฟังตามลำดับ แต่ท่านที่อาจจะได้เคยฟังมาแล้วหรือว่าเคยศึกษามาแล้วก็ทราบเรื่องของอเหตุกจิต คือ จิตที่ไม่ประกอบด้วยเจตสิกซึ่งเป็นเหตุ ๖ ดวงว่า อเหตุกจิตทั้งหมดมี ๑๘ ดวง และท่านก็สามารถจะกล่าวถึงชื่อได้ว่า ได้แก่ จักขุวิญญาณกุศลวิบาก ๑ ดวง อกุศลวิบาก ๑ ดวง โสตวิญาณกุศลวิบาก ๑ ดวง อกุศลวิบาก ๑ ดวง นี่เป็นการศึกษาเรื่องชื่อ แต่ว่ากำลังเห็นนี้ ไม่ต้องบอกเลยว่า กุศลวิบาก ๑ ดวง หรือว่าอกุศลวิบาก ๑ ดวง

เพราะฉะนั้น ถ้าท่านศึกษาธรรมแล้ว แต่ไม่อบรมเจริญสติปัฏฐาน ธรรมทั้งหมดที่ท่านได้ฟัง ได้ศึกษา เป็นเพียงชื่อ ซึ่งแท้ที่จริงแล้วธรรมทั้งหมดไม่ใช่ชื่อ เป็นปรมาตมธรรม เป็นสภาพธรรมที่มีจริง ถ้าพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าไม่ทรงตรัสรู้ ไม่ทรงบัญญัติศัพท์ที่จะให้บุคคลอื่นสามารถเข้าใจลักษณะของสภาพธรรมได้ถูกต้องตรงตามความเป็นจริง ก็ไม่มีบุคคลใดที่จะรู้จักจักขุวิญญาณว่า เป็นสภาพที่ไม่ใช่ตัวตน และไม่ใช่ชื่อ แต่เป็นในขณะที่กำลังเห็น เป็นปกติในชีวิตประจำวัน ซึ่งถึงแม้จะไม่ใช้คำว่า จักขุวิญญาณ แต่ถ้าสามารถที่จะรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่เป็นธาตุรู้สิ่งทีปรากฏทางตา นั่นก็เป็นการรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่มีจริง ที่เป็นปรมาตมธรรม ซึ่งเป็นขณะจิตหนึ่งในชีวิตของแต่ละคน เพราะแต่ละคนก็ดำรงอยู่เพียงชั่วขณะจิตหนึ่ง ๆ ที่เรียกว่า ชีวิต

ชีวิตของใครจะมีเหตุการณ์อะไรเกิดขึ้น สุขสบาย ทุกข์ยาก ลำบากมากน้อยสักแค่ไหน จะเห็นอะไรได้ยินอะไร ทั้งหมดให้ทราบว่า แท้ที่จริงแล้วก็เพียงชั่วขณะจิตหนึ่งซึ่งเกิดขึ้นและดับไป เพราะฉะนั้น แม้ว่าจะเป็นชีวิตของแต่ละท่าน และไม่ใช่เฉพาะชาตินี้ชาติเดียว ในอดีตอนันตชาติ และยังมีชาติข้างหน้าอีกมากมายก่อนที่จะได้รู้แจ้งอริยสัจธรรมถึงความเป็นพระอรหันต์ที่จะปรินิพพาน คือ ดับการเห็น

การได้ยิน การได้กลิ่น การลิ้มรส การรู้สิ่งที่กระทบสัมผัส การคิดนึกใด ๆ ทั้งสิ้น เป็นความดับสนิทจริง ๆ ก็คงจะอีกมากมายหลายชาติ แต่ว่าลักษณะของสภาพธรรมที่เกิดขึ้นแต่ละขณะ ๆ สามารถที่จะรู้ได้ไหม ถ้าไม่ได้ศึกษาพระธรรมโดยละเอียด และไม่ใช่ว่าโดยชื่อ แต่ว่าโดยการพิจารณาสภาพธรรมที่ได้ศึกษาในขณะที่สภาพธรรมนั้นกำลังปรากฏ

เพราะฉะนั้น จึงมีผู้อุปมาพระปัญญาคุณของพระผู้มีพระภาคว่า ที่ทรงแสดงลักษณะต่าง ๆ ของจิต และภูมิต่าง ๆ ซึ่งเป็นที่เกิดของจิตนั้น อุปมาเหมือนกับการทรงนับดาวบนท้องฟ้าในจักรวาล

ทุกท่านลองมองดู บางคืนฟ้ามีดาวมากมาย ลองนับ นับไหวไหม เดี่ยวดวงนั้นก็พว่ เดี่ยวดวงนั้นก็กระพริบ ไม่มีทางที่จะรู้ได้เลย ดวงไหนอยู่ไกล ดวงที่ปรากฏก็ดูเหมือนใหญ่ กว้างไกลออกไปอีกสักเท่าไร แต่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงเรื่องของจิต และเรื่องของภูมิซึ่งเป็นที่เกิดไว้มากมาย ซึ่งบุคคลธรรมดาอย่าอมไม่สามารถที่จะรู้ตามได้ แม้ว่าจะเป็นท่านพระสารีบุตร ก็ไม่ใช่พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าผู้ทรงรู้แจ้งโลก ทรงเป็นโลกวิทู เพราะฉะนั้น อย่าคิดว่า พระผู้มีพระภาคจะทรงมีพระปัญญาคุณเพียงเล็กน้อย คือ สามารถรู้แจ้งสภาพธรรมเพียงในโลกนี้

๙๙๘

ผู้ฟัง เรื่องชนกกรรม ผมมานั่งนึกเป็นห่วงว่า ถึงแม้ว่าเราจะทำความดีหรือทำกุศลไว้มาก ก็ยังไม่แน่ว่าจะทำให้เราปฏิสนธิในสุคติภูมิได้เสมอไป ยังไม่ใช่เป็นเรื่องที่เราจะแน่ใจได้ เพราะฉะนั้น สำหรับเราซึ่งเป็นพุทธศาสนิกชน บางท่านคิดว่า ทำบุญมามากมายคงไม่เกิดในนรกแน่ แต่ถ้าเราคิดถึงเรื่องชนกกรรมแล้ว ไม่แน่ อาจเกิดอกุศลจิตในขณะที่จะปฏิสนธิก็ได้

ถ. เรื่องจิตและปฏิสนธินี้ จะได้รับคำอธิบายให้แจ่มแจ้งจากผู้ใดไม่ได้เลย คำว่า จิตผ่องใส กับจิตเศร้าหมอง ถ้าเศร้าหมองก็ไปในทางไม่ดีแน่ ๆ ถ้าจิตผ่องใสก็ไปในทางดี แต่ว่าเศร้าหมองเป็นอย่างไร ผ่องใสเป็นอย่างไร ผมก็เคยบวช เคยนึกถึงเรื่องเหล่านั้น แต่ไม่รู้สึกรู้ว่าจิตผ่องใสอะไรเลย ไม่รู้ว่าเคยทำกุศลกรรม หรืออกุศลกรรมอะไรมาบ้าง นึกไม่ออก ไม่รู้ว่าจิตเศร้าหมองหรือเปล่า อยากจะขอคำอธิบายให้แจ่มแจ้ง จะได้เป็นประโยชน์แก่คนทั่ว ๆ ไปด้วย

ส. โดยชื่อ จิตเศร้าหมอง คือ อกุศลจิต จิตผ่องใส คือ กุศลจิต แต่นั่นยังคงเป็นชื่อ ตราบใดที่ลักษณะที่เศร้าหมองไม่ปรากฏ หรือว่าลักษณะที่ผ่องใสไม่ปรากฏ

อกุศลจิตมีถึง ๑๒ ประเภท เป็นโลภมูลจิต ๘ โทสมูลจิต ๒ โมหมูลจิต ๒

สำหรับโมหมูลจิต ไม่ประกอบด้วยโลภะหรือโทสะ เพราะฉะนั้น ก็ยากที่จะรู้ถึงแม้ว่าไม่ผ่องใส ก็ยังยากที่จะรู้ที่ไม่ผ่องใส

เวลาที่ประกอบด้วยโทสเจตสิก เป็นโทสมูลจิต ความรู้สึกไม่แช่มชื่น ขุ่นมัว เดือดร้อน หงุดหงิด กังวล ไม่ผ่องใส ไม่แจ่มใส นั้นเป็นลักษณะของอกุศลจิตที่เป็นโทสมูลจิต ถ้าสังเกตก็คงจะทราบได้ เวลาที่หงุดหงิด หรือขุ่นใจ ขณะนั้นเป็นลักษณะของจิตที่เศร้าหมอง หรือเวลาที่โกรธยิ่งชัด ไข้ไหม นั้นเป็นลักษณะของจิตที่เศร้าหมอง

สำหรับโลกมูลจิต ยากที่จะรู้ เพราะเกิดอยู่เป็นประจำ จึงไม่รู้ว่าขณะไหน เสร้าหมอง ขณะไหนไม่เสร้าหมอง เพราะโลภะสามารถเกิดกับอุเบกขาเวทนา ความรู้สึกอกทุกขมสุข คือ ไม่ใช่สุข ไม่ใช่ทุกข์ เฉย ๆ ก็ได้ ๔ ดวง ๔ ประเภท และโลกมูลจิตก็สามารถเกิดกับโสมนัสเวทนา ความรู้สึกที่ดีใจ เพราะฉะนั้น เวลาที่ดีใจ อย่าเพิ่งคิดว่าจิตผ่องใส ถ้าขณะนั้นสติปัฏฐานไม่ระลึกรู้ลักษณะของความต่างกันของ ความรู้สึกดีใจที่เป็นโสมนัสว่าขณะนั้นเป็นโสมนัสที่ไม่ผ่องใส หรือเป็นโสมนัสที่ผ่องใส ก็ย่อมไม่สามารถที่จะแยกได้ และไม่รู้ว่าขณะที่ต่างระหว่าง แม้โสมนัส แม้ดีใจ ก็ไม่ผ่องใส เพราะเป็นอกุศล กับขณะที่โสมนัส ดีใจ และผ่องใสเป็นกุศล

เพราะฉะนั้น ที่จะรู้ความต่างกันจริง ๆ ไม่ใช่รู้โดยตำรา แต่ว่ารู้เพราะเป็นผู้ที่ อบรมเจริญสติปัฏฐาน และสามารถที่จะสังเกต สำเนียง ระลึกรู้ลักษณะของ สภาพธรรม ค่อย ๆ รู้ขึ้นในลักษณะที่เป็นนามธรรมหรือเป็นรูปธรรม จนกว่าจะรู้ ลักษณะของนามธรรมและรูปธรรมแต่ละประเภทละเอียดขึ้น จึงจะรู้ลักษณะของจิตที่ ผ่องใส และจิตที่เสร้าหมองซึ่งเป็นอกุศลต่างกับกุศลได้ แต่ว่าโดยตำรา ไม่มีทางที่จะรู้ เพราะเป็นเรื่องของเรื่องราว เป็นเรื่องของการ

ขณะที่กราบพระ สามารถที่จะรู้ได้ใหม่ว่า เป็นอกุศลจิตหรือกุศลจิต หรือ ขณะที่เห็นพระพุทธรูป ในขณะที่เห็นพระพุทธรูป ซึ่งทุกท่านเห็น ยังไม่ต้องไปตอนที่ ไกลจะจติ เพราะขณะนี้อาจจะจะเป็นขณะใกล้จะจติเมื่อไรก็ได้ กำลังเห็นพระพุทธรูป ถ้าสติปัฏฐานไม่เกิดก็ไม่สามารถจะรู้ว่า ขณะที่เห็นเป็นกุศลหรือเป็นอกุศล ถ้าเพียง เด่า ก็คงจะบอกว่า เป็นกุศล แต่นั่นเด่า ไม่ใช่การรู้ลักษณะของสภาพของจิตจริง ๆ

ผู้ฟัง ที่กล่าวว่า รู้ลักษณะของจิตว่า จิตเป็นโลภะ โทสะ หรือโมหะ ที่ว่ารู้ ๆ กันอย่างนี้ ผมก็ยังสงสัยว่า จิตทั้งหลายเป็นนามธรรม รู้ทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ไม่ได้ ต้องรู้ทางใจอย่างเดียว โดยเฉพาะกุศลจิตกับโลกมูลจิตใกล้กันเหลือเกิน แม้ผู้ที่เจริญสติปัฏฐานที่รู้ว่า นี่เป็นกุศลจิต หรือว่านี่เป็นโลกมูลจิต ก็อาศัย สิ่งแวดล้อมและนำมาคิด อย่างเช่น เวลาที่ผู้ที่เจริญสติปัฏฐานรู้ว่า เวลานี้สติกำลัง เกิดอยู่ เพราะว่ามีอารมณ์ปรากฏ เมื่อมีอารมณ์ปรากฏก็รู้ว่ามีอารมณ์ปรากฏ และรู้

ว่า จิตขณะนั้นมีสติประกอบ เมื่อมีสติประกอบจิตนั้นต้องเป็นกุศลจิตอย่างเดียว คือ ต้องอาศัยการคิดลักษณะของจิต สภาพของจิต แต่จิตเศร้าหมองหรือจิตผ่องใสต่าง ๆ ไม่ได้ปรากฏหรอก รู้ว่าเป็นกุศลจิตหรืออกุศลจิต ก็เพราะอาศัยสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ และ นำมาประมวล นำมาคิดกันเท่านั้น

ผู้ฟัง จิตที่เป็นโลภะปรากฏ บางครั้งก็รุนแรง โทสะก็เห็นกันชัด ๆ เรื่องนี้เป็นเรื่องธรรมดา ส่วนจิตผ่องใสเป็นกุศลจิต คนอื่นผมไม่ทราบ แต่เกิดขึ้นเมื่อไรผมรู้ทุกครั้งเลย เพราะว่าเกิดน้อยและเกิดยาก สำหรับโลภะเกิดมาก แต่ไม่รู้ ผมเคยตั้งใจศึกษากุศลศีลที่พระผู้มีพระภาคตรัสไว้ และอาจารย์เคยบรรยายไว้ ทำให้เกิดความปรารถนา และใช้ความพยายามอย่างมากที่สุด ขณะเรารักษาศีลอยู่นั้น เห็นกิเลสมีมากมายทางกาย ทางวาจา คิดพยาบาทต่าง ๆ มีตั้งมากมาย การเจริญสติปัฏฐานไม่ใช่รู้เฉพาะแต่ว่าเป็นกุศลหรืออกุศล ผมรู้ถึงวิบากจิต อย่างอื่นผมไม่สามารถจะรู้ได้

ส. สภาพธรรมทั้งหมดเกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัย ทุกท่านมีอกุศล และอกุศลก็ไม่ใช่ว่าจะรู้ง่าย อย่างโมหมูลจิตซึ่งไม่ได้ประกอบด้วยโลกเจตสิกหรือโทสเจตสิก

เวลาที่โทสมูลจิตเกิดมีเวทนา คือ ความรู้สึกไม่แช่มชื่น หงุดหงิด กังวล ไม่สบายใจ ซึ่งขณะนั้นไม่ใช่ตัวตน แต่เป็นลักษณะของสภาพธรรมที่ไม่ผ่องใสเป็นอกุศล

ส่วนลักษณะของอกุศลที่เป็นโลภะก็ขึ้น และมีมากจนไม่รู้เหมือนกัน เพราะฉะนั้น ควรที่จะได้ทราบว่า เพราะเหตุใดจึงไม่รู้ ทั้ง ๆ ที่สภาพธรรมเหล่านั้นมีก็เพราะเหตุว่าสติปัฏฐานระลึกรู้ไม่ทั่ว บางท่านอาจจะระลึกถึงลักษณะของเสียงพยายามมโนการที่จะรู้ว่าต่างกับสภาพรู้หรือธาตุรู้ นี่เป็นการปรุงแต่งของสังขารขันธ์ เพราะนามธาตุยังไม่ได้ปรากฏโดยเป็นเพียงธาตุรู้ทางมโนทวาร ซึ่งไม่ปะปนกันกับธรรมอื่นเลยทั้งสิ้น เป็นเฉพาะลักษณะของนามธาตุจริง ๆ เพราะฉะนั้น ตราบใดที่สภาพธรรมยังไม่ปรากฏโดยประจักษ์แจ้งทางมโนทวาร สังขารขันธ์ซึ่งเป็นกุศล ซึ่งเป็นสติก็จะเกิด เพราะมีปัจจัยปรุงแต่งให้ระลึกถึงลักษณะของนามธรรมบ้าง รูปธรรมบ้าง โดยยังไม่ทั่วถึง เมื่อยังไม่ทั่วถึงก็ทำให้รู้สึกเหมือนกับว่า ลักษณะของสภาพที่ผ่องใสที่

เป็นกุศลหรือลักษณะสภาพของจิตที่ไม่ผ่องใสที่เป็นอกุศลยังไม่ปรากฏ เพราะฉะนั้นสติจะต้องค่อย ๆ อบรมเจริญไป ระลึกไป ปรงแต่งไป จนกว่าจะประจักษ์ชัดในลักษณะของสภาพธรรมที่ละเอียดขึ้น

บางครั้งก็จริงที่กุศลที่ได้กระทำไป จิตปิติ ผ่องใสเหลือเกิน แต่ว่าเป็นเราสามารถที่จะบอกได้ว่า ปิติในกุศล พุดได้ เพราะกำลังทำกุศลและเกิดปิติ จิตใจผ่องใสมาก แต่ในขณะนั้นที่กล่าวอย่างนั้น เป็นเรา เพราะว่าลักษณะแท้ ๆ ที่เป็นนามธรรม ที่ไม่ใช่รูปธรรม สติปัญญาจะต้องระลึกจนกว่าจะปรากฏชัดโดยละเอียดยิ่งขึ้น

ถ. วิปัสสนาญาณต่างๆ เช่น นามรูปปริจเฉทญาณ กับปัจจัยปริคคญาณ จนกระทั่งสัมมสนญาณ ท่านจัดว่าเป็นจินตญาณ ที่ท่านจัดอย่างนี้หมายความว่า คิดเอา ไม่ใช่รู้เอา

ส. ผิดแน่ถ้าเข้าใจอย่างนี้ ถ้าเข้าใจอย่างนี้จะไม่ชื่อว่า วิปัสสนาญาณ พญฺญชนะว่าเป็นจินตญาณ แต่จินตญาณที่เป็นวิปัสสนาญาณ ต่างกับความเข้าใจของบุคคลทั่วไปที่ว่า จินตญาณ คือ คิด

ถ้าเป็นวิปัสสนาญาณแล้ว ไม่ใช่ในขั้นที่อบรมเจริญ แต่ต้องเป็นขั้นที่สภาพธรรมปรากฏทางมโนทวารวิถี นี้ก็ต่างกันแล้ว กับขณะนี้ แม้ว่ามโนทวารจะเกิดแทรกคั่นระหว่างทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย แต่ดูเหมือนทางตาไม่ดับ เพราะฉะนั้น มโนทวารปรากฏหรือเปล่าว่า ไม่ได้เกี่ยวข้องกับทางปัญจทวารเลย

วิปัสสนาญาณต้องเป็นวิปัสสนาญาณ และที่จัดว่านามรูปปริจเฉทญาณก็ดี ปัจจัยปริคคญาณก็ดี สัมมสนญาณก็ดี เป็นขั้นจินตญาณ มีความหมายอย่างไร

มีความหมายว่า แม้ขณะที่สภาพธรรมแต่ละลักษณะปรากฏทางมโนทวาร ก็ยังมีปัจจัยให้ความคิดที่เป็นนามธาตุเกิดขึ้นคิดในขณะเหล่านั้นซึ่งเป็นญาณทั้ง ๓ ได้ เพราะความคิดเป็นแต่เพียงสภาพธรรมซึ่งเกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัยเช่นเดียวกับนามธาตุอื่น ๆ ไม่ใช่หมายความว่า ในขณะนั้นนามธาตุซึ่งคิดจะเกิดไม่ได้ เพราะความคิดไม่ใช่ตัวตน เป็นนามธาตุเช่นเดียวกับนามธรรมอื่น ซึ่งกำลังปรากฏในญาณทั้ง ๓ นั้น

เพราะฉะนั้น ในขณะที่เป็นนามรูปปริจเฉทญาณ ลักษณะของธาตุที่คิดก็ปรากฏโดยสภาพที่ไม่ใช่ตัวตน หรือแม้แต่ในขณะของปัจจัยปริคคหญาณ หรือสัมมสนญาณ คือ การเกิดดับสืบต่อกัน ซึ่งยังไม่ถึงความขาดตอนโดยเป็นมหาวิปัสสนาที่เป็นอุทยัพพญาณ เพราะฉะนั้น ช่วงระหว่างนามรูปปริจเฉทญาณ ปัจจัยปริคคหญาณ และสัมมสนญาณ ต่างกันมากกับอีกช่วงหนึ่ง อีกขั้นหนึ่งของวิปัสสนาญาณ คือ อุทยัพพญาณซึ่งเริ่มเป็นมหาวิปัสสนา

แต่ไม่ได้หมายความว่า คิดเอา หรือกำลังคิดว่า นี่เป็นนามนั่นเป็นรูปนี่เกิดขึ้นเพราะเหตุนี้ นั่นเป็นปัจจัยของธรรมนี้ อย่างนั้นจะเป็นวิปัสสนาญาณ ไม่ใช่อย่างนั้นเลย เพราะยังไม่ใช้การอบรมเจริญสติปัฏฐานจนสภาพธรรมสามารถที่จะมีเหตุปัจจัยปรากฏ ประจักษ์แจ้งทางมโนทวารวิธได้

ถ. ความรื่นเริงเป็นโลภะไหม

ส. พิสฺสจฺเณง เป็นหรือไม่เป็น

ถ. ในอสุรกายภูมิ ไม่มีความรื่นเริง ในสวรรค์มีความรื่นเริง ถ้าเช่นนั้น เทวดาก็มีโลภะมากกว่าอสุรกาย

ส. เทวดาที่เป็นพระอรหันต์ก็มี เป็นพระอนาคามีก็มี เป็นพระสกทาคามีก็มี เป็นพระโสดาบันก็มี เป็นบุพพชนก็มี เหมือนโลกนี้

ถ. ผมได้ยินว่า บนสวรรค์มีแต่สิ่งที่น่ารื่นรมย์

ส. พระผู้มีพระภาคมีประสาทที่หลัง ๓ หลัง มากไหม น่ารื่นรมย์ไหม

ถ. ท่านไม่ใช่คนธรรมดา

ส. ถูกต้อง แต่ยังสามารถบรรลุคุณธรรมเป็นพระอรหันต์สัมมาสัมพุทธเจ้า เมื่อทรงบำเพ็ญพระบารมีพร้อมแล้ว

ถ. ก่อนมาพบอาจารย์สุจินต์ ผมชอบดูหนังมาก นึกว่า เป็นโลภะ ... (ได้ยินไม่ชัด)

ส. ในโลกนี้มีไหม คนที่จะขัดขวางคนอื่น มาร หมายความว่า ผู้ขัดขวาง ความเจริญของบุคคลอื่น จะเป็นพญาหรือไม่เป็นพญาก็แล้วแต่ว่าจะอยู่ที่ไหน แต่ว่า

ขณะไหนที่ขัดขวางความเจริญของคนอื่น จะเป็นตัวท่านเองที่กำลังขัดขวาง ท่านก็เป็นมาร ใครที่ขัดขวางความเจริญของบุคคลใด คนนั้นก็เป็มาร เพราะฉะนั้น ไม่สมควรที่จะขัดขวางความเจริญของบุคคลอื่น

ถ. เรื่องของจิตที่อาจารย์ได้กล่าวมาแล้ว บางครั้งศึกษาไปและนำมาปฏิบัติ รู้สึกว่า เป็นคนละเรื่องกัน เช่น โลภะ ๘ เขียนเป็นวงกลม ๆ ติดกัน ๒ ชั้น เป็น ๘ ดวง ตามที่ได้ศึกษา จิตทั้งหมดเกิดที่ไหน ดับที่นั่น เพราะฉะนั้น ภาวจิตเกิดที่ทหยวัตถุ และกัดับที่ทหยวัตถุ จักขุวิญญาณเกิดที่จักขุปสาทและดับที่จักขุปสาท จุติจิตเกิดขึ้นในภุมิมนุษย บางครั้งสมมติว่าเป็นกุศลจิต ก็ไปเกิดที่สววรรค์ชั้นต่าง ๆ

ส. จุติจิต หรือกุศลจิตก่อนจติ

ถ. ตอนนี้อย่างไม่ค่อยจะรู้เรื่องดี คือ ขณะนี้เป็นกุศล จุติจิตจะเกิดขึ้น ไปเกิดในภพภูมิที่ดี

ส. จุติจิตเกิดไม่ได้ จุติจิตทำกิจเคลื่อนจากความเป็นบุคคลในภพนี้ คือตาย

ถ. ไม่ใช่จติเกิดขึ้นและดับไปหรือ

ส. จุติจิตเกิดและกัดับ แต่จติจิตนั้นจะไปปฏิสนธิไม่ได้ จุติจิตเกิดทำกิจเคลื่อนจากความเป็นบุคคลนี้ และดับ หมดสิ้นไปเหมือนกับจิตอื่น ๆ

ถ. หมายความว่า จุติจิตเกิดขึ้น และดับไปในภุมิมนุษย

ส. เป็นจิตดวงสุดท้ายของโลกนี้

ถ. ส่วนปฏิสนธิจิตไปโผล่ที่สววรรค์ชั้นใดชั้นหนึ่ง

ส. ตอนมาสู่โลกนี้ มาจากไหน ทำไมตอนจะไปโผล่ที่โลกอื่นน่าสงสัย

ถ. สงสัยด้วยกันทั้งนั้น มาจากไหนก็สงสัย จะไปไหนก็สงสัย เพราะว่าไม่ได้ติดต่อกัน ที่เราเรียนมาเป็นวงกลมติดต่อกัน

ส. เพราะยังไม่ถึงจติ

ถ. จิตอื่น ๆ ก็เหมือนกัน เช่น ภาวจิตเกิดที่ทหยวัตถุ ภาวจิตดับไป ปัญจทวารารัชนจิต ...

- ส. เกิดที่หทัยวัตถุ เฉพาะจิต ๑๐ ดวงเกิดที่ปสาทรูป ๕
- ถ. ปัญจทวารวัชชนจิตดับไปแล้ว จักขุวิญญาณก็ไปเกิดที่จักขุปสาท
- ส. และดับไปที่จักขุปสาทนั่นเอง
- ถ. ก็ไม่ได้ติดต่อกันนี่ ที่ศึกษามาเขียนเป็นวงกลมติด ๆ กัน
- ส. เวลาที่ศึกษา ที่แสดงเป็นวง ๆ สืบต่อกันนั้น ไม่ได้แสดงที่เกิด แต่แสดงการเกิดดับสืบต่อของจิตซึ่งไม่มีระหว่างกัน
- ถ. เกิดดับสืบต่อไม่มีระหว่างกัน เขียนติดกันเป็นวง ๆ ติดกันทุกดวง
- ส. แสดงว่าไม่มีอะไรคั่น
- ถ. ในเมื่อศึกษาว่า ไม่มีอะไรคั่น ก็ต้องเกิดที่หทัยวัตถุดับที่หทัยวัตถุ
- ส. หาเป็นเช่นนั้นไม่ คิดเอาเองได้ทุกอย่าง แต่ไม่ใช่ตามความเป็นจริง เพราะฉะนั้น ธรรมไม่ใช่เรื่องนึกเอาเอง ใครก็ตามที่ศึกษารรณนิตหนอย และนึกต่อไปเอาเอง ผิดหมด เพราะเป็นเรื่องที่ละเอียดจริงๆ
- ถ. และที่ว่า ชวนะเป็นกุศล ชวนะสุดท้าย ๕ ขณะดับไปหมดแล้ว จุติจิตเกิดขึ้นและดับไป ปฏิสนธิจิตเกิดขึ้นจะต้องเกิดในสุคติภูมิ เพราะฉะนั้น ชวนะจิตและปฏิสนธิจิตมีอะไรพัวพันกันถึงทำให้ชวนะสุดท้ายถ้าเป็นกุศล ปฏิสนธิจิตจะต้องไปเกิดในภูมิที่ดี ถ้าชวนะสุดท้ายเป็นอกุศล ปฏิสนธิจิตจะต้องไปเกิดในภูมิที่ไม่ดี พัวพันกันอย่างไร
- ส. เป็นอนัตตา แล้วแต่ว่ากรรมใดจะเป็นปัจจัยให้จิตผ่องใสก่อนจะจติ หรือกรรมใดทำให้จิตไม่ผ่องใส คือ เป็นอกุศลก่อนจติ

๙๙๙

วันหนึ่ง ๆ ทุกท่านอยากจะมีแต่กุศลจิต ไซ้ใหม่ แต่ถ้าไม่ได้ศึกษาธรรม ก็อยากจะมีแต่อกุศลจิต คือ ชอบโลภะ อยากจะมีแต่โลภะ ทางตาให้เห็นสิ่งที่น่าดู ทางหูให้ได้ยินเสียงที่ไพเราะ ทางจมูกชอบดอกไม้กลิ่นหอม ๆ ทางลิ้นชอบรสอร่อย ทางกายไม่ชอบร้อนนัก หนาวนัก เดี่ยวจะเป็นหวัด เป็นไข้ ไม่มีใครชอบ เพราะฉะนั้น ทุกคนอยากจะมีแต่โลภะ แต่พอศึกษาธรรมแล้ว แม้แต่จะดูหนังก็กลัว เพราะเหตุใด เพราะไม่อยากจะมีโลภะ แม้ว่ายังมีอยู่ แน่นนอน ยังไม่หมด เพราะฉะนั้น ต้องรู้จัก ตัวเองตามความเป็นจริงว่า การที่จิตก่อนจติจะเป็นกุศลหรืออกุศล ไม่อยู่ในอำนาจ บังคับบัญชา ถึงแม้ว่าใครอยากจะทำให้ออกุศลจิตเกิดก่อนจติ ก็ไม่มีทางที่จะเป็นไปได้ แล้วแต่กรรมซึ่งเป็นชนกกรรม คือ กรรมที่จะให้ผลทำให้ปฏิสนธิจิตเกิด ต่อจากจติจิต ซึ่งต่อไปจะทราบเรื่องประเภทของกรรมต่าง ๆ ว่า มีกรรมกี่ประเภท มีกิจอะไรบ้าง และกระทำกิจ หรือให้ผลในกาลไหนบ้าง ซึ่งเป็นอนัตตาทั้งหมด ไม่อยู่ในอำนาจบังคับบัญชาเลย เพราะฉะนั้น ไม่ควรจะประมาท เพราะรู้ว่าอกุศลล้อมรอบ ทั้งทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ หลงลืมสติขณะใด ไม่พ้นจาก อกุศลประเภทหนึ่งประเภทใด

เมื่อเป็นผู้ที่ไม่ประมาท และเห็นว่าช่างมีอกุศลมากจริง ๆ จึงเป็นผู้ที่อบรมเจริญ กุศลทุกประการโดยไม่ประมาท เมื่อเป็นผู้ที่สะสมเหตุ คือ กุศล โดยไม่ประมาท ย่อม อาจจะเป็นปัจจัยให้กุศลที่เป็นเป็นชนกกรรมทำให้ออกุศลจิตเกิดก่อนจติจิตเกิด และเมื่อ จติจิตดับไป ก็เป็นปัจจัยให้กุศลวิบากเกิดในสุคติภูมิ เช่น ชาตินี้เกิดแล้วในสุคติภูมิ ชาติก่อนเตรียมตัวมาหรือเปล่า เตรียมตัวก่อนจะจุติชาติก่อนหรือเปล่า ไม่ทัน แต่ว่า มาแล้ว สู่สุคติภูมิ ตามกรรม

เพราะฉะนั้น ก็เตรียมอย่างนี้แหละ คือ ชีวิตประจำวัน เมื่อยังเป็นผู้ที่มีกิเลส มาก มีอกุศลมาก ก็เป็นผู้ที่อบรมเจริญกุศลทุกประการโดยไม่ประมาท เพราะว่า สังสารวัฏฏ์ข้างหน้ายังอยู่อีกมากมาย ถ้ายังไม่เป็นพระอริยบุคคล

ขอกล่าวถึงข้อความใน **อังคุตตรนิกาย ตักนิบาต จุฬนีสุตต** ซึ่งพระผู้มีพระภาคได้ทรงแสดงเรื่องของโลกและจักรวาลไว้ ถึงแม้ว่าจะไม่ใช่โดยละเอียดอย่างที่ท่านผู้ฟังสงสัยใคร่รู้ แต่ก็แสดงให้เห็นว่า การสะสมอบรมพระบารมีของพระผู้มีพระภาคนั้น พระองค์จึงทรงเป็นโลกวิทู

ข้อความใน **จุฬนีสุตต ข้อ ๕๒๐** มีว่า

ครั้งนั้นแล ท่านพระอานนท์ได้เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายบังคมพระผู้มีพระภาคแล้ว นั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้วได้ทูลถามพระผู้มีพระภาคว่า

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์ได้สดับรับฟังมาเฉพาะพระพักตร์พระผู้มีพระภาค ว่า ดูกร อานนท์ สาวกของพระสิขีสัมมาสัมพุทธเจ้าซึ่งมีนามว่าอภิญญ ยืนอยู่ในพรหมโลก ให้พ้นแห่งโลกธาตุรู้แจ้งได้ด้วยเสียง พระเจ้าข้า ส่วนพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าแล้ว ทรงสามารถที่จะทำโลกธาตุเท่าไรให้รู้แจ้งได้ด้วยพระสุรเสียง

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า

ดูกร อานนท์ นั้นสาวก ส่วนพระตถาคตนับไม่ถ้วน ฯ

ท่านพระอานนท์ได้ทูลถามพระผู้มีพระภาคแม้ครั้งที่ ๒ แม้ครั้งที่ ๓

ซึ่งในครั้งที่ ๓ พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

ดูกร อานนท์ เธอได้ฟังเรื่องพ้นโลกธาตุเพียงเล็กน้อย ฯ

ท่านพระอานนท์กราบทูลว่า

ข้าแต่พระผู้มีพระภาค ข้าแต่พระสุคต บัดนี้เป็นกาลเวลาแห่งเทศนาที่พระองค์จะพึงตรัส ภิกษุทั้งหลายได้สดับธรรมเทศนาของพระผู้มีพระภาคแล้ว จักทรงจำไว้ ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

ดูกร อานนท์ ถ้าอย่างนั้น เธอจงฟัง จงใส่ใจให้ดี เราจักกล่าว

ท่านพระอานนท์ทูลรับสนองพระผู้มีพระภาคแล้ว พระผู้มีพระภาคได้ตรัสว่า

ดูกร อานนท์ จักรวาลหนึ่งมีกำหนดเท่ากับโอกาสที่พระจันทร์พระอาทิตย์โคจรทั่วทิศสว่างไสวรุ่งโรจน์ โลกมีอยู่พ้นจักรวาลก่อน ในโลกพ้นจักรวาลนั้น มีพระจันทร์พันดวง มีอาทิตย์พันดวง มีขุนเขาสิเนรุพันหนึ่ง มีชมพูทวีปพันหนึ่ง มีอปรโคยานทวีปพันหนึ่ง มีอุตตรกurutทวีปพันหนึ่ง มีปุพพวิเทหทวีปพันหนึ่ง มีมหาสมุทรสี่พัน มีท้าวมหाराชสี่พัน มีเทวโลกชั้นจาตุมหาราชิกาพันหนึ่ง มีเทวโลกชั้นดาวดึงส์พันหนึ่ง มีเทวโลกชั้นยามาพันหนึ่ง มีเทวโลกชั้นดุสิตพันหนึ่ง มีเทวโลกชั้นนิมมานรดีพันหนึ่ง มีเทวโลกชั้นปรนิมมิตวสวัตตีพันหนึ่ง มีพรหมโลกพันหนึ่ง ดูกร อานนท์ นี้เรียกว่าโลกธาตุอย่างเล็ก มีพ้นจักรวาล

โลกคุณโดยส่วนพันแห่งโลกธาตุอย่างเล็กซึ่งมีพ้นจักรวาลนั้น นี้เรียกว่าโลกธาตุกลาง มีล้านจักรวาล โลกคุณโดยส่วนพันแห่งโลกธาตุอย่างกลางมีล้านจักรวาลนั้น นี้เรียกว่า โลกธาตุอย่างใหญ่ ประมาณแสนโกฏิจักรวาล

ดูกร อานนท์ ตถาคตมุ่งหมายอยู่ พึงทำโลกธาตุอย่างใหญ่ประมาณแสนโกฏิจักรวาลให้รู้แจ้งได้ด้วยเสียง หรือทำให้รู้แจ้งได้เท่าที่มุ่งหมาย ฯ

ท่านพระอานนท์กราบทูลว่า

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ก็พระผู้มีพระภาคพึงทำโลกธาตุอย่างใหญ่ประมาณแสนโกฏิจักรวาลให้รู้แจ้งด้วยพระสุรเสียง หรือทำให้รู้แจ้งได้เท่าที่พระองค์ทรงมุ่งหมายอย่างไร ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

ดูกร อานนท์ พระตถาคตในโลกนี้พึงแผ่รัศมีไปทั่วโลกธาตุอย่างใหญ่ประมาณแสนโกฏิจักรวาลเมื่อใด หมู่สัตว์พึงจำแสงสว่างนั้นได้ เมื่อนั้นพระตถาคตพึงเปล่งพระสุรเสียงให้สัตว์เหล่านั้นได้ยิน พระตถาคตพึงทำให้โลกธาตุอย่างใหญ่ประมาณแสนโกฏิจักรวาลให้รู้แจ้งได้ด้วยพระสุรเสียง หรือพึงทำให้รู้แจ้งได้เท่าที่พระองค์ทรงมุ่งหมาย ด้วยอาการเช่นนั้นแล ฯ

เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสดังนี้แล้ว ท่านพระอานนท์ได้กราบทูลว่า

เป็นลาภของข้าพระองค์หนอ ข้าพระองค์ได้ดีแล้วหนอที่ข้าพระองค์มี
พระศาสดาผู้มีฤทธิ์ มีอานุภาพมากอย่างนี้

เมื่อท่านพระอานนท์กราบทูลอย่างนี้แล้ว ท่านพระอุทายีได้กล่าวกะท่าน
พระอานนท์ว่า

ดูกร อานนท์ ในข้อนี้ท่านจะได้ประโยชน์อะไรถ้าศาสดาของท่านมีฤทธิ์
มีอานุภาพมากอย่างนี้

เมื่อท่านพระอุทายีกล่าวอย่างนี้ พระผู้มีพระภาคได้ตรัสกะท่านพระอุทายีว่า

ดูกร อุทายี เธออย่าได้กล่าวอย่างนี้ ถ้าอานนท์ยังไม่หมดราคะเช่นนี้ พึงทำ
กาละไป เธอพึงเป็นเจ้าแห่งเทวดาในหมู่เทวดา ๗ ครั้ง พึงเป็นพระเจ้าจักรพรรดิใน
ชมพูทวีปนี้แหละ ๗ ครั้ง เพราะจิตที่เลื่อมใสนั้น

ดูกร อุทายี ก็แต่ว่าอานนท์จักปรินิพพานในอัฐภาพนี้เอง ฯ

จบ อานันทวรรคที่ ๓

ถ. เรื่องของจักรวาล มีพระอาทิตย์ ๑ ดวง พระจันทร์ ๑ ดวง ชื่อว่า
จักรวาลหนึ่ง แต่เวลาที่โลกจะแตก พระอาทิตย์ขึ้นมา ๗ ดวง ทั้งแสนโกฏิจักรวาล
สงสัยว่า ทำไมโลกจะแตก แสนโกฏิจักรวาลจะต้องแตกพร้อม ๆ กัน อีกข้อหนึ่ง
พระอาทิตย์ประมาณ ๗ ดวง ก็ต้องเป็น ๗ แสนโกฏิจักรวาล พระอาทิตย์มากมาย
เหล่านั้นมาจากไหนก็ไม่รู้ และเวลาโลกจะแตกก็แตกพร้อม ๆ กัน มีก็มีพร้อม ๆ กัน
ทำไมเป็นอย่างนั้น

สุ. ที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงเรื่องโลก ไม่ใช่เพื่อให้สงสัย หรือว่าให้
ยิ่งคิด แต่ว่าเมื่อทรงแสดงแล้ว ท่านพระอานนท์กล่าวว่า เป็นลาภของท่าน
พระอานนท์ที่มีพระศาสดาที่มีอานุภาพอย่างนี้ แสดงให้เห็นถึงพระอานุภาพของ
พระผู้มีพระภาค เพื่อความเข้าใจถูกต้องในพระอานุภาพ และเพื่อความเลื่อมใส

ท่านผู้ฟังอย่าลืม ข้อความใน **อังคุตตรนิกาย จตุกกนิบาต ข้อ ๗๗
อจินติตสูตร**

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย อจินไตย ๔ ประการนี้ อันบุคคลไม่ควรคิด เมื่อบุคคลคิด
พึงเป็นผู้มีส่วนแห่งความเป็นบ้า เดือดร้อน อจินไตย ๔ ประการเป็นไฉน

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย พุทธวิสัยของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย ๑ ฌานวิสัยของผู้ได้
ฌาน ๑ วิบากแห่งกรรม ๑ ความคิดเรื่องโลก ๑

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย อจินไตย ๔ ประการนี้แล ไม่ควรคิด เมื่อบุคคลคิด
พึงเป็นผู้มีส่วนแห่งความเป็นบ้า เดือดร้อน ฯ

จบ สูตรที่ ๗

แทนที่จะคิดเอง ถ้าท่านผู้ฟังจะสนใจ มีข้อความใน **มโนรทปฺรณฺธิ อรรถกถา**
อังคุตตรนิกาย ตักนิบาต ทุติยปัณณาสก์ วรรคที่ ๓ ซึ่งเป็นอรรถกถาของพระสูตร
ที่ ๑๐ คือ **จูฬนิสฺสูตฺร** ก็จะทราบถึงเหตุที่ท่านพระอานนทกราบทูลถามพระผู้มีพระ
ภาคถึงเรื่องการที่พระผู้มีพระภาคทรงมีพระอนุชาพามากถึงเช่นนี้ น่าสนใจกว่าที่จะคิด
เรื่องโลกเองใหม่ เพราะเป็นข้อความที่ปรากฏในอรรถกถา

ถ. ความจริงพวกเราปัญญาอ่อน ฟังแล้วก็ยังเกิดความสงสัย เรียนถาม
อาจารย์ว่า ที่ตรัสไว้นั้นจะมีตรัสไว้ที่ไหนอีกใหม่ ที่ว่า ทุกจักรวาลมีมนุษย์หรือสัตว์อยู่
ทุกจักรวาล

สุ. ในพระไตรปิฎก ในที่ต่าง ๆ

ถ. ถ้าอย่างนั้น ทำให้คิดต่อไปว่า พระพุทธเจ้าน่าจะมีอยู่ทุกจักรวาล
ไม่น่าจะมีเฉพาะพระสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นี้

สุ. จะมีพร้อมกัน ๒ พระองค์ไม่ได้ พระคุณนั้นเกินกว่าที่จะมีพระพุทธเจ้า
พร้อมกัน ๒ พระองค์ มิฉะนั้นจะไม่อัศจรรย์เลย สิ่งใดที่มี ๒ อย่างเหมือนกัน จะเป็น
สิ่งที่อัศจรรย์ไม่ได้

ถ. หมายความว่า พระสัมมาสัมพุทธเจ้าของเราต้องไปโปรดสัตว์ที่จักรวาล
อื่นด้วย

สุ. ผ่านไปแล้ว ไม่น่าจะคิดอีกเหมือนกัน คือ ความสนใจของท่านผู้ฟังมี
หลายอย่าง เป็นสิ่งที่ห้ามไม่ได้ แต่ก็ควรที่จะได้ทราบว่า อะไรที่น่าสนใจ อย่างเสีย

ที่ว่า จะเป็นไปได้ไหมที่ในแสนโกฏิจักรวาลจะได้ยิน หรือว่าในจักรวาลอื่นจะได้ยิน เสียงที่ทรงเปล่งออกมาได้หรือไม่ ถ้าเป็นเสียงคนธรรมดาไม่ได้แน่ ใช่ไหม พุดกันปกติ ก็ดังอยู่ในห้องเล็ก ๆ แต่ถ้าใช้เครื่องขยายเสียงก็ยังสามารถที่จะไปได้ไกลกว่านั้น และ เสียงบางเสียงต้องแล้วแต่เหตุ อย่างเสียงฟ้าร้องดัง ๆ อย่างนี้ ได้ยินกันทั่วไหม และถ้า ดังยิ่งกว่านั้นอีก จะได้ยินทั่วขึ้นยิ่งกว่านั้นหรือเปล่า ซึ่งนั่นเป็นเสียงที่เกิดจากธรรมชาติ ไม่ใช่เกิดจากพระอานุกาพของพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า อย่าลืมนะ จิตเป็นใหญ่ เป็นประธาน และมีความวิจิตรมาก แล้วแต่ว่าจิตที่วิจิตรนั้นจะกระทำให้วิจิตร ถ้าเป็นจิตของพระสาวก จะทำให้วิจิตรได้ภายในกี่จักรวาล ถ้าเป็นจิตของพระอรหันต- สัมมาสัมพุทธเจ้าจะทรงสามารถกระทำให้วิจิตรได้ในกี่จักรวาล นั่นก็เป็นเรื่องความ ต่างกันของจิต

ถ. ถ้าเรามีศรัทธาอย่างจริงใจ เราก็น่าจะเชื่อได้ว่า พระสุรเสียงของ พระองค์คงจะปรากฏในจักรวาลอื่นเช่นเดียวกัน ด้วยอำนาจของวิชาทั้ง ๓

สุ. อย่างเรื่องธรรมดา ๆ ก็เห็นว่าธรรมดาเกินไป ไม่สงสัย ใช่ไหม อย่าง พระจันทร์ดวงเดียว ทำไมเห็นกันได้มากมาย ทุกคนก็เห็นได้ ไม่ว่าบ้านจะอยู่ที่ทิศเหนือ ทิศใต้ ที่ไหน จังหวัดไหน ประเทศไหน ก็ยังเห็นได้ เพราะฉะนั้น ถ้าเป็นพระอานุกาพ ที่จะทรงแสดงให้กว้างขวางตลอดไปจนกระทั่งแม้แต่ในอีกโลกอื่น ด้านอื่น ก็ยังสามารถที่จะปรากฏได้ ก็ไม่เกินพุทธวิสัย

ข้อความใน **มโนรทปฺปรณิ อรรถกถา จุฬนีสสูตร** มีว่า

ถอยจากกัปปนี้ไปจนถึงกัปปที่ ๓๑

คนสมัยนี้จะอดทนไหม ที่จะอบรมเจริญปัญญาอีก มากกว่า ๓๑ กัปปก็ได้ เพราะการที่จะรู้แจ้งอริยสัจธรรมของแต่ละบุคคล ถ้าศึกษาชีวประวัติของพระสาวก หรือของพระอัครสาวก ของพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า จะเห็นได้ว่า นานเหลือเกิน แต่ว่าท่านเหล่านั้นก็เป็นผู้ที่มีความอดทนที่จะอบรมเจริญปัญญา

ข้อความต่อไป

ในสมัยที่ถอยจากกัปปนี้ไปจนถึงกัปปที่ ๓๑ พระผู้มีพระภาคพระนามว่าสิขี ทรงบังเกิดในพระครรภ์ของพระมเหสีพระนามว่าประภาวดี ของพระราชาพระนามว่า อรุณวัต ในนครชื่อว่าอรุณวดี เมื่อพระญาณแก่รอบแล้ว ก็ได้เสด็จออกมहाภิเนษกรรม ณ แห่งตลอดซึ่งพระสัมมาสัมโพธิญาณ และได้ทรงแสดงพระธรรมจักร และประทับที่พระนครชื่อว่าอรุณวดี

อยู่มาวันหนึ่ง พระผู้มีพระภาคทรงพระนามว่าสิขี ได้เสด็จไปพรหมโลกก่อน เวลาปิณฑบาต และได้โปรดให้พระอัครสาวกนามว่าภิกขุแสดงธรรมแก่ท้าวมหาพรหม และพรหมบริษัท ขณะที่พระเถระกำลังแสดงธรรมอยู่นั้น หมู่พรหมบริษัททั้งหลายก็พากันยกโทษว่า คือ กล่าวโทษว่า แม้พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ที่นั่น พระเถระก็แสดงธรรมเสียเอง

เป็นเรื่องยากเหลือเกินที่ใครจะรู้จักจิตใจของใครในขณะที่ฟังธรรม ซึ่งช่างมีอกุศลที่จะเกิดได้ในลักษณะต่าง ๆ ก็เป็นธรรมนั่นเองไม่ว่าพระผู้มีพระภาคจะทรงแสดงด้วยพระองค์เอง หรือว่าพระอัครสาวกจะแสดง พระธรรมก็เป็นพระธรรม คือ เป็นคำที่แสดงถึงสัจธรรม สภาพธรรมที่มีจริง แต่แม้กระนั้น พรหมบริษัททั้งหลายก็ไม่พอใจ และก็กล่าวโทษว่า แม้พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ที่นั่น พระเถระก็แสดงธรรมเสียเอง

พระศาสดาทรงทราบความที่พรหมทั้งหลายเหล่านั้นไม่พอใจพระอัครสาวก จึงตรัสให้พระอัครสาวกแสดงฤทธิ์ให้ปรากฏแก่พรหมบริษัทนั้น เพื่อให้พรหมบริษัทนั้นรู้สึกในความผิดของตน ซึ่งพระเถระก็รับคำของพระศาสดา แล้วได้แสดงฤทธิ์ต่าง ๆ ยังโลกธาตุพินหนึ่งให้ได้ยินด้วยเสียง

ข้อความต่อไป

ถามว่า ก็พระเถระทำอย่างไร จึงให้พินแห่งโลกธาตุรู้ คือ ได้ยินได้

แก้ว่า พระเถระเข้านิลกสินก่อน แล้วแผ่ความมืดไปในที่ทั้งปวง ต่อจากนั้น ครั้นเมื่อความรำพึงเกิดขึ้นแก่สัตว์ทั้งหลายว่า ความมืดนี้มีได้อย่างไร ดังนี้ พระเถระจึงแสดงแสงสว่าง เมื่อสัตว์ทั้งหลายพากันพิจารณาอยู่ว่า นี่แสงสว่างอะไร ดังนี้ พระเถระจึงแสดงตน คือ ปรากฏตนให้เห็น เทวดาและมนุษย์ทั้งหลายในพินแห่ง

จักรวาลประกอบอัญชลีได้ยืนนมัสการพระเถระนั้นเทียว อยู่แล้ว พระเถระได้ภาษิต
คาถาเหล่านี้ว่า มหาชน จงฟังซึ่งเสียงของเราผู้แสดงอยู่ซึ่งธรรม

เทวดาและมนุษย์ทั้งหมดได้ฟังเสียงของพระเถระ เหมือนท่านนั่งอยู่ใน
ท่ามกลางบริษัทผู้มาประชุมกันแล้วแสดงธรรมอยู่ ฉะนั้น แม้ประโยชน์ได้ปรากฏแก่
ชนทั้งหลายเหล่านั้นแล้ว

ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคทรงพระนามว่าสิขี พร้อมกับพระอัครสาวกนามว่า
อภิกุ ได้กลับมาสู่อรุณวดีนคร และพระผู้มีพระภาคก็ได้เสด็จเทียวไปบิณฑบาต เมื่อ
กลับจากบิณฑบาตในกาลภายหลังรัต ก็ได้ตรัสถามภิกษุสงฆ์ว่า

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย พวกท่านเห็นเราหรือไม่ เมื่อภิกษุชื่อว่าอภิกุ ดำรงอยู่ใน
พรหมโลก กล่าวอยู่ซึ่งคาถาทั้งหลาย

ภิกษุทั้งหลายเหล่านั้นรับแล้วว่า เห็นอยู่ พระเจ้าข้า ดังนี้ กระทำให้แจ้งอยู่
ซึ่งความที่แห่งคาถาอันตนได้ยินแล้ว

ไม่ว่าพระเถระจะแสดงธรรม กล่าวคาถาอะไร พระภิกษุทั้งหลายก็กล่าวว่า
ท่านเหล่านั้นได้ยินเสียงธรรมที่พระเถระแสดง

พระศาสดาทรงประทานแล้วซึ่งสาธุการว่า ดีละ ดีละ ดังนี้ ยังเทศนาให้จบ
ลงแล้ว

พระสูตรนี้อันพระผู้มีพระภาคพระนามว่าสิขี ตรัสไว้แล้วในที่สุดแห่งกัปที่ ๓๑
แต่กับนี้ ด้วยประการฉะนี้ก่อน

๑๐๐๐

นี่ผ่านไปแล้ว ถอยไป ๓๑ กัป ต่อจากนั้นมา ๓๑ กัป คือ ในสมัยที่พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระสมณโคดมทรงบรรลुพระสัมมาสัมโพธิญาณและได้ทรงประกาศพระธรรมจักร ประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวัน เขตพระนครสาวัตถี

พระองค์ตรัสเรียกภิกษุทั้งหลายมาในวันเพ็ญเดือน ๕ ตอนต้น ได้ตรัสถึงอรุณวดีสูตรนี้ ท่านพระอานนท์เถระถือเอาพัดวิชนียื่นพัดอยู่ที่เดียว ไม่ยังแม้พยัญชนะบทเดียวให้หายไป จำเดิมแต่ต้นจนถึงที่สุด เรียนเอาแล้วซึ่งสุดต้นตะทั้งสิ้น

ใครจะทำได้อย่างท่านพระอานนท์บ้างไหม ตั้งแต่คำแรกจนถึงคำสุดท้าย ไม่ตกหล่นเลย ทรงจำไว้ได้หมดที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงธรรม

ถ้าท่านผู้ฟังอ่านพระไตรปิฎก จะมีข้อความตอนต้นของพระสูตรว่า ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้ และลองอ่านดูตั้งแต่ต้นจนถึงตอนจบของแต่ละสูตร ไม่ขาดตกบกพร่องเลย ไม่ว่าพระผู้มีพระภาคเสด็จไปที่ไหน ทรงแสดงธรรมกับใคร บุคคลที่ทรงแสดงธรรมด้วยกราบทูลถามว่าอย่างไร พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่าอย่างไร ไม่ใช่เฉพาะสูตรเดียว ซึ่งคนในยุคนี้ต้องท่อง ไม่ท่องไม่สามารถจะจำได้ และจะท่องได้ไหม เป็นเล่ม ๆ เป็นสูตร ๆ แต่ท่านพระอานนท์ ถือเอาพัดวิชนียื่นพัดอยู่ที่เดียว ในขณะที่กำลังฟังก็ถวายนพด้วย ไม่ยังแม้พยัญชนะบทเดียวให้หายไป จำเดิมแต่ต้นจนถึงที่สุด เรียนเอาแล้วซึ่งสุดต้นตะทั้งสิ้น เป็นเหตุทักตะในการทรงจำ และในการพิจารณาธรรม คือ เมื่อได้ฟังแล้วไม่ลืม ทรงจำไว้หมดโดยตลอด และเมื่อทรงจำไว้แล้ว ก็ยังไตร่ตรองใคร่ครวญถึงพระธรรมที่ได้ฟังด้วย

ข้อความต่อไปมีว่า

ในวันรุ่งขึ้น ท่านพระอานนท์เถระกลับแล้วจากบิณฑบาต แสดงแล้วซึ่งวัตรแก่พระทศพล

คือ ท่านเป็นพุทธอุปัฏฐาก แม้ว่าจะไม่ได้เป็นพุทธอุปัฏฐากประจำใน ๒๐ พรรษาแรก แต่ถ้าพุทธอุปัฏฐากไม่อยู่หรือว่ามีกิจอื่น ท่านพระอานนท์ก็อุปัฏฐาก พระผู้มีพระภาค

เมื่อกระทำวัตรแก่พระผู้มีพระภาคแล้ว ก็ได้ไปสู่ที่พักกลางวันของตน เมื่อ สัทธวิหาริกและอันเตวาลิกของท่านแสดงวัตรแล้วก็พากันหลีกไป ท่านพระอานนท์- เถระหนึ่งใคร่ครวญอยู่ซึ่งอรุณวดีสูตร อันพระผู้มีพระภาคตรัสแล้วในวันวาน

ครั้งนั้นสูตรทั้งปวงปรากฏแจ่มแจ้งแล้วแก่ท่านพระเถระ ท่านพระอานนท์เถระ คิดแล้วว่า อัครสาวกของพระผู้มีพระภาคพระนามว่าสิขี ดำรงอยู่แล้วในพรหมโลก กำจัดแล้วซึ่งความมืดในพันจักรวาล แสดงแล้วซึ่งแสงสว่างแห่งสรีระ ประกาศอยู่ซึ่ง เสียงของตน กล่าวแล้วซึ่งธรรมกถาดังนี้

คำนี้อันพระศาสดาตรัสแล้วในวันวาน วิสัยเห็นปานนี้เป็นวิสัยของพระสาวก ก่อน แต่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าผู้บำเพ็ญบารมี ๑๐ ประการให้บริบูรณ์แล้ว บรรลุแล้ว ซึ่งความเป็นพระสัพพัญญู พึงยังบุคคลให้รู้ด้วยเสียงสั้นที่มีประมาณเท่าไรหนอ ดังนี้

เมื่อท่านพระอานนท์เถระคิดอย่างนี้ ก็ได้เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคในขณะนั้น และได้ทูลถามเนื้อความนั้นในจุฬินสูตร เพื่อบรรเทาซึ่งความสงสัยในอันเกิดขึ้นแล้ว

เพื่อแสดงเนื้อความนั้น พระอรรถกถาจารย์ก็ได้กล่าวว่า

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า สมมุขา ความว่า ท่านกล่าวแล้วอย่างนี้ด้วย อธิบายอย่างนี้ว่า สูตรนั้นอันเราผู้ยินอยู่แล้วในที่เฉพาะหน้าฟังแล้ว สูตรนั้นมิได้ฟัง ตามโดยการเล่าสืบต่อกันมา

ในยุคนี้สมัยนี้ ต้องเป็นสมัยที่ไม่ได้ฟังพระธรรมเฉพาะพระพักตร์ แต่ฟังเล่าสืบ ต่อกันมา คือ ฟังตาม เพราะฉะนั้น ท่านพระอานนท์เถระจึงแสดงว่า สูตรนั้นอันเราผู้ ยินอยู่แล้วในที่เฉพาะหน้าฟังแล้ว สูตรนั้นมิได้ฟังตามโดยการเล่าสืบต่อกันมา

ข้อความต่อไปในอรรถกถามีว่า

ชื่อว่า สาวโก โส อานนท อปปเมยฺยา ตถาคตา ดังนี้ ความว่า แม้พระผู้มีพระภาคตรัสคำนี้ โดยอธิบายดังนี้ว่า

อานนท เธอพูดอะไร สาวกนั้นดำรงอยู่แล้วในญาณส่วนหนึ่ง แต่ว่าพระตถาคตบำเพ็ญบารมี ๑๐ ประการให้บริบูรณ์แล้ว บรรลุแล้วซึ่งพระสัพพัญญุตญาณ เป็นผู้หาประมาณมิได้ ท่านนั้นกล่าวคำนั้นเช่นไร ดุจบุคคลถือเอาธุลีด้วยปลายเล็บอุปมาไปด้วยธุลีแห่งแผ่นดินใหญ่ วิสัยของพระสาวกทั้งหลายเป็นอย่างหนึ่ง วิสัยของพระพุทธรเจ้าทั้งหลายเป็นอย่างหนึ่ง

โคจร หรือ อารมณฺ์ ของพระสาวกทั้งหลายเป็นอย่างหนึ่ง โคจรของพระพุทธรเจ้าทั้งหลายเป็นอย่างหนึ่ง กำลังของพระสาวกทั้งหลายเป็นอย่างหนึ่ง กำลังของพระพุทธรเจ้าทั้งหลายเป็นอย่างหนึ่ง ดังนี้

พระผู้มีพระภาคตรัสความที่แห่งพระพุทธรเจ้าทั้งหลายเป็นผู้หาประมาณมิได้ โดยอธิบายนี้ด้วยประการฉะนี้แล้ว ได้เป็นผู้หนึ่งเสีย

แต่ท่านพระอานนทก็ได้กราบทูลถาม แม้ครั้งที่ ๒ ซึ่งพระผู้มีพระภาคตรัสว่า

ดูกร อานนท เธอพูดคำนั้นชื่ออะไรกัน ดุจบุคคลถือเอาใบตาลขาด เปรียบเทียบกับอากาศอันหาที่สิ้นสุดมิได้

เพราะว่าใบตาลขาดมีอากาศคั่นอยู่ระหว่างใบตาลที่ขาดเพียงเล็กน้อย เพราะฉะนั้น ก็ไม่สามารถที่จะเปรียบเทียบกับอากาศอันหาที่สิ้นสุดมิได้ อุปมาวิสัยของพระสาวกย่อมไม่สามารถที่จะเปรียบเทียบกับวิสัยของพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า

พระผู้มีพระภาคตรัสต่อไปว่า

ดุจบุคคลจับนกกระจาบ เปรียบเทียบกับพระยาครุฑ มีประมาณ ๑๕๐ โยชน์

ดุจบุคคลถือเอาน้ำในวงช้าง เปรียบเทียบกับน้ำในแม่น้ำคงคาใหญ่

ดุจบุคคลถือเอาน้ำในหลุมสี่เหลี่ยม เปรียบเทียบกับสระน้ำ ๗ สระ

ดุจบุคคลถือเอามนุษย์ผู้ได้ข้าวสุกเพียงเท่านั้นเดียว เปรียบเทียบกับพระเจ้าจักรพรรดิ

ดูบุคคลผู้ถือเอาปีศาจเล่นฝุ่น เปรียบเทียบด้วยท้าวสักกเทวราช
ดูบุคคลผู้ถือเอาแสงสว่างของหิ่งห้อย เปรียบเทียบด้วยรัศมีพระอาทิตย์ ดังนี้
ตรัสแล้วซึ่งความที่แห่งพระทศพลเป็นผู้หาประมาณมิได้ แม้เป็นครั้งที่ ๒
ได้เป็นผู้หนึ่งแล้ว

เพียงตรัสสั้น ๆ ให้ท่านพระอานนทระลึกถึงความต่างกันของวิสัยของ
พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าและวิสัยของพระสาวก

ต่อจากนั้น ท่านพระอานนทเระคิดแล้วว่า พระศาสดาอันเราทูลถามแล้ว
มิได้ตรัสก่อน เอาเถิดเราทูลอ่อนวอนแล้วเพียงไร แต่ครั้งที่ ๓ จักให้บันลือ
พุทธสีหนาท ดังนี้

ท่านพระอานนทเระที่ใคร่จะให้พระผู้มีพระภาคได้ทรงแสดงพุทธวิสัยด้วยพระองค์
เอง พระเระก็ได้ทูลอ่อนวอนเป็นครั้งที่ ๓ ซึ่งครั้งนั้นพระผู้มีพระภาคได้ทรงพยากรณ์
แก่ท่านพระอานนทเระ มีข้อความว่า

พระตถาคตทั้งหลายทรงกำจัดแล้วซึ่งความมืดในที่แม้มีประมาณเท่านี้
คือ หนึ่งจักรวาล

ก่อนนั้นพระผู้มีพระภาคก็ได้ทรงแสดงโลกโดยจักรวาลพันหนึ่ง และโดยหนึ่ง
จักรวาล และโดยประมาณแสนโกฏิจักรวาล ดังข้อความในจุฬินสูตร ซึ่งสำหรับหนึ่ง
จักรวาลนั้น ไม่ใช่วิสัยของพระสาวกทั้งหลาย เป็นวิสัยของพระพุทธรเจ้าทั้งหลายเท่านั้น
ในการที่จะกำจัดความมืดในหนึ่งจักรวาลได้ด้วยพระรัศมีแห่งพระสรีระ ซึ่งอาจเพียง
บุคคลให้รู้ได้ด้วยเสียง

สงสัยในเรื่องที่ทรงแสดงให้บุคคลในหนึ่งจักรวาลได้ยินพระสุรเสียงหรือเปล่ง
ซึ่งข้อความในอรรถกถามีว่า

ทรงเปล่งอยู่ซึ่งพระรัศมีโดยส่วนแห่งพระกาย ประมาณเท่าเมล็ดงา

ทำให้แสงสว่างปรากฏทั่วหนึ่งจักรวาล ซึ่งเป็นปัจจัยให้เกิดเสียง ได้ยินทั่วทั้ง
หนึ่งจักรวาล

ข้อความตอนท้ายของ **จูฬนิสสูตร** ใน **อังคุตตรนิกาย ติกนิบาต** มีว่า
เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสดังนี้แล้ว ท่านพระอานนท์ได้กราบทูลว่า
เป็นลาภของข้าพระองค์หนอ ข้าพระองค์ได้ดีแล้วหนอที่ข้าพระองค์มี
พระศาสดาผู้มีฤทธิ์ มีอานุภาพมากอย่างนี้

แสดงให้เห็นถึงความปิติอย่างแรงกล้าของท่านพระอานนท์ เมื่อได้ฟังพระผู้มีพระภาคทรงพยากรณ์พุทธวิสัย ทำให้ท่านกราบทูลว่า เป็นลาภของท่านที่ท่านได้ดีแล้วหนอที่มีพระศาสดาผู้มีฤทธิ์ ซึ่งข้อความในอรรถกถามีว่า

ท่านพระอานนท์เระกล่าวอย่างนี้ หมายเอาซึ่งเนื้อความนี้ว่า เราโดยย่อได้
เพื่อถือเอาบาตรและจีวรของพระบรมศาสดาเห็นปานนั้นแล้วเที่ยวไป เพื่อกระทำการ
นวดเท้า เพื่อถวายซึ่งน้ำสำหรับล้างหน้าและน้ำสำหรับอาบ เพื่อกวาดซึ่งบริเวณ
พระคันธกุฎี เพื่อถามซึ่งปัญหาในเมื่อความสงสัยเกิดขึ้นแล้ว เพื่อฟังซึ่งธรรมกถาอัน
ไพเราะ คุณทั้งหลาย มีการได้ฟังธรรมอันไพเราะ เป็นต้น เหล่านี้แม้ทั้งปวง
เป็นลาภของเราด้วย เป็นอันเราได้ดีแล้วด้วย ดังนี้

ท่านเป็นผู้ที่ใกล้ชิดติดตามและอุปฐากพระผู้มีพระภาค เมื่อได้ฟังพระผู้มีพระภาคทรงพยากรณ์พุทธวิสัย ทำให้ท่านเกิดความปิติ ปลื้มปริ่ม ที่ท่านเป็นผู้ที่มีโอกาส
ได้ถือบาตรและจีวรของพระผู้มีพระภาค ได้กระทำการนวดเท้า ได้ถวายน้ำซึ่งสำหรับ
ล้างหน้าและน้ำสำหรับอาบ ได้กวาดพระคันธกุฎี ได้ถามปัญหาเมื่อเกิดความสงสัยขึ้น
และได้ฟังธรรมกถาอันไพเราะ แต่ขอให้พิจารณาจิตใจของบุคคลแม้ในครั้งนั้นว่า
สะสมต่างกัน ซึ่งข้อความใน **จูฬนิสสูตร** ต่อไปมีว่า

เมื่อท่านพระอานนท์กราบทูลอย่างนี้แล้ว ท่านพระอุทายีได้กล่าวกะท่าน
พระอานนท์ว่า

ดูกร อานนท์ ในข้อนี้ท่านจะได้ประโยชน์อะไร ถ้าศาสดาของท่านมีฤทธิ์
มีอานุภาพมากอย่างนี้

ถ้าไม่ทราบมาก่อนจากอรรถกถาว่า พระโลพูทายีเถระผูกความอาฆาตในท่านพระอานนท์ เพราะฉะนั้น เมื่อได้ฟังคำที่ท่านพระอานนท์แสดงความปิติเลื่อมใสอย่างแรงกล้า ก็มุ่งที่จะทำลายความเลื่อมใสของท่านพระอานนท์ จึงได้กล่าวอย่างนี้ ซึ่งข้อความต่อไปในพระสูตรมีว่า

เมื่อท่านพระอุทายีกล่าวอย่างนี้ พระผู้มีพระภาคได้ตรัสกับท่านพระอุทายีว่า
ดูกร อุทายี เธออย่าได้กล่าวอย่างนี้ ถ้าอานนท์ยังไม่หมดโรคะเช่นนี้ พึงทำกาละไป เธอพึงเป็นเจ้าแห่งเทวดาในหมู่แห่งเทวดา ๗ ครั้ง พึงเป็นพระเจ้าจักรพรรดิในชมพูทวีปนี้แหละ ๗ ครั้ง เพราะจิตที่เลื่อมใสนั้น

ดูกร อุทายี ก็แต่ว่าอานนท์จักปรินิพพานในอัฐภาพนี้เอง

เพราะฉะนั้น ที่เคยริษยาหรือว่าเคยอาฆาตในท่านพระอานนท์ เมื่อทราบว่าท่านพระอานนท์จะบรรลุคุณธรรมเป็นพระอรหันต์ ก็ควรที่จะเลิกอาฆาต เลิกริษยาในท่านพระอานนท์ แต่จิตที่สะสมมาของแต่ละท่านก็ไม่อยู่ในอำนาจบังคับบัญชา แม้จะรู้ว่า อกุศลธรรมเป็นสิ่งที่ไม่ควรจะเกิด แต่ชีวิตของแต่ละคน ย่อมได้กระทำไปในหลายสิ่งซึ่งภายหลังท่านก็รู้สึกว่ ไม่ควรที่จะกระทำอย่างนั้นเลย แต่เมื่อมีเหตุปัจจัยที่จะเกิดขึ้นเป็นอย่างนั้น การกระทำอย่างนั้นก็เกิดขึ้นเป็นไป

เพราะฉะนั้น หนทางเดียวที่จะระงับความเดือดร้อนใจได้ ก็คือ ระลึกถึงว่า ขณะนั้นเป็นเพียงสภาพธรรมแต่ละชนิดที่เกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัย มิฉะนั้นแล้ว ก็จะกังวลเดือดร้อน และไม่สามารถที่จะประจักษ์ลักษณะของสภาพธรรมตามความเป็นจริง ไม่สามารถที่จะบรรลุถึงคุณธรรมของพระอริยเจ้า เมื่อไม่เป็นพระอริยบุคคล ก็ยังมีเหตุปัจจัยที่จะให้เกิดในอบายภูมิได้

ถ. ขอภัย ปัญญายังคงมีน้อย ฟังแล้วก็ยังสงสัยอยู่ที่ว่า ท่านยังพ้นโลกธาตุ หรือหมิ่นโลกธาตุให้ปรากฏนั้น มีแสดงไว้ที่ไหนหรือเปล่าว่า ท่านแสดงโดยวิธีใด ประชาชนหรือพระเถระจึงได้เห็น หรือได้ปรากฏ เพราะถ้าคิดไปแล้ว พ้นหรือหมิ่นโลกธาตุย่อมกระจายไปอยู่ในที่ต่าง ๆ ถ้าอย่างเราอยู่ในโลกนี้ น่าจะไม่เห็น เว้น

แต่พระเถระหรือว่าฆราวาสก็ดี ที่ท่านเป็นพระอนาคามีแล้ว ท่านจึงจะมองเห็น เพราะมีญาณ

ส. มีแสดงไว้ใน มโนรทปฺรณิ อรรถกถา อังคุตตรนิกาย ติกนิบาต

ถ. ท่านทำด้วยวิธีไหน

ส. ที่ไม่ได้กล่าวถึงโดยละเอียดเพราะเห็นว่า ข้อความในอรรถกถา บางที่ท่านผู้ฟังฟังแล้วรู้สึกเบื่อ เพราะเป็นแบบสำนวนของอรรถกถาที่แปลตรงจากภาษาบาลี เพราะฉะนั้น ก็ตัดข้อความส่วนใหญ่ออก เพียงแต่ให้ท่านผู้ฟังได้ทราบว่า พระผู้มีพระภาคทรงเปล่งพระรัศมีจากพระกาย ทำให้หมื่นจักรวาลสว่าง ซึ่งเป็นปัจจัยให้เกิดเสียง

ขอกล่าวถึงข้อความบางตอนเพื่อให้หายสงสัย ใน **มโนรทปฺรณิ อรรถกถา** ของ **จูฬนีสุตต** มีข้อความว่า

ในจักรวาลเหล่านั้น ชื่อว่าสถานที่ไม่ใช่วิสัยของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย ย่อมไม่มี เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนี้แล้ว ท่านพระอานนท์เถระคิดแล้วว่า พระศาสดาตรัสอย่างนี้ว่า อานนท์ ตถาคตหวังอยู่ พึงยังโลกธาตุ ดิสหสฺสูสี และมหาหสฺสูสี ซึ่งหมายความว่าถึงแสนโกฏิจักรวาล ให้รู้ด้วยเสียง

ชื่อว่า ยาวตา วาปน อากฺขะยฺย ความว่า ก็โลกนี้ไม่เสมอกันแล

กำลังสงสัยอย่างนี้ไซ้ไหม

จักรวาลทั้งหลายไม่มีที่สิ้นสุด ในที่แห่งหนึ่ง พระอาทิตย์ตั้งขึ้นแล้ว ในที่แห่งหนึ่ง พระอาทิตย์ตั้งอยู่ในท่ามกลาง ในที่แห่งหนึ่ง พระอาทิตย์อัสดงคตแล้ว

ถูกไหม ไม่เสมอกัน บางแห่งพระอาทิตย์กำลังขึ้น บางแห่งกำลังอยู่ตรงกลาง บางแห่งก็ตก

ในที่แห่งหนึ่ง เป็นปฐมียาม ในที่แห่งหนึ่ง เป็นมัชฌิมยาม ในที่แห่งหนึ่ง เป็นปัจฉิมยาม

แม้สัตว์ทั้งหลายตามชนวนขวายเป็นการทำงานบ้าง ตามชนวนขวายในกิจเล็กน้อยบ้าง ตามชนวนขวายในอาหารบ้าง เป็นผู้ฟังชานและประมาทอยู่ด้วยกิจทั้งหลายเหล่านั้น ๆ

แต่ละคนก็เป็นแต่ละชีวิต แต่ละกิจ แต่ละขณะ แต่ละการงานในขณะนั้น บางท่านอาจจะทำการงานอยู่ บางท่านอาจจะบริโภคอาหาร บางท่านอาจจะกำลังคิด ฟังชาน หรือว่าประมาทอยู่ด้วยกิจทั้งหลายเหล่านั้น ๆ

ด้วยประการฉะนี้ พระศาสดาพึงยังสัตว์เหล่านั้นให้รู้ด้วยเสียงอย่างไรหนอแล

แม้ท่านพระอานนท์เองท่านก็สงสัยว่า ไม่น่าเลยที่แต่ละชีวิตในแต่ละแห่งนี้จะได้ยินเสียงของพระผู้มีพระภาค หรือว่าของพระอัครสาวกอภิกุ ในสมัยของพระผู้มีพระภาคพระนามว่าสีหิ

ท่านพระอานนท์เถระคิดแล้วอย่างนี้ เมื่อทูลถามพระตถาคต เพื่อตัดเสียซึ่งความเคลงใจ จึงกล่าวคำเป็นต้นว่า ยถา กถิ ปน ดังนี้

ซึ่งข้อความตอนนั้นก็ตัดออกได้ เพราะข้อความในอรรถกถาจะหยิบยกคำในภาษาบาลีมาอธิบายถึงมูลเหตุว่า เพราะเหตุใดจึงปรากฏคำนั้น เช่น คำว่า ยถา กถิ ปน มีมูลเหตุ หรือเพราะอะไรจึงมีคำนี้

ข้อความต่อไปมีว่า

ครั้งนั้นพระศาสดาเมื่อทรงพยากรณ์แก่ท่านพระอานนท์นั้น จึงตรัสคำเป็นต้นว่า อิธานนุท ตถาคโต ดังนี้

บรรดาบทเหล่านั้น ๒ บทว่า โอภาเสน ผเรยฺย ความว่า ฟังแผ่ไปด้วยแสงสว่างแห่งสรีระ

เวลานี้คนธรรมดาไม่มีรัศมี แต่พระผู้มีพระภาคสามารถที่จะทรงแผ่รัศมีออกจากพระสรีระ แล้วแต่ว่า ...

ถ. ในฐานะที่เราเป็นพุทธศาสนิกชน เราเชื่อกัน เชื่อเพราะเรามีศรัทธาในใจอยู่แล้ว แต่บางท่านอาจจะฟังไปอีกลักษณะหนึ่ง การที่ท่านใช้คำว่า หมิ่นหรือพันโลกธาตุ จะเป็นการใช้อรรถหรือเปล่า อาจจะหมายถึงจำนวนบุคคล หรือจะหมายถึงโลกธาตุจริง ๆ หมายถึงโลกอื่นจริง ๆ ที่มี คงไม่ใช่ว่า บุคคลคนหนึ่งถือว่าเป็น ๑ โลก

ส. ไม่ใช่ แต่เป็นโอกาสโลก คือ เป็นสถานที่เกิดของจิต ซึ่งไม่ใช่มีแต่เฉพาะในโลกนี้โลกเดียว

